

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME VE NEDENLERİ: TÜRKİYE İÇİN BİR
İNCELEME**

Serap Ece ERK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME VE NEDENLERİ: TÜRKİYE İÇİN BİR
İNCELEME**

Serap Ece ERK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yelda BUGAY TEKGÜL

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Gülsen KIRAL

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Fındık Özlem ALPER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2018

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Bu alışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Yelda TEKGL
(Danışman)

ye: Doç. Dr. Gülsen KIRAL

ye: Yrd. Doç. Dr. Fındık zlem ALPER

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2018

Prof. Dr. H. Mahir FİSUNOĞLU
Enstitü Müdürü

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 16/02 2018

Serap Ece ERK

ÖZET

İSTİHDAM YARATMAYAN BÜYÜME VE NEDENLERİ: TÜRKİYE İÇİN BİR İNCELEME

Serap Ece ERK

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yelda BUGAY TEKGÜL

Şubat 2018, 165 sayfa

Türkiye’de ki ekonomik büyüme, işsizlik ve istihdam ilişkilerini incelemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Yüksek büyüme oranları gerçekleştiren ülkelerin işsizlik oranlarında ciddi bir azalmanın yaşanıp istihdamın artacağı yönünde ki genel beklenti son yıllarda fazlasıyla sorgulanmaktadır. Çünkü gerek Türkiye ekonomisi gerekse diğer birçok ülkede yüksek oranlı büyüme kaydedilse de bu durum istihdamı artırıcı yani işsizliği azaltıcı etkisini yitirmekte ve istihdamsız büyüme olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu gelişmeler ışığında istihdam, işsizlik ve ekonomik büyüme kavramları teorik olarak ele alınmış ve hem Türkiye hem de belirli ülke gruplarında ki işsizlik-büyüme konusunda ki ampirik literatür incelenmiştir. İstihdam yaratmayan büyüme olgusunun gelişimi ve ülkelerde ki işsizlik-büyüme ilişkisi grafiklerle açıklandıktan sonra Türkiye için istihdam eşikleri ve istihdam esneklikleri hesaplanarak yorumlanmıştır.

Türkiye’de ki büyüme-işsizlik ilişkisinin ilerleyişini daha iyi görebilmek için, 1985-2015 dönemi yıllık verileri ile ARDL Sınır Testi ve Toda Yamamoto Nedensellik Testi yapılmıştır. Uygulanan testler sonucu istihdamsız büyüme sürecinin olduğu tespit edilmiş ve bu durumun nedenleri ortaya konularak çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

(Anahtar kelimeler: İstihdamsız büyüme, işsizlik, ekonomik büyüme, istihdam esnekliği, istihdam eşiği)

ABSTRACT**JOBLESS GROWTH AND ITS CAUSES: A REVIEW FOR TURKEY****Serap Ece ERK****Master Thesis, Department of Economics****Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yelda BUGAY TEKGÜL****February 2018, 165 pages**

The term “Jobless Growth” refers to the situation in which even when output, measured in terms of GDP, rises the growth of employment lags way behind. This situation has been seen not only in developing countries but in the industrial economics as well. The latest studies on the estimates of employment and unemployment in the country indicate that the rate of job creation during the years of rapid growth has been poor.

In this study we were theoretically examined the empirical literature on unemployment-growth in both Turkey and certain groups of countries. The development of the phenomenon of jobless growth and the relationship between unemployment and growth in countries are explained by graphs and we also look for the elasticity of employment in Turkey.

We used ARDL Bounds Test and Toda-Yamamoto Causality Test for the period 1985-2015 to examine the relationship between growth and unemployment. The result of this study confirms that there is a jobless growth in Turkey. In this thesis we have also theoretically discussed the reasons of the jobless growth and the solution proposals of this situation for Turkey.

(Key Words: Jobless growth, unemployment, economic growth, employment elasticity, employment threshold)

ÖNSÖZ

Tez çalışması boyunca desteğini, bilgisini, anlayışını ve hoşgörüsünü benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Yelda BUGAY TEKGÜL'e sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alan, bilgi ve önerileri ile çalışmanın ilerlemesine katkıda bulunan ve desteklerini her an hissettiren çok değerli hocalarım Doç. Dr. Gülsen KIRAL ve Yrd. Doç. Dr. Fındık Özlem ALPER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik eğitim sürecimin başlamasında beni cesaretlendiren ve bu süreç boyunca her zaman desteğini hissettiren sevgili dayım Prof. Dr. Süha BERBEROĞLU'na ve tabi ki hayatımın her anında destek ve sevgisini benden esirgemeyen aileme sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışma, SYL-2016-6996 numaralı proje kapsamında Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4

BÖLÜM II

İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE BÜYÜME KAVRAMLARI

2.1. İşsizlik Nedir?	5
2.1.1. İşsizlik Türleri	6
2.1.1.1. Açık İşsizlik	6
2.1.1.2. Mevsimsel İşsizlik	7
2.1.1.3. Konjonktürel İşsizlik	8
2.1.1.4. Yapısal İşsizlik	8
2.1.1.5. Gizli İşsizlik	9
2.2. İstihdam Nedir?	10
2.2.1. İstihdam Oranı	11
2.2.2. İstihdam Düzeyi ve Milli Gelir	11
2.2.3. Tam İstihdam	12
2.2.4. Eksik İstihdam	13
2.2.4.1. Eksik İstihdam Türleri	14

2.2.5. Kayıt Dışı İstihdam	16
2.3. İstihdam Teorileri	26
2.3.1. Klasik İstihdam Teorisi.....	26
2.3.1.1. Mahreçler (Say) Yasası.....	26
2.3.1.2. Faiz Teorisi	27
2.3.1.3. Ücret Teorisi	28
2.3.2. Keynesyen İstihdam Teorisi	28
2.3.3. Marksist İstihdam Teorisi	30
2.3.4. Monetarist İstihdam Teorisi.....	31
2.3.5. Yeni Klasik İstihdam Teorisi.....	32
2.3.6. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi.....	33
2.3.7. Post-Keynezyen İstihdam Teorisi	35
2.4. Büyüme Nedir?	37
2.4.1. Büyüme Teorilerinin Tarihsel Gelişimi.....	38
2.4.1.1. Merkantilist Dönem (1450-1750)	38
2.4.1.2. Fizyokrat Dönem (1750-1776)	39
2.4.2. Geleneksel Büyüme Teorileri	40
2.4.2.1. Adam Smith	41
2.4.2.2. David Ricardo	42
2.4.2.3. Karl Marx.....	43
2.4.2.4. John Maynard Keynes	45
2.4.3. Modern Büyüme Teorileri	47
2.4.3.1. Harrod – Domar Büyüme Modeli.....	47
2.4.3.2. Neoklasik (Solow) Büyüme Modeli	49
2.4.3.3. İçsel Büyüme Teorileri	50

BÖLÜM III

İSTİHDAM- EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

3.1. İstihdam – Büyüme İlişkisine Teorik Yaklaşım Ve Literatür İncelemesi	53
3.1.2. Okun Yasası	53
3.1.2.1. Farklı Ülkeler İçin Büyüme ve İşsizlikle İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar.....	56

3.1.2.2. Türkiye İçin Büyüme Ve İşsizlikle İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar.....	58
3.2. İstihdam Yaratmayan Büyüme Ve Nedenleri.....	61
3.2.1. İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusu.....	61
3.2.2. Ülke Bazında Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik İncelemeleri	62
3.2.3. İstihdam Esnekliği Ve İstihdam Eşiği	70
3.2.3.1. İstihdam Esnekliği	70
3.2.3.2. İstihdam Eşiği	73
3.2.4. İstihdam Yaratmayan Büyümenin Nedenleri	75
3.2.4.1. Tarım Sektöründe Çözülme	76
3.2.4.2. Cinsiyetçi Yaklaşım.....	77
3.2.4.3. Finansal Spekülatif Hareketler.....	78
3.2.4.4. Verimlilik Artışları	78
3.2.4.5. İhracata Dayalı Büyümenin Benimsenmesi.....	80
3.2.4.6. Çalışma Saatleri	80
3.2.4.7. Teknolojik İlerleme.....	81
3.2.4.8. Vergi Yükümlülükleri.....	81
3.2.4.9. Kayıt Dışı İstihdam.....	82
3.2.4.10. Kriz ve Genişleme Dönemleri	83
3.2.4.11. Yetersiz İş Arama Kanalları Ve Uyumsuz Eşleşme	83
3.2.4.12. İşsizlik Hakları	84

BÖLÜM IV

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASALARINA GENEL BİR BAKIŞ

4.1. İşgücü Piyasalarının Genel Durumu	85
4.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik İlişkisi: Zaman Serisi Analizi Yöntem Ve Sonuçları.....	97
4.2.1. Çalışmanın Amacı.....	97
4.2.2. Analizde Kullanılan Veri Seti.....	97
4.2.3. Birim Kök Testleri	98
4.2.4. ARDL Sınır Testi.....	100
4.2.5. Toda Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Testi	102

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	110
5.2. Öneriler	114
5.2.1. Aktif İstihdam Politikaları	114
5.2.2. Diğer Öneriler	117
KAYNAKÇA	120
EKLER	130
ÖZGEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADF	: Augmented Dickey Fuller Birim Kök (Durağanlık)Testi
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif
DF	: Dickey - Fuller Testi
DW	: Durbin – Watson İstatistiği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İşKUR	: Türkiye İş Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KOBİ	: K����k ve Orta �l�ekli İşletmeler
KOSGEB	: K����k ve Orta �l�ekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma �rg�t�
PP	: Phillips – Peron
SIC	: Schwartz Bilgi Kriteri
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Kayıt dışı Çalışma Şekilleri	18
Tablo 2. Türkiye'nin Kayıt Dışı İstihdam Oranları	23
Tablo 3. Gelişmiş Ekonomilerde AB Üye Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı	62
Tablo 4. Gelişmiş Ekonomilerde AB Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları	63
Tablo 5. Diğer Gelişmiş Avrupa Ülkelerinde Reel GSYİH Büyüme Hızı	64
Tablo 6. Diğer Gelişmiş Avrupa Ülkelerinde İşsizlik Oranları	64
Tablo 7. Diğer Gelişmiş Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı	65
Tablo 8. Diğer Gelişmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları	65
Tablo 9. Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomilerinin Reel GSYİH Büyüme Hızı	65
Tablo 10. Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomilerinin İşsizlik Oranları	66
Tablo 11. Gelişmekte Olan Ekonomilerden AB Üye Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı	66
Tablo 12. Gelişmekte Olan Ekonomilerden AB Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları	66
Tablo 13. AB Adayı Ülkelerde Reel GSYİH Büyüme Hızı	67
Tablo 14. AB Adayı Ülkelerde İşsizlik Oranları	67
Tablo 15. Diğer Gelişmekte Olan Ekonomilerde Reel GSYİH Büyüme Hızı	68
Tablo 16. Diğer Gelişmekte Olan Ekonomilerde İşsizlik Oranları	68
Tablo 17. Sektörel Bazda İstihdamın Büyüme Esnekliği	72
Tablo 18. Eğitim Durumlarına Göre İşsizler	88
Tablo 19. Türkiye'de İşgücü Durumuna Göre Kurumsal Olmayan Nüfus	91
Tablo 20. Türkiye'de Ekonomik Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler	93
Tablo 21. Türkiye'de Faaliyet Kollarına Göre Mevcut İstihdamdakiler	94
Tablo 22. Kayıt dışı İstihdam Oranı	96
Tablo 23. İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait ADF Birim-kök Test Sonuçları	102
Tablo 24. İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait PP Birim-kök Test Sonuçları	103
Tablo 25. İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait KPSS Birim-kök Test Sonuçları	103
Tablo 26. Model-1'e göre En Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	104
Tablo 27. En Uygun Model İçin Akaike Kriteri	105
Tablo 28. ARDL Sınır Testi Kapsamında Bounds Test Sonuçları	107
Tablo 29. ARDL Sınır Testi Kritik Değerleri	107
Tablo 30. Modele Göre Uzun Dönem Katsayıları	107

Tablo 31. Toda Yamamoto Yöntemiyle Nedensellik Testi Analiz Sonuçları	
Bağımlı Değişken İşsizlik	109
Tablo 32. Toda Yamamoto Yöntemiyle Nedensellik Testi Analiz Sonuçları	
Bağımlı Değişken Büyüme	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Hindistan’da Büyüme Ve İşsizlik Oranları	69
Şekil 2. Türkiye’de İstihdam Esnekliği	71
Şekil 3. Türkiye’de İstihdam Eşiği	74
Şekil 4. Türkiye’de Okur-Yazar Olan Ve Okur-Yazar Olmayan Nüfus Oranı	85
Şekil 5. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi (25-64 Yaş Grubu)	86
Şekil 6. Türkiye’de İşsizlik Ve Büyüme Oranları	87
Şekil 7. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları	90
Şekil 8. Türkiye İş Kurumu İstatistikleri	95
Şekil 9. Schwarz Kriteri	105
Şekil 10. Otoregresif Birim Kök Testi	106
Şekil 11. Cusum ve Cusum of Square Testi Sonuçları.....	108

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK-1: Serilere Ait Grafikler	130
EK-2: Serilere Ait ADF Birim kök Sonuçları	131
EK-3: Serilere Ait PP Birim kök Analiz Sonuçları	137
EK-5: Model İçin Gerçekleştirilen LM ve White Test Sonuçları Program Çıktısı	151
EK-6: Model İçin En Uygun Schwarz Kriteri Sonucu Program Çıktısı	156
EK-7: En Uygun Model Seçimi Program Çıktısı	157
EK-8: Modele Ait ARDL Sınır Testi Sonuçları Program Çıktısı	158
EK-9: Modele Ait Uzun Dönem Katsayı Program Çıktısı	160
EK-10: Modele Ait VAR Analiz Sonucu Program Çıktısı	161
EK-11: Modele Ait Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Analizi Program Çıktısı	164

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bir ekonominin gelişmişlik seviyesini incelerken birçok makroekonomik göstergeden faydalanmaktayız. Bu bağlamda ekonomik büyüme ve istihdam kavramları şüphesiz en önemli göstergelerdendir. *Büyüme* bir ülkenin yarattığı ulusal gelirin ve bundan kişi başına düşen miktarın yıllara göre gerçekleşen artışı iken *istihdam* kavramı üretime yönelik emek faktörünün kullanımı demektir. İktisatçılar tarafından bu iki önemli göstergenin birbirleri ile etkileşimde oldukları ve bu etkileşimin büyümenin gerçekleştiği süreçlerde istihdamı da arttıracak yönündeki beklentisi oldukça yaygındır. Ancak son yıllarda bu beklentinin aksi yönde bir ilerleyiş görülmüş ve iktisat yazınında büyümenin istihdam yaratamaması sorununun tartışılmasına yol açmıştır. İstihdam yaratmayan büyüme (jobless growth) olarak adlandırılan bu durum son yıllarda sıkça ele alındığı görülmektedir. İstihdam ve büyüme ilişkisi, işsizlik kavramından bağımsız olarak düşülmesi pek mümkün olmayan bir etkileşimdir. Çünkü büyümenin arttıracak her bir istihdam oranı aynı zamanda işsizlik seviyesinin de azalması anlamına gelmektedir. İşsizlik çalışmak istediği halde iş bulamayan bireyler toplamını ifade ettiğinden dolayı büyüme ve istihdam kadar bir ekonominin gelişmişlik seviyesi hakkında ipuçları vermektedir. Söz konusu büyümenin artış gösterdiği ancak istihdamın artışa geçmediği dönemlerde işsizlik de beklentilerin aksine artış azalmamaktadır.

Büyüme, işsizlik ve istihdam ilişkileri literatürde karşımıza Okun Yasası ile çıkmaktadır. Okun Yasası, büyüme ve işsizlik arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ve reel GSYH'nin trend değerinin üzerinde (2.25) bir yıl sürdürülen her yüzde 1 puanlık büyümeye karşılık işsizlik oranının yüzde 0,5 puan azalacağını düşünmektedir. Teorik olarak büyüme ve işsizlik arasında negatif, büyüme ve istihdam arasında ise pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı beklentiler dahilinde olsa da son yıllardaki küreselleşme ve finansallaşma süreçleri bu ilişkilerin tahminlerin dışında bir yön kazandığını göstermektedir. Bu gelişmeler ışığında iktisatçılar istihdamsız büyümeye neden olan koşullar ve bu durumu ortadan kaldıracak çözüm önerilerine odaklanmışlardır.

Bu amaç doğrultusunda üç bölümden oluşturulmuş tezimizin birinci bölümünde işsizlik, istihdam ve ekonomik büyüme kavramları tanımlandıktan sonra istihdam teorileri Klasik, Keynesyen, Marksist, Monetarist, Yeni Klasik, Yeni Keynesyen ve Post Keynesyen ekolleri çerçevesinde incelenmiştir. Büyüme teorilerinin ise kaydettikleri

tarihsel aşamaya değinildikten sonra Klasik ve Modern Büyüme Teorileri başlıklarında detaylandırılarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde beklenen ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi açıklanmış ve hem bu ilişkinin hem de istihdamsız büyüme olgusunun incelenmesinde büyük rol oynayan Okun Yasası'nın işleyişi anlatılmış olup yine söz konusu Okun Yasası ışığında ortaya çıkan işsizlik-büyüme ilişkisine dair literatürdeki çalışmalar önce farklı ülkeler için daha sonra da Türkiye için kronolojik olarak sıralanarak ifade edilmiştir. Bu incelemeler sonrasında istihdamsız büyüme olgusu açıklanmış ve belirli ülke gruplarının 1990'lı yıllardan günümüze işsizlik ve büyüme oranlarında meydana gelen değişimlerini açıklayabilmek amacıyla grafik analizleri yapılmıştır. Daha sonra istihdam eşiği ve istihdam esnekliği kavramlarına değinilerek tanımlamaları yapılmış ve hesaplanan esneklik ve eşik değerleri ile Türkiye'nin istihdamsız büyüme yaşadığı yıllar tespit edilmiştir. Bu yılların tespiti sonrasında hem Türkiye için hem de bu sorunu yaşayan tüm ülkeleri kapsayacak şekilde istihdamsız büyümenin nedenleri detaylı bir şekilde sıralanmıştır.

Üçüncü bölümde ise ilk olarak Türkiye'de işgücü piyasasının genel özellik ve niteliğini görebilmek için okur-yazar oranı, yetişkin nüfusun eğitim durumu, büyüme ve işsizlik oranları, eğitim durumuna göre işsizler, cinsiyete göre işgücüne katılım oranı, mevcut işgücü, istihdam edilenler, işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı, işsizlik oranı, ekonomik faaliyet koluna göre istihdam edilenler, piyasalardaki açık işler, başvuranlar, işe yerleşenler, kayıtlı işsizler ve kayıt dışı istihdam oranı çeşitli şekil ve grafikler yardımıyla incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu kısma kadar olan açıklamalardan sonra ise tezin konusunu oluşturan istihdamsız büyümenin Türkiye için geçerliliğini sınamak amacıyla bazı ekonometrik analizler yapılmıştır. Yapılan analizler doğrultusunda istihdamsız büyümenin yaşandığı tespit edilmiş ve Türkiye ekonomisinde istihdam yaratmayan büyüme sorununa yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Tez çalışması kapsamındaki en önemli kısıtlar ise inceleme alanının ikili ilişkiler şeklinde olması ve yapılan ekonometrik analizlerde yıllık verilerin kullanılmasıdır.

1.1. Problem

Günümüz piyasa koşullarında devletler oluşturdukları politikalar kapsamında birçok iktisadi göstergede iyileşmeler hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda da

dönem dönem farklı iktisat politikaları uygulanmaktadır. Ancak uygulamaya giren politikalar çoğu zaman hedeflenen göstergeleri düzeltse de başka göstergelerde bozucu etki yapabilmektedir. İşte bu gibi geçmişte uygulanmış farklı iktisat politikaları Türkiye için zamanla istihdam yaratma kabiliyetini zayıflatıcı bir etki yaratmıştır. Özellikle yüksek büyüme evrelerine eşlik ettiği gözlemlenen istihdam yaratamama yani işsizliği azaltamama sorunu ciddi bir problem haline gelmiştir.

Literatüre istihdamsız büyüme olarak geçen bu kavram hem gelişmiş ekonomilerin hem de gelişmekte olan ekonomilerin sıkça karşılaştığı bir sorundur. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler grubunu daha sert bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Türkiye için son yıllarda fazlaca konuşulan ve kalıcı çözümlerin arandığı istihdamsız büyüme sorununun nedenleri çok çeşitli olsa da, uygulanacak doğru politikalar ile bu sorunun ciddi oranda azaltılabileceği öngörülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Ekonomik büyüme, ülkelerin her daim en çok dikkate aldığı göstergelerin başında gelmektedir. Çünkü büyümenin boyutu ekonominin genel seyri hakkında oldukça ciddi bir bilgi kaynağıdır. Ancak tabi ki bir ekonomi için büyüme tek başına yeterli bir gösterge değildir. Aynı derece de öneme sahip olan istihdam ve işsizlik kavramlarını göz ardı etmek pek mümkün olmamaktadır. İktisat literatürü incelendiğinde bu göstergelerin birbirleri ile bağlantılı olduğunu görebileceğimiz pek çok görüş ve teori bulunmaktadır. Genel beklenti ekonomik büyümenin gerçekleştiği dönemlerde bunun bir sonucu olarak istihdam miktarında bir artış aynı zamanda işsizlikte ise bir azalış olacağı yönündedir. Bu üçlü ilişki açısından çalışmamızda teorik dayanağını oluşturan Okun Yasası oldukça önem arz etmektedir.

Okun (1962), gerçekleştirdiği çalışmasında ekonomik büyümede yaşanacak bir artışın işsizlik oranını azaltacağını tespit etmiştir. Daha sonra pek çok ülke için yapılan çalışmalar bu görüşü destekler nitelikte olmuştur. Ancak 1980’li yıllardan itibaren, beklenen bu ilişkide bozulmaların ve kopuşların yaşandığı tespit edilince büyüme-işsizlik ilişkisi farklı bir seyir kazanmış ve bazı ülkeler için işsizliği azaltmayan büyüme süreci olarak karşımıza çıkmıştır. Bu yönü değişen ilişkinin Türkiye için de sıkça konuşulan bir durum olmasından dolayı çalışmamızda Okun Yasasından hareketle büyüme-işsizlik ilişkisinin ne yönde ilerlediği ve söz konusu istihdamsız büyüme

sürecinin varlığını tespit etme durumunda faydalı olacağı düşünülen bazı çözüm önerilerinde bulunmak amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de yıllardır süregelen yüksek işsizlik oranları dönemsel bazı politikalar ile azaltılmaya çalışılsa da bu girişimler çoğu zaman yüksek başarı yakalayamamıştır. Buna karşılık ekonomik büyüme ise istikrarlı bir yükseliş trendi yakalayamasa da bazı dönemler oldukça yüksek oranlarda hesaplanmıştır. Gözlemlenen büyüme süreçlerine işsizliğin artarak veya sabit kalarak eşlik etmesi bir diğer söylemle büyümenin artışına karşılık istihdam miktarında bir yükseliş yaşanmamasından dolayı istihdam dostu olmayan büyüme kavramı ortaya çıkmıştır.

İstihdam dostu olmayan büyümenin açıklanmasında Türkiye’ye dair büyüme ve işsizlik oranlarının incelenmesi, yine bu amaçla önemli göstergeler olduğu bilinen istihdam eşikleri ve istihdam esnekliklerinin incelenmesi ve bu ilişkinin ekonometrik olarak açıklanması amacıyla bazı analizlerin yapılması bu doğrultuda ki teorik ve ampirik çalışmalar açısından önem arz etmektedir.

BÖLÜM II

İŞSİZLİK, İSTİHDAM VE BÜYÜME KAVRAMLARI

2.1. İşsizlik Nedir?

Uzun yıllardır süregelen bir sorun olan işsizlik, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklılık gösterse de hemen hemen her ülkenin maruz kaldığı sosyal bir sorundur.

Şüphesiz ki iş sahibi olmak her bireyin temel hakkı olarak kabul edilmektedir. Çünkü çalışma hakkı insana verilen değerlerin bir göstergesidir. Ayrıca iş sahibi olabilmek bireylerin hem kendilerinin hem de ailelerinin yaşama, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi olarak düşünüldüğünde iş bulmak; yaşama hakkının en büyük destekçisidir (Ersel, 1999, s.535).

Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan işsizlik kavramı, maalesef günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Özellikle 1980’li yıllara kadar gelişmekte olan ülkeler işsizlik sorununu yaşarken, 1980’li yıllardan sonra gelişmiş ülkeler de işsizlik sorunu ile karşılaşmaya başlamıştır (Aydemir, 2013, s.115).

Ülkemizde ise büyümenin çoğu zaman istikrarsız oluşu, verimli bir istihdam politikasının uygulanmasını engellemiş ve hep bir sorun olarak işsizliğin varlığını sürdürmesine yol açmıştır.

Ekonomide gözlemlenen üretim ve verimlilik artışına karşılık, buna uygun işgücü potansiyelinin yetersiz kalışı, sektörlere yapılan yatırımların (özellikle sanayi sektörü) sürekli olmayışı, tarım sektöründe ortaya çıkan işgücü fazlası, köylerden kentlere doğru yoğun bir göç hareketinin varlığı işsizliğin Türkiye için büyük bir sorun olmasına yol açmıştır.

Türkiye’de 1960’lı yılların başında işsizliğe karşı ciddi mücadeleler içine girilse de 1980’li yıllara gelindiğinde ortaya çıkan teknolojik gelişmelere bağlı olarak işsizlik iyice artmıştır. İşsizliğin zirve yaptığı yıllar ise 1990’lı yıllar olarak kabul edilmektedir. Bu sıkıntılı dönemlerin üzerine birde 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, işsizliğin ciddi bir tehlike olmasına yol açmıştır. Kriz döneminden sonra ekonomide iyileşmeler meydana gelse de, işsizlik oranı hiçbir dönem ekonomik büyüme oranı kadar düşülebilmiştir (Durak & Kaya, 2014, s.55).

Yıllar boyunca hedeflenen üretim düzeyine ulaşmanın en önemli kolu işgücü olarak kabul edilmiştir. Ancak ekonomik ve sosyal açıdan alınan birçok önleme rağmen yeterli istihdam oranlarına ulaşamadığı gerçeği hem bireysel hem de toplumsal bir sorun oluşturmaktadır (Kumaş, 2001, s.10).

İşgücü kavramı, ait olduğu coğrafyada aktif olarak çalışan kişi sayısı ile iş arayan kişi sayısının toplamıdır. Potansiyel işgücüne dahil olduğu halde bir işi olmayan ancak iş bulduğu durumda çalışmaya hazır olan kişilerde işsiz olarak kabul edilir.

Bu bağlamda işsizlik, irade dışı bir durumdur. Bireyler aslında bir işte çalışmak istemekte ama bu taleplerine karşılık alamamaktadırlar. İşsizlik oranı ise, mevcut ekonomik şartlarda ki işsiz kesimin toplam işgücü içerisindeki payıdır (Yerdelen Tatoğlu, 2010, s.11).

Bir ekonomide, 15-65 yaş arası yetişkinler cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamıyor ise bu ekonomide işsizlik yaşanıyor denilmektedir. Bu yaş aralığındaki yetişkin işsiz kesim bize *işsiz miktarını* vermektedir (Dinler, 2008, s.478). Görüldüğü üzere işsizliğin en önemli noktası, belirli bir işgücü grubunun gönülsüzce içinde bulunduğu bir süreç olmasıdır (Gupta, 1990, s.298).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in yaptığı işsizlik tanımına baktığımızda ise; baz alınan dönem için, herhangi bir işte çalışmayıp “*iş bulmak amacıyla son 3 ay içinde iş arama kanallarından en az birine başvurmuş ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilir*” nitelikteki yetişkin her birey işsiz olarak kabul edilmektedir.

2.1.1. İşsizlik Türleri

Birçok farklı tanımlamayla karşımıza çıkan işsizlik kavramı, ortaya çıktığı durum ve özelliklere göre çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Pek çok alt başlıklara ayrılrsa da en sık görülen işsizlik çeşitleri şöyle açıklanabilir;

2.1.1.1. Açık İşsizlik

Bu işsizlik türünde bireyler, çalışma isteği ve yeterliliğindedirler. Cari ücret seviyesinde fiilen iş ararlar ancak iş bulamazlar.

İşsizlik oranı tespit edilmek istenen ülkelerin, açık işsizlik oranına ulaşmak gerekmektedir. Açık işsizlik irade dışı ortaya çıktığından dolayı “*gayri iradi işsizlik*” olarak da adlandırılmaktadır.

2.1.1.2. Mevsimsel İşsizlik

Mevsimsel işsizlik, doğa koşulları, siyasi ya da sosyal olaylar gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan, ekonomi içerisinde arz ya da talepte meydana gelen azalma sonucunda oluşan işsizlik türüdür (Ünay, 2000, s.401).

Mevsimsel işsizlik, tarım sektöründe doğal koşullardan etkilenirken sanayi sektöründe ise sosyal-siyasal olaylar ve talep değişikliklerinden etkilenmektedir (Muratoğlu, 2011, s.22). Bu işsizlik türü birçok sektörde görülebileceği gibi karşımıza daha çok tarım, turizm ve inşaat sektörlerinde çıkmaktadır.

Tarım sektöründe elde edilen ürünlerin toplanma dönemleri yoğun işgücü gerektirdiğinden, böyle zamanlarda iş arayan birçok birey istihdam edilip iş sahibi olmaktadır. Ancak ürün toplama dönemi sona erdiğinde çalışan bireylere ihtiyaç kalmadığından işlerine son verilmekte ve bu kişiler işsiz kalmaktadır.

Turizm sektöründe de buna benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle yaz aylarında hizmet vermeye odaklı kuruluşlar, yaz dönemi içerisindeki talebinde fazla olmasıyla beraber, istihdam etmek amacıyla çok fazla sayıda işçiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda ciddi bir istihdam sağlayan turizm sektöründe, planlanan dönemin sona ermesi ile işe alınmış çalışanların birçoğunun işine son verilmektedir.

İnşaat sektöründe ise, kış mevsiminde faaliyet göstermenin zor ve maliyetli oluşu nedeniyle istihdam edilmiş bireylerin işten çıkarılması sık rastlanan bir durumdur.

Mevsimsel işsizlik, ağırlıklı olarak “vasıfsız işçi” kategorisine giren kişileri etkilemektedir. Bu işsizlik türü bazı sektörlerde çalışan bireylerin çok uzun süre işsiz kalmasına yol açmakta, temel ihtiyaçlarını zor karşılar hale gelmesine neden olmaktadır. Sosyal ve psikolojik açıdan yarattığı sıkıntıları düşününce istihdam politikalarında özellikle üzerinde durulması gereken bir durumdur (Bulut, 2011, s.17).

Bu işsizlik türü çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarım sektörlerinde görülmektedir. Çünkü bu yapıdaki ülkelerin tarım faaliyetleri yeterli makineleşmeden uzak ve fazlasıyla doğal koşullara bağlıdır. Gelişmiş ülke ekonomilerinde ise mevsimsel işsizlik olgusu ortaya çıksa da uygulanan istihdam politikaları ile işsiz kalan bireyler yeni iş olanaklarına kavuşturulmakta veya işsizlik sigortası ile korumaya alınarak olası bir istihdam sorununun önüne geçilmektedir.

2.1.1.3. Konjonktürel İşsizlik

Piyasa ekonomilerinde belirli zamanlarda dalgalanmalar, gerilemeler veya durgunluk gibi durumlar yaşanabilmektedir. Bu tarz buhran zamanları beraberinde üretim ve milli gelirden de dalgalanmaları getirmektedir. Bütün bu gerileme ve durgunluk dönemleri konjonktürel (dönemsel) işsizliğe neden olmaktadır (Yıldırım & Karaman, 2001, s.518).

Bilinen en sert konjonktürel işsizlik 1929 yılında Dünya Ekonomik Krizi döneminde yaşanmıştır. Bu işsizliğin yaşanmasına neden olarak J.M. Keynes talep yetersizliğini göstermiştir. Toplam talebin arttırılmasına yönelik para ve maliye politikası uygulanmasını önermiştir (Dinler, 2008, s.485).

Efektif talep yetersizliği, konjonktürel işsizliğin en ciddi sebeplerinden biri olarak kabul görmüştür (Eyüboğlu, 2003, s.109). Ekonomilerin içinde bulunduğu depresyon dönemleri, iktisadi faaliyetlerin azalmasıyla birlikte çok büyük bir kesimin işsiz kalmasına neden olmaktadır. Çünkü toplam talebin azalışı, üretim ve yatırımlarda da azalmaya neden olur. Konjonktürün artışa geçtiği dönemlerde ise işsizlik oranında azalmalar gözlemlenmektedir (Türkbül, 1993, s.517). Konjonktürün daralma dönemi üretim miktarının azalması, işyerlerinin kapatılmasına ve işçi çıkarımlarına yol açar. Bu nedenle ekonominin durgunluk dönemlerinde fiili GSMH'si potansiyel GSMH'den daha az olur (www.metinberber.com). Konjonktürel işsizlik, yapısal işsizliğe kıyasla kısa, geçici işsizliğe göre de uzun süreli bir işsizliktir (Erdoğan & Biçerli, 2004, s.206).

Ancak şüphesiz ki konjonktürel dalgalanma ve işsizliğin bedeli birçok ekonomi için ağır olmaktadır. Cumhuriyet dönemlerinde ortalama olarak %4,8 civarında hesaplanan yıllık büyüme hızı eğer o yıllarda konjonktürel dalgalanmalar olmasaydı %7,8 dolaylarında gerçekleşebilecekti (Ekin, 2003, s.127).

2.1.1.4. Yapısal İşsizlik

Ekonomilerin yapısal olarak değişim yaşamaya başladığı dönemlerde ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Bazı işgücü grupları, endüstriler veya bölgelerde gerileme olurken bazılarında ise ilerlemeler yaşanmaktadır. İşte bu gibi daralmaların yaşandığı sektörlerde işgücü fazlası ortaya çıkarken, genişlemenin yaşandığı sektörlerde ise işgücü talep fazlası oluşmaktadır. Bunun sonucunda potansiyel işgücü, daralan sektörlerden genişleyen sektörlerle doğru yönelmeye başlayacaktır. Ancak bu işgücü geçişleri çoğu zaman uyumsuzluk yaşanmasına neden olmaktadır (Oktay, 2006, s.191).

Yapısal işsizlik; işgücü yapısı, coğrafi koşullar, endüstri gibi faktörlerin etkisi ile ortaya çıkan ve emek talebinin yapısında meydana gelen uyumsuzluk olarak da açıklanabilir. Toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerin değişmesi, yeni trendlerin oluşumu işsizliğe yol açabilmektedir (Lipsey vd.,1994, s.315).

Bu tarz işsizliğin başlıca nedeni ekonomik büyüme olsa da endüstri ve teknolojiye ortaya çıkan gelişmeler ile hükümetlerin uyguladığı sektörel ve bölgesel politikalarda etkilidir (Parasız, 1998, s.36). Ekonomik büyümenin yaşandığı dönemde, girdi miktarı ile nihai mal talebi bileşimi farklılaşmaya uğrayacaktır. Ekonominin bu değişime uyumu zaman almaktadır. Genellikle böyle durumlarda üretim faktör talebi ve arzı dengesi bozulacağından işsizlikler ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bozulan bu dengeler işçilerin niteliklerinin yetersiz kalmasına da yol açmaktadır. Yeni oluşan iş olanakları mevcut çalışanların beceri ve yeteneklerine uygun olmadığı zamanlarda yapısal işsizlik uzun süre çözülemez bir hal almaktadır (Bekiroğlu, 2010, s.47).

Uygulamada ki politikaların da yapısal işsizliğe neden olduğu, emek piyasasının uyum hızını kırdığı bilinen bir gerçektir. Bölge veya sektörler arası geçişleri azaltmak amacıyla birtakım politikaların uygulanması yapısal işsizliği arttırıcı bir etki oluşturmaktadır.

Yapısal işsizlik ağırlıklı olarak az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde sermaye yetersizliği sorunu vardır. Yapısal işsizlik bu bağlamda devamlı bir niteliğe sahiptir denilebilir. Yapısal işsizliği azaltmanın yolu sermaye faktörlerini arttırmak yani yatırımları arttırmaktır (Ünay, 2001, s.348).

2.1.1.5. Gizli İşsizlik

Ekonomideki herhangi bir faaliyet alanından bir miktar emek ögesinin çekilmesi sonucunda eğer toplam üretim miktarında bir farklılık görülüyorsa gizli işsizlik yaşanıyor denmektedir (Karakayalı, 1995, s.244). Başka bir deyişle marjinal verimliliği sıfır olan, çalışıyor gibi görünse de toplam üretime herhangi bir katkı sağlamayan kişilerin oluşturduğu işgücüdür.

Gizli işsizlikte, bireyler aktif olarak çalışmakta ve ücretini almaktadır. Ancak yaptıkları iş kolunun ekonomiye hiçbir açıdan kazanımı yoktur. Bu açıdan bakıldığında kişiler işsiz ya da iş arıyor değildir. Türkiye’de maalesef birçok kurumda politik baskılar uygulandığından gereğinden fazla kişi istihdam edilmektedir. Hatta daha ciddi

boyutlarda bu durum karşımıza kişileri kâğıt üzerinde çalışıyor gösterip sadece aydan aya maaş verme şeklinde de çıkmaktadır. Bu açıdan ülkemiz gizli işsizliğin yoğun bir biçimde yaşandığı ülkeler grubundadır. ILO ise bu durumu eksik istihdam terimi ile açıklamaktadır. Hatta, bu terime ek olarak, sadece aktif olarak çalışmasına rağmen herhangi bir marjinal katkı sağlamayan kişilerin değil, aynı zamanda çalışmasına rağmen aslında başka bir işte istihdam edilse daha fazla verim sağlayacak olan kişilerin de eksik istihdama neden olduğunu belirtmiştir (Bulut, 2011, s.22).

2.2. İstihdam Nedir?

İstihdam, bütün ekonomiler için en önemli kavramlardan biridir. İstihdamın açıklanmasından önce, üstünde durulması gereken iki önemli amacı mevcuttur. İlk amacı ekonomik boyutu olup üretim düzeyini belirlemek ve arttırmak iken ikinci amacı olan sosyal boyutu ise çalışmak isteyen her bireyin iş sahibi olması, verimliliği arttırmaları, emek arz ve talebi arasında uyum sağlamalarıdır (Murat, 2007, s.193).

İstihdam, üretim faktörleri olarak kabul edilen emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynakların optimal kullanılması ile üretim sürecine dahil edilmesidir (Bekiroğlu, 2010, s.5).

TUİK tanımına göre ise istihdam, “işbaşında olanlar ile işbaşında olmayan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm nüfusu kapsamaktadır. İşbaşında olanları yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişiler; işbaşında olmayanları ise, işi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına ve işverenler oluşturmaktadır” (www.tuik.gov.tr).

Ücretli ve maaşlı çalışan ve çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan fertler; ancak 3 ay içinde işlerinin başına geri döneceklerse veya işten uzak kaldıkları süre zarfında maaş veya ücretlerinin en az %50 ve daha fazlasını almaya devam ediyorlarsa istihdamda kabul edilmektedirler. Bununla birlikte, referans haftası içinde bir saat bile çalışmamış olan ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler istihdamda kabul edilmemektedirler. Üretici kooperatifi üyeleri, bir iş ya da meslekte bilgi veya beceri kazanmak amacıyla belirli bir menfaat (aynı ya da nakdi gelir, sosyal güvence, yol parası, cep harçlığı vb.) karşılığında çalışan çıraklar ve stajyer öğrenciler de istihdam halinde olanlar kapsamına dahil

edilmektedirler’’ (http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html).

Girişimciler açısından istihdam kavramı, sermaye ve doğal kaynak gibi emeğinde üretim aşamasında kullanılmasıdır (Işığışok, 2014, s.30).

İktisat bilimi açısından ise ‘‘çalışma ve gelir elde etme kararında olan bireylerin, hizmetlerinden faydalanılmak üzere, iradi ve ihtiyari olarak çalıştırılmaları’’ şeklinde tanımlanmaktadır (Yaman, 1977, s.65).

İstihdamın, mevcut ekonomide gerçek anlamda mal ve hizmet artışı yaratması ve istihdam edilmiş bireylerin üretim sürecine dahil olmasının bir sonucu olarak da gelir ve itibar elde etmesi beklenmektedir. Özetle istihdamın ‘‘üretken’’ olması oldukça önemli bir durumdur (Kapar, 2004, s.187).

İstihdam kavramı beraberinde bazı kavramları da açıklamayı gerektirmektedir. Bunlar; ‘‘istihdam oranı’’, ‘‘istihdam düzeyi ve milli gelir’’, ‘‘tam istihdam’’, ‘‘eksik istihdam’’, ‘‘kayıt dışı istihdam’’ kavramlarıdır.

2.2.1. İstihdam Oranı

İstihdam kavramı açısından önemli göstergelerden biride istihdam oranıdır. İstihdam oranı; mevcut ekonomi içerisinde, belli bir dönem boyunca aktif nüfus içinde istihdam edilenlerin göreceli ağırlığıdır. İstihdam edilenlerin aktif nüfusa oranlanmasıyla hesaplanabilmektedir (Işığışok, 2014, s.32).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TUİK) yaptığı tanımlamaya göre ise istihdam oranı; ‘‘istihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.’’ (http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html erişim tarihi:14.10.2016) İstihdam oranının hesaplamalarındaki formülü şu şekildedir;

$$\text{istihdam oranı} = \frac{\text{istihdam edilenler}}{\text{aktif nüfus}} \times 100$$

2.2.2. İstihdam Düzeyi ve Milli Gelir

İstihdam düzeyi ya da başka bir ifadeyle ‘‘iş hacmi’’ bir ülkenin belli bir döneminde baz alınan yıl boyunca çalışılmış ‘‘basit iş saati’’ toplamıdır. Burada birim olarak kullanılan iş saati, vasıfsız işçi grubuna giren işçilerin bir saatlik emeklerinin

karşılığıdır. Bu hesaplama vasıflı işçilerin çalışma süreleri, tespit edilecek katsayılar ile çarpılıp toplama eklenmektedir (Aren, 2008, s.33).

Başka bir ifadeyle, bir ekonomide, belirlenmiş bir zamanda fiilen doldurulan çalışma saatleri toplamı istihdam düzeyini vermektedir (Tekeli & Özgüler & Özdemir & Biçerli, 2012, s.10).

İstihdam hacmine ‘‘bir ekonomideki, sektördeki ya da bölgedeki istihdam edilmiş olanların toplam miktarıdır da’’ denilebilir (Gök, 2004, s.29).

Bir saat içinde yapılan işin yoğunluğu ve verimliliği bize incelenen ülkenin teknik imkânları, gelenek ve görenekleri gibi konularda ipuçları vermektedir. Mesela aynı iş Fransa’da 2 saatte, Türkiye’de 4 saatte yapılıyorsa, mevcut iş Fransızlar için 2 saatlik bizim için ise 4 saatlik bir iştir. Bazı durumlarda da iş hacmi, iş saati cinsinden değil de ücret cinsinden ifade edilmektedir. Bu durumda ölçüm yöntemi basit işe ödenen 1 saatlik ücrettir. Vasıflı işin değeri ise ödenen ücretlerde dikkate alındığından ayrıca bir katsayı uygulamasına gerek yoktur. Bahsi geçen yöntemde;

İstihdam hacmi = $\frac{\text{ülkenin toplam ücret ödemeleri}}{\text{bir saatlik basit işe ödenen ücret}}$ şeklinde hesaplanır (Aren, 2008, s.34).

İstihdam düzeyi ile milli gelir arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu bilinmektedir. İstihdam düzeyinde meydana gelen bir artış, reel milli gelirin de artmasına sebep olacaktır. Ancak tabi ki bu artışlar her zaman aynı oranda olmamaktadır. Mesela tam istihdam seviyesine yaklaştıkça, istihdamda gözlemlenen yüksek oranda artışa rağmen, reel milli gelirde daha düşük oranda bir artış gerçekleşebilmektedir. Bunun da sebebi azalan verimler yasasıdır (Işığışık, 2014, s.33)

2.2.3. Tam İstihdam

Tam istihdam kavramı, cari ücret seviyesinde dileyen herkesin iş bulabildiği istihdam seviyesidir.

Literatürde geniş ve dar anlamda tanımlamaları mevcuttur. Dar anlamda tam istihdam, sadece emek faktörünün bir ekonomide belli bir dönemde üretim sürecine katılmasıdır. Geniş anlamda ise, bir ekonomide bütün üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynak, girişimci) üretim sürecine aynı anda katılması olarak tanımlanmaktadır (Bekiroğlu, 2010, s.10).

Bir başka tanıma göre ise tam istihdam, potansiyel işgücünün istihdam hacmine eşit olduğu noktadır.

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere tam istihdam seviyesinde, iradi olarak işsiz kalan bireylerin olmadığı kabul edilir. Ancak bu ne kadar gerçekçi bir varsayımdır? Şu ayrıntıyı da unutmamalıyız ki çok az bir işsizliğin yaşanması durumu tam istihdam varsayımına aykırı değildir. Çünkü iş arayan herkesin iş sahibi olabildiği, bireylerin tümünün çalıştığı, işsizliğin sıfır olduğu bir ekonomi düşünülemez.

Ancak yine de tam istihdam durumu ulaşılması çok zor bir seviyedir. Çünkü tam istihdam ne istihdam hacmi ne de reel milli gelir açısından sabit kalabilecek bir düzey değildir (Aren, 2008, s.36).

Düşünüldüğü zaman, her ülkede nüfus belirli bir düzeyde artmakta, bununla orantılı olarak iş talebinde bulunanların sayısı da artmaktadır. Bu taleplerin karşılanması istihdam hacminin artışına bağlı gelişen bir durumdur. Eğer ülkeler kendilerini teknolojik açıdan ilerletmez, sermaye donanımını sağlamaz, küresel rekabetin gerisinde kalırlarsa asla tam istihdam seviyesine ulaşamayacaklardır. Ki zaten günümüz koşullarında tam istihdamın bir hayal olduğu bütün iktisatçılarca kabul görmüş bir durumdur. Hatta tam istihdam bir yana, artık “istihdamsız büyüme” kavramının ortaya çıktığı bir gerçektir.

2.2.4. Eksik İstihdam

Eksik istihdam; ekonomi içerisindeki üretim faktörlerinin bir kısmının, üretimde etkin olamamasını ifade etmektedir.

Eksik istihdam varlığı durumunda ekonomideki üretim düzeyi, üretim olanakları eğrisinin altında bir seviyede gerçekleşmektedir. Yani ekonomi dahilinde üretilen mal ve hizmetler, ulaşılması mümkün olan üst sınırın altında kalmaktadır (Dinler, 2008, s.476).

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 9. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı’nda yaptığı eksik istihdam tanımı ise; “istihdam edilmiş bireylerin isteği ve yeterli donanımı olduğu halde, çalıştığından daha fazla çalışmıyorsa ya da bireyler daha gelişmiş üretim olanakları ile çalıştıklarında gelirleri ve vizyonları artıyorsa eksik istihdam var demektir” şeklinde olmuştur (Ekin, 1971, s.32).

Anlaşılabacağı üzere eksik istihdam, kişilerin sahip olduğu eğitim ve yetenek seviyelerine uygun işlerde çalışamamaları durumudur.

Eksik istihdam bütün ülkeler için dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Özellikle yeterince gelişmiş bir ekonomiye sahip olmayan ülkelerde işsizlik sigortası gibi olanakların yetersiz oluşu, işsiz kalan bireyleri sahip oldukları nitelikleri önemsemeden daha düşük şartlardaki iş olanaklarında çalışmaya mecbur kılmaktadır.

Bu konu üzerinde çalışıp tanımlamalarda bulunan iktisatçılar eksik istihdam için “eğitim”, “çalışma alanı”, “ücretler” ve “işin devamlılığı” gibi bazı kriterler kullanmaktadırlar.

Bazı iktisatçılar eksik istihdamı, düzensiz istihdam ya da istihdam ile eğitim seviyesi arasındaki uyumsuzluk ile ilişkilendirmektedir. Yani eksik istihdam, kişilerin yapmakta oldukları işle aldıkları eğitim arasındaki uyumsuzluktan ibarettir. Bu iktisatçılardan biri olan Livingstone, ABD ve Kanada için yaptığı araştırmalarda “eğitim- iş boşluğu” adını verdiği bir durum tespit etmiştir. ABD ve Kanada işgücünün yaklaşık %20 gibi bir kısmını eksik istihdam ettiğini vurgulamış, işgücü ve iş niteliği farklılığına dikkat çekmiştir (Işığışık, 2014, s.35). İktisatçıların eksik istihdam için yaptığı tanımlamalar sonucunda bazı genel özellikler şöyle tespit edilmiştir;

1. Bireyler işin gerektirdiğinden fazla eğitime sahiptir.
2. Bireyler eğitimi dışındaki bir alanda “isteksiz” olarak çalışmaktadırlar.
3. Bireyler işin gerektirdiğinden fazla deneyime ve özelliğe sahiptir.
4. Bireyler “isteksiz” bir şekilde yarı zamanlı, geçici ya da kesintili istihdamdadır.
5. Bireyler, bir önceki işinden %20 veya daha az kazanmaktadır şeklindedir (Gündoğan & Biçerli, 2003, s.8).

Eksik istihdamın nedenlerini araştırmak ve daha iyi anlayabilmek için, türlerini açıklamakta fayda vardır.

2.2.4.1. Eksik İstihdam Türleri

1982 yılında Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı’nın (ICLS), gerçekleştirdiği toplantıda eksik istihdam; “görülebilir” ve “görülemez” eksik istihdam olarak iki gruba ayrılmıştır.

Görülebilir eksik istihdam, bireylerin mevcut işlerinin çalışma süreleri incelendiğinde ortalamadan daha az olduğu, çalışanların istekleri dışında kısmi süreli çalışmak zorunda kaldıkları durumdur (Gündoğan & Biçerli, 2003, s.9).

Görülemez eksik istihdam ise, kişilerin çalışma sürelerinin normal olmasına karşılık gelirlerinin çok düşük olması, çalıştıkları işe oranla daha fazla eğitim ve bilgiye sahip oldukları hatta işveren kurum ya da firmanın çok düşük verimlilik seviyesinde faaliyet gösterdiği durumdur.

Görülebilir eksik istihdam; istatistiksel bir kavram olup doğrudan işgücü istatistikleri ile ölçümü mümkün iken, görülemez eksik istihdam; potansiyel işgücünün yanlış kullanılması ya da işgücü ile üretim faktörleri arasındaki dengesizlik sonucu oluşmasından dolayı analitik bir kavram olarak kabul edilmektedir ve ölçülmesi için gelir, verimlilik, iş becerisi gibi verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan eksik istihdama dair elde edilen sayısal bulguların sadece görülebilir eksik istihdam verileri olduğu sıkça düşünülen bir durumdur (Işığçık, 2014, s.37).

Çünkü görülebilir eksik istihdamda kişilerin mevcut bir işi vardır ancak belirlenen çalışma süresi kısa olduğundan kişi az çalışmakta, ek bir iş aramakta ve uygun bir iş fırsatı olduğunda işi kabul edecek durumdadır. Dolayısıyla iş hacmindeki yetersizlikten yola çıkılarak; “görülebilir eksik istihdam” kolaylıkla hesaplanabilir (Lordoğlu & Özkaplan, 2003, s.62).

1998 Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı’nda eksik istihdamın neden bu kadar üzerinde durulması gereken bir konu olduğu, ülkelerin istihdam sorunlarını ayrıntılı olarak inceleyip kısa ve uzun vade de kalkınma politikaları uygulamaları ve potansiyel işgücünü maksimum verimlilikte istihdam edebilmeleri için gerekli olduğu şeklinde açıklanmıştır.

Ülkemizde eksik istihdamın tanımlanması 2009 yılına kadar “görülemez” ve “görülebilir” şeklindeydi. Ancak 2009 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) eksik istihdamın tanımlanmasında birtakım değişiklikler yapmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından düzenlenen 16. Çalışma İstatistikçileri Konferansında, mevcut eksik istihdam tanımında yaşanan ölçüm zorlukları nedeniyle yeniden değerlendirilmiş ve istihdam sorununu daha iyi analiz edebilmek adına “zamana dayalı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” olarak iki gruba ayrılmıştır (www.csgeb.gov.tr).

Zamana dayalı eksik istihdam; “referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde toplam olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir.”

(www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html).

Burada

önemli olan nokta, kişilerin daha fazla bir süre için çalışmaya istekli ve uygun olmaları ile normal sürenin altında çalışıyor olmalarıdır.

Yetersiz istihdam ise; “zamana dayalı eksik istihdam kapsamında yer almamak şartıyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve böyle bir iş bulduğu takdirde 2 hafta içinde çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir” şeklinde tanımlanmaktadır. (www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html)

Yetersiz istihdam, “gelire dayalı”, “niteliğe dayalı” ve “aşırı çalışmaya dayalı” olmak üzere 3 başlıkta incelenebilir. *Gelire dayalı* yetersiz istihdam durumunda, çalışanların normal çalışma süresinin altında çalışmamasına rağmen elde ettikleri gelirin düşük olması söz konusudur. *Niteliğe dayalı* yetersiz istihdamda, çalışan kişilerin sahip oldukları niteliklerin işin gerektirdiğinden daha yüksek olması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda çalışanlar kapasitelerini tam olarak kullanamamaktadırlar. *Aşırı çalışmaya dayalı yetersiz istihdam* ise, çalışan kişilerin gelirlerinin azalması pahasına referans döneminden daha az sürede çalışmak istedikleri durumda ortaya çıkmaktadır (Işığışok, 2014, s.40).

Eksik istihdamın bir başka türü de kronik eksik istihdamdır. Kronik eksik istihdamda ekonomik yapı, bütün bir yıl boyunca fazla işgücüne sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen bu durum çoğunlukla karşımıza tarım sektöründe çıkmaktadır (Ekin, 1971, s.40).

Yine özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıkça rastlanan bir başka eksik istihdam türü de “sosyal eksik istihdam” dır. Bu eksik istihdam türü, milli bayram ve tatiller, gösteriler, işe devamsızlık gibi sebeplerden dolayı yıllık çalışma süresinde meydana gelen kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Hatta bazı ülkelerde bu iş süresi kayıplarının %10-20 civarında olduğu tespit edilmiştir (Işığışok, 2014, s.41).

2.2.5. Kayıt Dışı İstihdam

Günümüz sosyal ve ekonomik şartlarında, en büyük sorunlardan birisi tartışmasız istihdamdır. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak kendilerine özgü istihdam yapısına sahip olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletler gelir elde etmek amacıyla, vergi adaleti sağlamak ve vergiyi tabana yaymak yerine, kayıt altına alınmış işveren ve işçilerden çok yüksek oranlarda vergi alması ve buna ek olarak

yüksek sosyal güvenlik kesintileri yapması işveren ve çalışan kesimi kayıt dışı çalışmaya, çalıştırmaya teşvik etmektedir (Güloğlu & Kip & Korkmaz, 2012, s.52).

Kayıt dışı istihdam kavramını incelemekten önce bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebebi yani kayıt dışı ekonomiyi açıklamak gerekmektedir. Çünkü kayıt dışı istihdam kayıt dışı ekonominin var olması ile ortaya çıkmış bir kavramdır.

Kayıt dışı ekonomi, bilinen istatistiki yöntemlerle tahmin edilemeyen ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) hesaplarını elde etmede kullanılamayan, çoğunlukla yasalara aykırı bir biçimde elde edilen, ilgili kurum ve kuruluşların tümüyle ya da kısmen bilgisi dışında bırakılan ekonomik ve mali faaliyetlerin tümüdür (Yereli & Karadeniz, 2004, s.7).

Kayıt dışı denildiği zaman sadece çalınmış mal ticareti, kumar, sahtecilik ya da vergi kaçırmak için muhasebe kayıtlarında gösterilmeyen ve Maliye'den saklanan işlemler değil, buna ek olarak piyasaya çıkmayan örneğin evde yapılan ve bir gelir elde edilmesine yol açan faaliyetler de bu kapsamdadır (Kızılot & Çomaklı, 2004, s.1).

Kayıt dışı ekonominin içeriği milli gelir hesaplamalarına dahil olmayan tüm ekonomik faaliyetlerdir. Burada sadece vergi ile ilgili yasalar ihlal edilmez, vergi ile beraber tüm ekonomik faaliyetleri düzenleyen yasaların ihlali de söz konusudur. Bu sebeple kayıt altında olmayan bu faaliyetler vergilendirilemez. Kayıt dışı ekonomi devletin yetkili organlarının bilgisi dışında oluşan tüm ekonomik işleri kapsadığı için sınırlarını çizmek oldukça zordur (Karaarslan, 2010, s.6).

Kayıt dışı ekonominin çalışma hayatına yansımaları olan kayıt dışı istihdam kavramının kullanımı, ilk olarak 1970 yılında ILO'nun düzenlediği Dünya İstihdam Programı kapsamındaki Kenya Raporunda “enformel sektör” şeklinde olmuştur. Rapora göre kayıtlı (formel) sektörün karşılayamadığı açık işsizliğin, kayıt dışı(enformel) sektör tarafından çekildiği tespit edilmiştir (Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği ‘TOBB’, 1994, s.126).

OECD'nin 1987 yılında yaptığı tanıma göre ise kayıt dışı istihdam, nitelik olarak yasal ancak söz konusu faaliyeti ilgilendiren kuruma bildirilmemesi olarak tanımlanmıştır.

İlgın'a göre kayıt dışı istihdam, “çalışanlar için asgari yaş haddi, asgari ücret, fazla mesai ücreti ve işyeri çalışma standartları gibi konulardaki düzenlemelere uymadan, sosyal güvenlik, vergi ve diğer fonların eksik ödendiği ya da hiç ödenmediği istihdam türüdür (İlgın, 1999, s.39).

Sosyal Güvenlik Hukuku açısından ise kayıt dışı istihdam, 506 sayılı Sosyal Sigortalar, 4857 sayılı İş Kanunu ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre gerekli bildirimleri yapmayarak işçiyi sigortasız çalıştırmak ya da süresi içinde bildirimde bulunmakla birlikte çalışma gün sayısı ve prime esas kazançlarını eksik beyan ederek işçi adına daha az prim ödeme şeklinde gerçekleşmektedir (Kamalıoğlu, 2014, s.14).

“Kayıt dışı istihdam kayıt dışı ekonominin işgücü piyasasındaki bir görünümü olmakla birlikte, dünyada, özellikle belge düzeninin ve kontrol mekanizmasının yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi kavramının son derecede yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. İşverenler, işçiler veya kendi hesabına çalışanlar özellikle vergi, sigorta primi vb. mali yükümlülüklerden kaçınmak, bürokratik işlemlerden kurtulmak amacıyla kayıt dışı ekonomik faaliyette bulunmakta ve elde ettikleri geliri kayıt dışında bırakmaktadırlar.” (www.sgk.gov.tr).

Kayıt dışı istihdam, içeriği gereği karşımıza farklı şekillerde çıkabilmektedir. Bu sınıflandırmayı Tablo 1 yardımı ile inceleyebiliriz,

Tablo 1

Kayıt Dışı Çalışma Şekilleri

1-Çalışmaları Hiç Bildirmeyenler	a-Kendi iradesiyle kayıt dışı çalışanlar	b-İşverenleri tarafından bildirilmeyenler çalışanlar veya çalışmaları bildirilmeyenler				
2-Çalışmaları Eksik Bildirenler	a-Çalışmaları gün olarak eksik bildirilenler	b-Deneme süresinde kayıt dışı çalışanlar	c-Bir kamu kurumuna kayıtlı olup diğerine olmayanlar	d-İlk işlerinde kayıtlı diğerine kayıtlı olmayanlar	e-Çalışmaları ücret olarak eksik bildirilenler	
3-Mevzuatın Kayıt Dışında Bıraktığı Çalışmalar						

Kaynak:(Karaarslan, 2010, s.25).

1- Çalışmalarını Hiç Bildirmeyenler

Kayıt dışı istihdamın en sık rastlanan çeşididir. Bu gruba dahil olanlar, bütün çalışmalarını kamu idarelerinden tamamen saklamaktadırlar. Bu durum sonucunda da, çalışanlar sosyal güvenceden tamamen yoksun kalmaktadırlar. Çalışmaların hiç bildirilmemesi durumu iki şekilde oluşmaktadır;

a- Kendi İradesiyle Kayıt Dışı Çalışanlar

Çalışan kişiler bazı sebeplerden ötürü, çalışmalarını ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmekten kendi iradeleri ile kaçmaktadır. Genelde böyle durumlar çalışanların yaptıkları işi kayıt altına aldıkları zaman birtakım hak veya gelirlerden yoksun kalacak olmaları durumunda gözlemlenmektedir.

Bunlar ülkeye kaçak yollarla girmiş yabancı işçiler ya da SGK'dan çeşitli sebeplerle gelir elde edenler veya işsizlik geliri elde edenler olabilmektedirler. Örneğin yaşlı ve özürlü aylığı almak veya yeşil kart verilmesi şartı ile sağlık yardımları yapılmasının koşulu kişinin herhangi bir aylık ya da gelirin olmaması, sosyal güvenlik kapsamında çalışmıyor ve prim ödemiyor olmasını gerektirmektedir. İşte bunun gibi sebepler kişileri kendi istekleri ile kayıt dışı işlerde çalışmaya teşvik etmektedir.

b- İşverenleri Tarafından Bildirilmeyen Çalışanlar Veya Çalışmaları Bildirilmeyenler

Kayıt dışı istihdamın belki de en büyük sorunlara yol açan çeşididir. Bu durumdaki çalışanlar kendi istekleri dışında, tamamen işverenlerinin iradesi ile kayıt dışı tutulmaktadır. Yine çalışan kişilerin sosyal güvenceden mahrum bırakıldığı bu durum ülkemizde de kayıt dışılığın en sık yaşanan boyutudur.

2- Çalışmaları Eksik Bildirenler

Kayıt dışı istihdamın oluşmasında, çalışanların kendi iradesi veya işverenlerin iradesi faktörünün dışında birde çalışmaların eksik olarak bildirilmesi durumu yaşanmaktadır. Çalışmaların eksik bildirilmesini sınıflandırmamız gerekirse; gün olarak eksik bildirme, deneme süresinde bildirmeme, bir kamu kurumunda kaydı olup diğer bir kurumda olmama, ilk işlerinden dolayı kayıtlı olup diğerinde kayıtlı olmayanlar ve çalışmaların ücret olarak eksik bildirilmesi şeklinde olacaktır.

a- Çalışmaları Gün Olarak Eksik Bildirenler

Çalışanların çalışma sürelerini eksik beyan ederek, daha az prim ödeyerek kayıt dışı çalışması mümkün olabilmektedir. Bu yöntemde kişi kayıtlıdır. Fakat çalıştığı gün sayısı ilgili kurum ve kuruluşlara eksik bildirilmiştir.

Çalışmaların gün bazında eksik bildirilmesi herhangi bir vergi kaybı yaratmaz iken sigorta primi açısından kayıplar meydana gelmektedir (Karaarslan, 2010, s.42).

b- Deneme Süresinde Kayıt Dışı Çalışanlar

4857 sayılı İş Kanunun 15. Maddesinde, sürekli hizmet sözleşmelerinde deneme süresinin en fazla iki (2) ay olduğu bunun toplu sözleşme ile dört (4) aya kadar uzatılabileceği belirtilmektedir (Karaarslan, 2010, s.42).

Ancak ilgili kanun, çoğu işveren tarafından ihlal edilmektedir. İşe yeni alınan çalışanların işlerinde başarılı olup olmamasına göre işlerine devam edecekleri bahanesi ile uzun süreler çalışanlar istihdam edilmekte ancak gerekli kurumlara bunun bildirimi yapılmamaktadır.

c- Bir kamu kurumuna kayıtlı olup diğerine olmayanlar

Bu kayıt dışı istihdam çeşidi ise, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) kayıtları ile SGK kayıtları karşılaştırıldığında, SGK'ya bildirildiği halde GİB'e bildirilmeyen çok sayıda çalışanın olmasıdır. Bunların büyük bir kısmını özel bina inşaatlarında çalışan ve gelir vergisi açısından diğer ücretler başlığında vergilendirilen faaliyetler oluşturmaktadır (Karaarslan, 2010, s.44).

d- İlk İşlerinde Kayıtlı Diğerine Kayıtlı Olmayanlar

Ülkemizdeki ekonomik koşulların giderek zorlaşması, çalışanların tek bir işte çalışarak elde ettikleri gelir ile geçinmesini zorlaştırmaya başlamıştır. Bu sebeple kişiler memur ya da işçi olarak kayıt altına alınmış bir şekilde çalıştıkları işlerinden arda kalan zamanlarda ikinci bir iş ile gelir elde etmektedirler. Böylece çalışanlar ikinci işlerinde kayıt dışı bir şekilde istihdam edilmiş olmaktadır.

e- Çalışmaları Ücret Olarak Eksik Bildirilenler

Eksik bildirim kapsamındaki bir diğer durumda bildirilen ücretlerin gerçeği yansıtmamasıdır. İşverenlerin maliyeti düşük göstermek amacıyla çalıştırdığı işçilerine ödediği ücreti asgari ücret üzerinden kamu kurumlarına bildirmekte, ancak işçinin asıl

aldığı ücret ile kurumlara bildirilen ücret arasındaki fark kayıt dışı bırakılmaktadır (Karaarslan, 2010, s.47).

3- Mevzuatın Kayıt Dışında Bıraktığı Çalışmalar

Bazı özel durumları kapsamaktadır;

- a) İşverenin yanında ücretsiz olarak çalışan eşi
- b) Ev hizmetlerinde çalışanlar
- c) Askerlik hizmetini er ve erbaş olarak yapanlar
- d) Sağlık hizmeti sunucuları tarafından işe alıştırılmakta olan veya rehabilite edilen hasta ya da maluller
- e) BAĞ-KUR kapsamında sigortalı sayılması gerekenlerden 18 yaşını doldurmamış olanlar
- f) Kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı olanlardan, aylık faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarı, prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenlerdir (Özen, 2013, s.15).

Kayıt dışı istihdam çok çeşitli sebeplerle karşımıza çıkabilmektedir. Bunları genel başlıklarda inceleyecek olursak; ekonomik sebepler, sosyal sebepler, işletmelerden kaynaklı sebepler, kamudan kaynaklanan sebepler ve sosyal güvenlik ile vergi sisteminden kaynaklı sebepler olarak sınıflandırabiliriz.

Kayıt dışı istihdama yol açan ekonomik sebeplerden bazıları; yüksek enflasyon, sigorta prim oranları, ücretten kesilen vergiler, kıdem tazminatı, taşeron işçiliği, globalleşme ile paranın serbest dolaşımı, e-ticaret uygulamasının ilerlemesi ve işsizlik olarak sayılabilir.

Sosyal sebeplere göz attığımızda ise, köylerden kentlere doğru yoğun göç hareketi ve buna bağlı çarpık kentleşme, nüfus artışı, işgücü niteliğindeki yetersizlik ve bilinç seviyesinin düşüklüğü kayıt dışı istihdamın oluşmasına yol açmaktadır.

İşletmelerden kaynaklı kayıt dışı istihdam sebepleri, küçük işletmelerin çok yaygın olması, işletmeler arası rekabetin zayıf olması ve marka yaratamama gibi durumlardır.

Kayıt dışı istihdamın kamu kaynaklı olmasında özellikle bürokratik işlemlerin fazlalığı, mevzuatın karışıklığı, kamu kurumları arasındaki iletişim eksikliği ve denetimdeki yetersizlikler etkilidir.

Son olarak sosyal güvenlik ve vergi sisteminden doğan kayıt dışılığa ise; vergi afları, sosyal güvenlik ve vergi sisteminin bazı çalışma şekillerini kapsam dışı bırakması, asgari ücretin düşüklüğü, emeklilik yaşı ve bilgilendirici mali müşavirlik hizmetlerinin yetersizliği sebep olmaktadır.

Türkiye’de kayıt dışı istihdamın varlığı özellikle 1980 yılından sonra sıkça tartışılmaya başlanmıştır. Geçmiş yıllardan günümüze kadar geçen süredeki mevcut eğilim ve izlenen politikalar en başta tarım sektörüne zarar verdiğiinden, yıllardır köylerden kentlere doğru yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır.

Bu durum sonucunda kente gelen ve çoğunlukla istenen işgücü kriterine uymayan kişilerin kötü çalışma şartları altında kayıt dışı istihdam edilmesine yol açmaktadır. Kayıt dışılık ülkemizde en çok tarım sektörünü etkiliyor olsa da inşaat, otel ve restoranlarda da yoğun bir biçimde kayıt dışı istihdam meydana gelmektedir.

Ülkemizde özellikle son yıllarda yakalanan yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizliğe etkili çözümlerin getirilemeyişinden dolayı kayıt dışı ekonomide, kayıt dışı istihdam da maalesef istenilen seviyelere düşürülememiştir.

Tablo 2

Türkiye'nin Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Yıllar	Oran (%)
1990	55.6
1991	50.5
1992	48.8
1993	47.5
1994	45.7
1995	49.2
1996	52.7
1997	51.6
1998	50.3
1999	52.1
2000	50.6
2001	52.9
2002	52.1
2003	51.7
2004	53.0
2005	48.2
2006	46.9
2007	45.4
2008	43.5
2009	43.8
2010	43.3
2011	42.1
2012	39.0
2013	36.7
2014	34.9
2015	33.5
2016(temmuz)	34.3

Kaynak: www.sgk.gov.tr

Tablo 2’de Türkiye’nin 1990 yılından günümüze kadar tespit edilmiş kayıt dışı istihdam oranları verilmiştir. Görüldüğü gibi 90’lı yıllardan 2004 yılına kadar dalgalı bir seyir gözlemlense de kayıt dışı istihdam oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir. 2004 yılından itibaren ise ülkemizde o yıllarda yaşanan yüksek büyüme oranlarına da paralel olarak kayıt dışı istihdam miktarında azalma olmuştur.

Oranlar günümüze kadar azalarak gelmiş olsa da, gelişmiş ülkelerde ki kayıt dışı istihdam oranlarının ortalama %4 ila %10 arasında değiştiği düşünüldüğünde Türkiye’nin kayıt dışı istihdamı azaltmaya yönelik daha sistemli ve daha kararlı politikalar izlemesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Kayıt dışı istihdam, görüldüğü her ekonomide çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Tanımı ve ortaya çıkış şekli açısından akla ilk gelen etkileri olumsuz gibi olsa da kabul edilmesi gereken bazı olumlu etkileri de bulunmaktadır.

Kısaca bu etkileri açıklamak gerekirse, kayıt dışı istihdamın olumlu yanlarının başında işsizliği azaltması gelmektedir. Kişiler işsiz kalmaktansa kendileri ya da başka sebeplerden ötürü kayıt dışı çalışmayı göze almakta böylece gelir elde etmektedir. Özellikle kayıt dışı çalışan kişilerin çalıştıkları ikinci işleri ise aylık gelirlerini arttırmış olmaktadır.

Olumlu etkilere ek olarak gösterebileceğimiz bir başka durum ise işletmelerin rekabet güçlerinde meydana gelmektedir. Özellikle emek faktörünü yoğun olarak kullanan işletmeler, teknoloji faktörünü ağırlıklı olarak kullanan işletmelerle rekabet edebilmek ve kayıt altında çalışan istihdamın maliyetlerinden kaçınmak için kayıt dışı istihdama yönelmektedirler.

Vergi veya fon gibi, yüksek oranlarda kamusal yükümlülükler işçilik üzerinden ödenmekte ve kayıt dışı ekonomilerde yer almamasından ötürü bu sektördeki üretim maliyetlerini düşürmektedir. Bunların sonucunda satış fiyatları düşük seviyelerde gerçekleşeceğinden, işletme sahipleri böylece yurt içi ve yurt dışı pazarlarda yoğun olarak teknolojiyi kullanan işletmeler karşısında rekabet gücü kazanacaktır (Altuğ, 1999, s.483).

Kayıt dışı istihdamın olumsuz etkilerine değinecek olursak bunların başında; devlet gelirlerinin azalması ve primlerini düzenli ödeyenler ve ödemeyenler arasında haksız rekabet yaratmasıdır.

İstatistik anlamında kayıt dışı istihdamın olumsuz etkisi ise kaynağından eksik ve hatalı gelen verilere göre hazırlanan göstergeleri baz alarak oluşturulacak

politikaların ve alınması planlanan bazı önlemlerin, uygulamada başarısız olması veya istenmeyen sonuçlar doğurması gibi durumlara yol açmasıdır (Kamalıoğlu, 2014, s.15).

Son olarak kayıt dışı istihdamın işçi ve işverenleri ne gibi haklardan yoksun bıraktığını belirtecek olursak:

İşçiler Açısından Kayıt Dışı İstihdam;

1. Kayıt dışı çalışan işçinin emekli olma hakkı yoktur.
2. Genel sağlık sigortası primlerini yapılacak gelir testi sonucuna göre kendisi ödemek zorundadır.
3. İş kazası ve meslek hastalığına karşı alınması gereken önlemlerden yoksun olarak çalışmak zorunda kalır.
4. Kanunların sağladığı korumadan yoksun çalışılır.
5. Ücret ve diğer sosyal haklar konusunda kayıtlı çalışanlara kıyasla daha düşük şartlarda çalışılır.
6. Asgari ücretin altındaki ücretlerle çalışılır.
7. İhbar ve kıdem tazminatından yoksun çalışılır.
8. Sendikaya üye olunamaz ve hak aranamaz.
9. İşverenin kanunsuz ve keyfi uygulamalarına maruz kalınır.
10. Kanuni olarak getirilen çalışma saatlerini aşan sürelerle çalışılır.
11. Kanuni koruma dışında bulunduğu için iş ilişkisi keyfi nedenlerle sona erdirilebilir.
12. Haksız fesihlerde işe iade gibi mekanizmalardan faydalanılamaz.
13. İşsizlik sigortasından faydalanılamaz.
14. Yıllık izin, haftalık izin, doğum izni gibi haklardan faydalanılamaz (www.csgb.gov.tr).

İşverenler Açısından Kayıt Dışı İstihdam;

1. Devlet ve özel sektör tarafından sağlanan kredi avantajlarından faydalanma hakkı yoktur.
2. Devletin sağladığı farklı mali teşviklerden yararlanma hakkı yoktur.
3. İşyerinde yaşanacak iş kazası ve meslek hastalıkları karşısında devlete ve işçilere karşı mesuliyet doğar.
4. Yüksek idari para cezalarına muhatap olunur.
5. Teftişler sonucu işyerinin kapanması riski mevcuttur.

6. Marka oluşturma ve pazarda yer edinme şansı azalır.
7. Vergi avantajı sağlayan indirim ve gider yazma gibi avantajlardan yararlanma hakkı yoktur. (www.csgeb.gov.tr).

2.3. İstihdam Teorileri

Ekonominin en önemli konularından biri olan istihdam, iktisat bilimine yön vermiş birçok önemli teorinin farklı açılardan yorumladığı bir iktisadi gösterge olmuştur. Bu doğrultuda istihdam ile ilgili teorileri; Klasik İstihdam Teorisi, Keynesyen İstihdam Teorisi, Marksist İstihdam Teorisi, Monetarist İstihdam Teorisi, Yeni Klasik İstihdam Teorisi, Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi ve Post-Keynesyen İstihdam Teorisi çerçevesinde açıklayacağız.

2.3.1. Klasik İstihdam Teorisi

Klasik İktisadi düşüncenin temeli, devletin ekonomiye müdahalesinin minimum düzeyde olduğu, kendi çıkarları için çalışan bireylerin otomatikman toplumun da çıkarlarını maksimum düzeye getireceği ve paranın nötr olduğu gibi varsayımlara dayanmaktadır.

Ekonomideki bütün kaynakların kullanıldığı ve bunun da doğrudan tam istihdam yaratacağı düşüncesi hakimdir. Bu dengenin herhangi bir şekilde bozulması halinde ise otomatik güçlerin toplam arz ve toplam talep arasındaki dengeyi tekrar sağlayacağı temel varsayımlardandır. Ayrıca üretilen her malın satılabilmesi, mümkün olan en yüksek üretim seviyesine ulaşmak anlamına geldiğinden iktisadi faaliyet hacminin de tam istihdam seviyesine ulaşacağını düşünmüşlerdir.

Klasikler, ekonomik düzende istihdamın her zaman tam istihdam düzeyinde gerçekleşeceğini düşündükleri için istihdama dair direkt bir görüş ortaya koymamışlardır. Ancak genel olarak bu tam istihdam durumuna hangi koşullar ve politikalar ile ulaşılabilceğini Mahreçler (Say) Yasası, Faiz ve Ücret Teorisi ile şekillendirmişlerdir.

2.3.1.1. Mahreçler (Say) Yasası

Mahreçler Yasası, Jean Baptist Say tarafından geliştirilmiştir. Bu sebeple Say Yasası olarak da bilinir. Yasanın temelini malların mallarla mübadelesi mantığı oluşturmaktadır. Mahreçler Yasasına göre satın alma gücü para ile değil mal ile ifade

edilir. Üretilen bir mal işin sadece arz boyutunu oluşturmaz; aynı oranda talepte yaratır. Örneğin bir kazak üreten kişi bunu sadece satmak istemeyecek, kazağa eş değer bir mal satın almak isteyecektir. İşte bunun piyasa boyutu ise her arzın kendi talebini yaratacağı görüşü olmaktadır.

Yasa gereği üreticilerin diledikleri üretim miktarını yapmalarında ve böylece ekonomik faaliyet hacminin tam istihdam düzeyine ulaşmasında talep taraflı bir engel bulunmamaktadır (Aren, 2011, s. 50-51).

Mahreçler Yasası'nda özellikle dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı vardır ki oda, mevcut bir ekonomide bireylerin elde ettikleri bütün geliri harcayacakları noktasıdır. Oysa ki her birey elde ettiği gelirin tamamını tüketmemekte belirli bir oranda tasarruf etmektedir. Bu durumun yaşanması da her malın kendi değerine eşit olmayan, daha da az bir miktarda talep yaratması sonucunu doğuracaktır. Böylece piyasada bir talep yetersizliği oluşmaya başlayacaktır. İşte Mahreçler Yasası'nın en çok eleştiri aldığı bu noktada Faiz Teorisi devreye girmektedir (Eser, 2012, s.32).

2.3.1.2. Faiz Teorisi

Mahreçler Yasası'nın bahsi geçen eksikliği, ancak para şeklinde yapılan tasarrufların girişimcilere borç alınmak suretiyle tekrar yatırım harcaması şeklinde piyasaya döndüğünü ispatlaması ile giderilebilir (Aren, 2011, s.52).

Klasik görüş için faiz, tüketimi azaltmanın karşılığıdır. Yani yapılan tasarrufların bedelidir. Bu bağlamda faiz teorisi, tasarruf oranının faiz oranına karşı esnek olduğunu savunur. Buna göre faiz oranları artış gösterdiğinde tasarruf miktarı da artış gösterecektir. Ancak yatırımlar ve faiz oranı arasında ise ters yönlü bir ilişkinin varlığı savunulur. Dolayısıyla faiz oranları arttığında yatırımlarda bir düşüş gözlemlenecektir (Butev, 2012, s.27).

Faiz haddi, tasarruflar ile yatırımları birbirine eşitleyen bir misyona sahiptir. Bu da tasarrufların yatırımlardan daha fazla olmasını yani elde edilen gelirin bir kısmının harcanmadan bırakılmasının mümkün olmadığını gösterir. İşte Faiz Teorisi burada devreye girerek Say Yasası'nın eksikliğini kapatmaktadır. Faiz Teorisi'ne göre, Say Yasası'nda bahsi geçen bireylerin elde ettikleri gelirin tamamını harcamaması ve tasarruf etmeleri halinde ortaya çıkacak olan talep yetersizliği durumunun tasarruf edilen paraların faiz mekanizması ile tekrar piyasaya dahil olup yatırım harcaması şeklinde tüketileceği kabul edilmektedir (Aren, 2011, s.56).

2.3.1.3. Ücret Teorisi

Klasik model, piyasalarda tam rekabetin geçerli olduğunu ve bu doğrultuda fiyat ile ücretlerin tam esnek olduğunu kabul eder. Haliyle bireyler istedikleri an iş bulabilmektedir (Pehlivan, 2011, s. 90).

Klasiklere göre ücret, işverenler için işin marjinal verimine, işçiler için ise marjinal zahmete eşittir. Tam istihdam seviyesine ne kadar yaklaşırsa işin marjinal verimi azalmaktadır. Buna karşılık işin marjinal zahmeti de tam tersine istihdam seviyesi arttıkça yükselir. Yani ücret, işin marjinal verimi ile işin marjinal zahmetinin eşit olduğu noktada oluşur. İşte bu nokta tam istihdam seviyesidir. Klasikler gayri iradi işsizlik sorununu kabul etmezler. Çalışmak isteyen herkes cari ücret seviyesinde iş bulabilmektedir. Eğer ekonomide işsiz bireyler varsa, bu onların verimlerinden daha fazla bir ücret talep ettikleri için olmaktadır. Yani işsizlik bir sorun olarak kabul edilmez, sorunun düşük bir ücrette çalışmak istememekten kaynaklandığı savunulur (Dirimtekin, 1976, s.202).

2.3.2. Keynesyen İstihdam Teorisi

1929 yılında yaşanan büyük buhran döneminde, Klasik Teori oldukça yetersiz kalmıştı. Ekonomik bunalımın şiddetle arttığı bu dönemde, Klasik Teori yetersiz kalan görüşlerinden dolayı fazlaca eleştirilmekteydi.

İşte tam da böyle bir dönemde temeli Klasik Ekolün görüşlerine karşı çıkarak oluşan yeni bir görüş Keynesyen İktisat oluşum gösterdi.

1936 yılında John Maynard Keynes, yayımladığı “İstihdam, Faiz Ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde Klasik Görüşün birçok temel varsayımına karşı çıkmış özellikle ekonominin kendiliğinden ve daima tam istihdam da dengeye gelmesinin mümkün olmadığı noktasından hareketle Keynesyen Görüşü şekillendirmiştir.

Keynes’in görüşleri ortaya konulduğu dönemin şartları gereği oldukça başarılı bulunmuştu. Bu durumun en büyük sebebi ise 1930’lu yıllarda yaşanan endüstriyel durgunluk ve çare bulunamayan işsizliği Klasik Teori’nin açıklayamaması olmuştur. Bu açıdan Keynes’in Klasik görüşün tam tersi yönde olan teorileri dönemi içerisinde “devrim” niteliği oluşturmuştur (Fisunoğlu & Tan, 2009, s.33).

Modern İstihdam Teorisi olarak da bilinen Keynesyen İstihdam Teorisi, Klasik Teori’nin aksine ekonominin kendiliğinden dengeye gelemediğini ve devletlerin

ekonomiye müdahale ederek aktif iktisat politikası uygulaması gerektiğini savunmuştur (Butev, 2012, s.30).

Keynes, Klasiklerin aksine serbest piyasa ekonomisinin her daim tam istihdam seviyesinde olamayacağını savunur ve tam istihdamı çok özel bir durum olarak yorumlar. Ona göre ekonomiler eksik istihdamda da dengeye gelebilirler ancak tam istihdam seviyesi için çok özel devlet politikalarının uygulanması gereklidir (Demir & Keskin & Özpınar, 2011, s.134).

Keynes, klasik ekolün işsizliği isteğe bağlı olarak yorumlamalarını ve paranın rolüne dair belirttikleri görüşler doğrultusunda Say Yasası'na da şiddetle karşı çıkmıştır. Say Yasası'nın mübadele ekonomisi için geçerli olduğunu ancak parasal ekonomi şartlarında geçerli olmadığını düşünmüştür. Keynes'e göre kısa dönemde istihdam düzeyini, üretim hacmi belirlemektedir. Üretim hacmi de efektif talebe bağlıdır. Efektif talep, satın alma gücü tarafından desteklenmiş talep anlamına gelmektedir (Fisunoğlu & Tan, 2009, s.36).

Düşük miktardaki talep, üretim hacminin de daralmasına neden olacağı için bu durumun faktör gelirlerinde bir azalma yaratarak efektif talebi düşüreceği beklentisi Keynes'in düşüncelerinin özünü oluşturmaktadır (Eser, 2012, s.34).

Keynes, Say Yasası'nı eksik istihdam koşullarının geçerli olduğu ekonomiler için, her talep kendi arzını yaratır şeklinde tersine çevirmiştir.

Klasikler faizin, tasarruf arzı ve sermaye talebi çerçevesinde oluştuğunu ve bahsi geçen faiz oranı seviyesinde yatırımın tasarruflara eşit olacağını düşünmüştür. Reel faiz teorisi görüşüne karşılık ise Keynes; faizin, para arz ve talebine bağlı olarak oluştuğunu belirtmiştir. Parasal faiz teorisi bireylerin tasarruflarının faiz oranlarından değil gelir seviyelerinden etkilendiğini ve dolayısıyla yeterli geliri olmayan kişilerin tasarruf da edemeyeceğini savunur. Hatta tasarruf ve yatırım eğilimleri birbirinden etkilenmediği için tasarruflar yatırımlardan büyük olabilir. Keynes, bir ekonomideki istihdam seviyesinin, o ekonominin gelir ve harcama miktarına bağlı olduğunu düşünmüştür. Yani bireylerin geliri fazla olursa harcamaları da fazla olacaktır. Fazla harcama da ekonomide yüksek talep yaratacaktır. Böylece yapılan tüketim ve yatırım harcamaları mevcut ekonomideki geliri ve haliyle istihdam seviyesini arttıracaktır. Keynes'in çok özel bir durum olarak gördüğü ve eleştirdiği tam istihdama karşı savunduğu eksik istihdam, ücret katılıkları ile açıklanmaktadır. Parasal ücretlerin düşme yönünde katı olması sonucu ekonominin eksik istihdam seviyesinde dengeye gelmesi durumunda istek dışı işsizliğin ortaya çıkması da kaçınılmaz bir sonuçtur (Eser, 2012, s.35).

Kısacası Keynesçi İstihdam Teorisinin özünde, istihdam düzeyi, tüketim harcamaları ile toplam satışı ile yatırım harcamaları anlamına gelen efektif talep tarafından belirlenmektedir. Tüketim mallarına harcanmayan gelir, yatırım mallarına yapılan harcamalarla dengelenmezse toplam talepte, haliyle de üretimde ve genel olarak istihdam da düşüş olur ki bu da gelirlerde bir azalmayı beraberinde getirmektedir (Eaton, 2009, s.46).

2.3.3. Marksist İstihdam Teorisi

Marx, genel açıdan toplumların, özel olarak ise kapitalist toplumların evrimi mevzusu ile ilgilenmiştir. Marx'a göre toplumların evrimi üretim biçimlerindeki değişikliklerle paralel gitmektedir. Çünkü üretim biçimi, toplumların faydalandığı tüm üretim güçleri ile bunlar doğrultusunda belirlenen üretim ilişkileri bütünüdür. Üretim güçlerinde meydana gelen her değişim üretim ilişkilerini de değiştireceği için yeni bir üretim biçimi ve bunun sonucu olarak yeni toplum şekline geçilir (Selik, 1982, s.17).

Marksist istihdam teorisi, emek piyasasının arz fazlası olan bir piyasa olduğunu ve bunun bir sonucu olarak işsizliğin kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürer. Emek arzı fazlası, Marksist İstihdam Teorisinde yedek işgücü olarak kabul edilir. Ev içi üretim dışında çalışmayan ev kadınları ve göçmen işçileri bu sonsuz esneklikteki emek arzının temel kaynağıdır.

Bununla birlikte ekonomik krizler ya da hızlı yapısal ve teknolojik gelişmeler sonucunda sürekli olarak yeniden yaratılan işsizliğinde, yedek işgücü ordusunun varlığını garanti altına aldığı düşünülmektedir (Onaran, 2000, s.199).

Marx, ücretlerin devamlı bir azalış halinde olacağını düşünmez. Ancak bunun sistem devam ettiği müddetçe işçiye köleliğe iteceğini ifade etmiştir. Çünkü sermaye biriktikçe işçinin kaderi kötüye gitmeye başlayacaktır. İşçilerin; duygusal, yaratıcı ve entelektüel potansiyelleri engellenecektir. Marx bu durumu yaşayan kişileri tanımlamak için ise yabancılaştırma kavramını kullanmaktadır (Hunt, 2005, s.311). Yabancılaştırma, emeğin işçiden farklı olması yani onun özüne ilişkin olmamasıdır. İşçinin mutsuz olması, özgür olamaması, bedenine eziyet etmesine dayanmaktadır (Marx, 1973, s.157).

Marksist Teori 'de işsizliğin, nüfus ile ekonomik sistem arasındaki ilişki sonucu ortaya çıktığı kabul edilir. Bu noktada birbiriyle ilişkili iki tip işsizlikten bahsedilmektedir. Bunlar kapitalist üretim şeklinin bir sonucu olan ve yedek işsizler ordusunu inşa eden teknolojik işsizlik, diğeri ise yedek işsizler ordusu ile biriken ve

birikime kaynak olan karın azalması şeklinde ortaya çıkan işsizliktir (Ataman, 1999, s.62).

Teknolojik gelişmeler, işgücünün yerini makinelerin alması sonucunu doğurduğu için teknolojik işsizlik yaratmaktadır.

Teknolojik değişimin ortaya çıkardığı yedek işsizler ordusu, işgücü arzının işgücü talebinden devamlı daha fazla olmasına bununda işçiler arasındaki rekabet sebebiyle ücretlerin asgari seviyeye inmesine yani işgücü miktarının değerine eşitlenmesine neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin devam etmesi, işgücü talebinin arzdan daha düşük olmasına yol açmaktadır. Özetle Marx için işsizlik, teknolojik bir işsizliktir (Akyüz, 2009, s.66-67).

Tarihsel ve kurumsal kökenler haricinde işsizlik, emeğin pazarlık gücünü de arttıran bir faktördür. Ekonomik genişleme süreçlerinde daralan, kriz dönemlerinde ise genişleyen işsiz kitle, ücret düzeyini belirleyici bir rol oynamaktadır. İşsiz kesimin genişleme döneminde azalması ücret seviyesini yükseltirken, daralma dönemlerinde düşmesine neden olmaktadır. Çünkü bir işçi iki kişilik iş yaptığından, aralarında rekabet oluşmaktadır (Marx, 1999, s.62).

İşte tüm bu sebeplerden dolayı da kapitalizmin etken olduğu bir ortamda hükümetlerin tam istihdamı sağlamak amacıyla kamusal politikalar uygulaması ve yürürlüğe koymasını beklemek çok da anlamlı olmayacaktır.

2.3.4. Monetarist İstihdam Teorisi

1940'lı ve 1950'li yıllar Keynesyen Teori'nin en önemli yıllarıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerin birçoğu hızlı büyüme sürecine girmiş ve bu büyümenin de en önemli sebebi doğru uygulanan maliye politikaları olarak kabul edilmiştir. Ancak 1960'lı yıllara gelindiğinde büyüme kaydetmiş ülkelerin hepsinde enflasyon ve işsizlik artmaya başlamıştır. Artan enflasyon ve işsizlik, o dönem içerisinde uygulanan maliye politikalarına bağlanmıştır. Bu da Keynesyen İstihdam Teorisi'nin etkinliğini kaybetmesine yol açmıştır. İşte tam da bu ekonomik ortamda Keynesyen görüşe karşı ilk teori, Milton Friedman tarafından geliştirilen Monetarist Görüş olmuştur. Toplam hasıla, fiyatlar ve istihdam gibi makro ekonomik değişkenler temelde para arzından etkilenmektedir. Söz konusu değişkenlerin maliye politikasından etkilenmesi hem geçici hem de az miktardadır. Bu yüzden Monetarist görüşte sadece para önemlidir. Monetaristler fiyat istikrarına önem vermiş, gönüllü veya uyarılmış eksik istihdamın

özel sektörün yapısından çok, hükümetin yanlış yönetiminden kaynaklandığını savunmuştur (Ekinci & Gül & Konya, 2009, s.54,55).

Monetarist görüş, enflasyon sorununu hükümetlerin para arzını aşırı ve gereksiz bir şekilde arttırması olarak kabul eder (Aktan, 2000, s.1). Talep, üretim, fiyatlar genel düzeyi ve istihdam gibi göstergelerin, para arzındaki değişimden etkilendiğini savunurlar. Ekonomideki tüm sorunların sebebi uygulanan yanlış para ve maliye politikalarıdır. Eğer bir ekonomide fiyat ve ücretler esnek ise denge “tam istihdam düzeyinde” sağlanacaktır. İşsizlik ve kapasite fazlası olan üretimin tamamen gönüllü olarak hareket ettiği varsayılır (Keyder, 2002, s.296).

Monetaristler, enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkiyi gösteren Phillips Eğrisinin sadece kısa dönemde geçerli olduğunu düşünürler. Onlara göre hükümetlerin para ve maliye politikaları ile enflasyonu azaltıp işsizliği önlemesi mümkün değildir. Bu durumda bile minimum seviyede bir işsizlik hacmi bulunmaktadır. Bu işsizlik seviyesine doğal işsizlik oranı denmektedir. Bu noktada emek arzı ve emek talebi birbirine eşittir (Ekinci vd, 2009, s.58).

Monetarist yaklaşıma göre para; ücretleri, piyasa ise diğer faktörleri belirler. İşgücüne ödenmek istenen ücretlerde azalma yaşıyorsa bu işgücünün yeteneklerindeki azalmadan kaynaklanıyordur. Kabul görmüş genel anlayış, iş bulunamamasının işsizliğin sonucu olarak değil, istihdam edilebilirliğin sonucu olduğunu, işsizliğin yapısal hatta gönüllü olduğu yönündedir (Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2004, s.5).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olarak kabul ederler ve Klasik İktisat 'dan farklı olarak eksik istihdamın yaşanabilecek bir olgu olduğunu savunurlar. Bu sebeple işsizliği önlemede politikalardan daha çok, yüksek enflasyonu önlemenin yaratacağı yüksek işsizliği üstlenmeye önem vermişlerdir (Germir, 2012, s.23).

2.3.5. Yeni Klasik İstihdam Teorisi

1970’li yıllarda Keynesyen Teori 'ye eleştirilerde bulunan ve Rasyonel Beklentiler Teorisi ile de desteklenen görüş, Yeni Klasik Teori olarak karşımıza çıkmıştır. Teorinin temel varsayımları fiyat ve ücretlerin esnek olması ile beraber insanların erişimi mümkün olan tüm bilgileri elde ettikleri yönünde olmuştur. Bu iki varsayım teorisinin temel taşları olmuştur diyebiliriz. İlk varsayım ile fiyat ve ücretler arz

ve talep eşitliğini sağlayacak biçimde iki yönde uyum gösterecektir. İkinci varsayım doğrultusunda ise bireylerin beklentilerini, elde ettikleri tüm bilgiler ışığında oluşturdukları kabul edilmiştir. Yeni Klasik Görüş, devlet müdahaleciliğine karşı çıkarken, istihdam gibi reel bir değişkenin iktisat politikaları ile düzeltilebileceğini kabul etmez. Çünkü para ve maliye politikaları, üretim ve istihdamı etkilememektedir (Ekinci vd, 2009, s.64-65).

Yeni Klasik İstihdam Teorisi için işsizlik diye bir problem yoktur. İşsizlik geçici ve iradi bir olgudur. Ancak işgücü piyasasının işleyişi ile ilgili bazı varsayımları vardır. Bunlar;

Tam, mükemmel bilgi ve işgücü hareketliliğinin bir maliyeti olmaksızın kendiliğinden oluştuğu düşünülür

- Çalışan bireyler, işgücünün yapısı sayesinde birbirlerinin yerine mükemmel bir şekilde geçebilir
- Toplam talep düzeyi sabittir (Törüner, 2000, s.240).

Varsayımların ışığında, işgücü arz ve talebinin kesiştiği noktada, denge ücret ortaya çıkar. Bu ücret ve istihdam seviyesinde işsizlik görülmemektedir. Eğer ki işgücü piyasasında fazla varsa bu ücretlerin azalması ile son bulacaktır (Ekinci vd, 2009, s.65).

Özetle Yeni Klasik İstihdam Teorisi, para politikasının uzun dönemde fiyatlar genel seviyesini etkileyeceğini, maliye politikasının ise uzun dönemde istihdamı bozucu etki yapacağını kabul eder.

Ayrıca ekonominin rasyonel beklentiler ilkesince hep dengede olduğunu kabul ettiğinden var olan işsizliği doğal işsizlik oranı olarak görürler. Bu iradi bir işsizlik değildir. İstihdam sorunu sadece yeterli bilgilenememe sorunudur.

2.3.6. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi

1970’li yıllara kadar geçen zamanda Keynesçi okulun hâkim olduğu iktisadi düşünce, 1970’li yıllara gelindiğinde özellikle yaşanan petrol krizlerine çözüm üretemeyişinden dolayı geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Ayrıca Phillips Eğrisi ’nin enflasyon ve işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi açıklayan görüşünün petrol krizlerinin etkisiyle zayıflaması ile birlikte, Keynesçi görüş daha ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu dönemde iktisat yazınına hâkim olan Yeni-Klasik Okul tarafından yapılan

eleştirilere cevaben 1980’li yıllarda Keynesçi görüşlerden vazgeçmeyen iktisatçılar tarafından yeniden yorumlanan Keynesçi Okul’un makroekonominin mikro temellere dayandırılarak açıklanması yoluyla tekrar ön plana çıkması sağlanmıştır (Saydam, 2009, s.240).

Bu doğrultuda Yeni Keynesyen kavramı ilk olarak 1984 yılında Michael Parkin tarafından kullanılmıştır. John Taylor, Standley Fisher ve Gregory Mankiw ise Yeni Keynesyen modeli geliştiren isimler olmuştur.

Yeni Keynesyen görüş genel itibari ile oluşabilecek tüm piyasa sorunlarını kabul eder. Başlıca piyasa sorunlarını ise; asimetrik bilgi, birbirine benzemeyen piyasa oyuncuları, kusurlu ve eksik piyasa yapıları olarak sınıflandırır. Bu doğrultuda Yeni Keynesyen Teori’nin asıl amacı, fiyat ve ücret katılıkları rasyonelize edilerek tutarlı toplam talep oluşturmaktır diyebiliriz (Tarhan & Kaya, 2011, s.227).

Yeni Keynesçi Okul bazı temel varsayımlar doğrultusunda şekillenmektedir. Bunlar kısaca; rasyonel beklentiler hipotezinin esas alınması, iktisadi olayların incelenmesinin kısa ve uzun dönemli ayrımı çerçevesinde yapılması ve bununla birlikte öncelikli olarak uzun dönemli inceleme alanı oluşturulması, eksik rekabet piyasasının varlığının kabulü ve son olarak nominal ve reel katılıklar üzerinde durulmaktadır.

Yeni Keynesyen İktisatçılar işgücü piyasası ile ilgili çalışmalarının odak noktasına reel ücret katılıklarını yerleştirmişlerdir (Kablamacı, 2011, s.55). Bu bağlamda nominal katılığı; nominal fiyatların, nominal talepteki değişimlere uyum gösterememesi, reel katılıkları ise nispi olarak reel ücretlerin nominal ücretlere uyum gösterememesi olarak tanımlarlar (Snowdon & Vane, 2006, s.365-366).

Reel ücret katılıkları üç nedene bağlanmaktadır. İlk neden, işçi ve işveren arasındaki uzun dönemli iş sözleşmeleri, ikinci neden üretkenlik gayret ve etkinlik arasındaki ilişki ve “etkin ücret” kavramı, üçüncü neden ise içerdekiler-dışardakiler yaklaşımıdır.

Özellikle dikkat çeken içerdekiler-dışardakiler yaklaşımının temel çıkış noktası, firmaların çalışmakta olan işçilerini işten çıkartıp dışarıda iş arayan başka bir işçiyi işe almasının oldukça maliyetli olmasına dayanır. Bunu yerine firmalar mevcut çalışan işçileri ile tekrar ücret pazarlığına girmeyi daha karlı bulmaktadır. Böylece işsiz kalan bireylerin, olası iş imkanlarının dışında kalmaları sonucu doğmakta ve içerdekiler-dışardakiler yaklaşımı neticesinde piyasalarda yüksek ücret-gönülsüz işçiler ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Sendikaya bağılı olmayan dışarıdakilerin ücret üzerinde hiçbir etkilerinin olmaması ve çalışanların işe bağlılığın sağlanması açısından belirli bir ücretin ödenmesi gerekliliği dikkat edilmesi gereken bir noktadır (Ataman, 1999, s.69).

Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi'nin benimsediği bir başka kavramda “histeresis” dir. İşsizlikte histeresis, ekonomide de yaşanan geçici bir şok sırasında işsizlik seviyesinin yükselmesi ve bu şok şartları ortadan kalktığı andan itibaren işsizlik oranının şok öncesinde ki seviyesine düşemeyecek olmasıdır.

Kısacası Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi, işgücü piyasaları ile ilgilenmiştir. Firma ile işçileri kısıtlayan ve eksik istihdam seviyesinde çalışmalarına neden olan faktörlere ağırlık vermişlerdir. İşgücü piyasalarının gönülsüz işsizliği, işgücü arz ve talep eşitliğini sağlayarak ortadan kaldıramadığını savunmuşlardır.

2.3.7. Post-Keynezyen İstihdam Teorisi

Post-Keynezyen İktisat, Neoklasik İktisat'a alternatif bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Teorinin oluşumunda J.M. Keynes, R.Harrod., Kalecki, Robinson ve Kaldor gibi iktisatçıların görüşleri belirleyici bir rol oynamıştır (Cin & Doğru, 2017, s.428).

1956 yılında yayınladığı “Kapital Birikimi” adlı kitabı ile Joan Robinson, Post-Keynezyen teorinin başlangıcını oluşturmuştur. Post-Keynezyenler'in kabul ettiği ortak görüşlerin temelinde; ekonominin tarihsel bir süreç olduğu, beklentilerin ekonomik faaliyetlerde oldukça önemli bir yere sahip olduğu ayrıca ekonomik ve politik kurumların ekonomik olayların belirlenmesinde önemli bir paya sahip olduğu yönündedir (Davidson, 1980, s.158).

Post-Keynezyenler'e göre, katı parasal ücretler irade dışı işsizliğin oluşma sebebi olarak görülmez. Çünkü istihdam ve işsizlik seviyelerinin efektif talep tarafından belirlendiğini düşünmüşlerdir. Haliyle söz konusu bir işsizlik efektif talep yetersizliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Böylece istihdam seviyesi de doğrudan üretim düzeyi ile değişim göstermektedir. Fiyat ve ücret oranları emek piyasasıyla ilişkili olmakla beraber piyasa temizleme fonksiyonu gibi özellikleri taşımazlar ve emek arzı ile emek talebi reel ücretlere bağlılık göstermez. Sabit nominal ücret yaklaşımı yerine, ücret ve fiyatlarda yavaş ayarlanmaların etkileri Post-Keynezyenler'in araştırdıkları bir durum olmuştur. Yeni Klasik Yaklaşım'dan rasyonel bekleyişler, Geleneksel Makroekonomiden ise firmaların karlarını maksimum seviyeye çıkaracakları

böylece çalışanlarında refah ve faydaları maksimum seviyede olacağı görüşlerini benimsemişlerdir (Ekinici vd, 2009, s.74).

Post-Keynezyenler, Neo Klasik' lerin aksine emek talebi ve reel ücret arasında sürekli bir negatif ilişkinin varlığını kabul etmemişlerdir. Ücretlerin toplam talep için önemli bir belirleyici olduğunu ve bu yüzden ücretlerdeki bir azalmanın işsizliği azaltıp piyasa temizlenmesi sağlayacağına inanmamışlardır. Çünkü ücretlerde yaşanacak bir azalma toplam talepte düşüş meydana getirecektir ve bu ekonominin daha da kötü bir yöne doğru gitmesine neden olacaktır. Dolayısıyla da istihdam arttırıcı bir sonuç doğurmayacaktır. Sabit bir ücret seviyesinin konjonktür üzerinde istikrar sağlayıcı bir etkisinin olacağını savunmuşlardır. Söz konusu bir durgunluk sürecinde esnek ücret sistemi en fazla ihtiyaç duyulan tüketim talebini zayıflatacağı için buna bağlı yatırım yapmak isteyen girişimcilerin çekimser kalmasına yol açmakta ve bu de ortaya çıkacak yeni istihdam olanaklarını engelleyici etki yapmaktadır (Seccareccia, 1991, s.44,45).

İstihdam analizlerinin ilerlemesinde Post-Keynezyen görüşe, Gordon, Reich, Edwards ve Doeringer gibi Amerikan Kurumsalcı iktisatçıların büyük katkısı olmuştur. İşsel emek piyasalarına verilen önem özellikle bu iktisatçılar ışığında ilerlemiştir (Arestis, 1992, s.24).

1960' larda Ortodoks paracı makro teorisyenler enflasyona yol açmadan piyasayı dengeleyen işsizlik oranına doğal işsizlik oranı adı vermişlerdi. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Post-Keynezyenler, enflasyona yol açmayan doğal işsizlik yerine *enflasyonu hızlandırmayan eksik istihdam* veya *enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı* (NAIRU) kavramını ortaya koymuşlardır. İstihdam seviyesi çok yüksek olan ülkelerde bile friksiyonel ya da yapısal işsizlik sonucunda istihdam kayıplarının görülebileceğini ve doğal işsizlik oranının sıfır olamayacağını belirtmişlerdir. Post-Keynezyenlere göre NAIRU, gelişmiş ekonomiler için %3, gelişmekte olan ekonomiler için %6 oranında olmalıdır. Çünkü bu oranlarda işsizlik enflasyona yol açmadan ekonomiyi dengelemektedir. Özetle, Post-Keynezyen Teori, makro boyutta olan işgücü piyasasını mikro davranış kalıpları içinde incelemiştir. Teori özünde işgücü piyasalarının gayri iradi işsizliği cari arz ve talep eşitliğini sağlayarak gideremediği şeklindedir. Bu açıdan uzun dönemde işgücü piyasasının dengeye gelemeyişini işsizlik dengesi ile açıklamaya ve daha çok firma ile işçileri kısıtlayan böylece de eksik istihdam seviyesinde kalmalarına yol açan etkenleri açıklamaya çalışmışlardır (Ekinici vd, 2009, s.77).

2.4. Büyüme Nedir?

İktisadi büyüme, en önemli iktisat politikası amaçları arasında yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca artış göstermiş bireysel ve toplumsal refah ancak ekonomik büyüme sayesinde gerçekleşebilmektedir. Dünya nüfusunun sürekli arttığı günümüzde, çoğu ülkede kişi başına düşen milli gelirin, kültürel ve sosyal imkanların artmasını sağlayan güç iktisadi büyüme olgusudur. Küreselleşmenin yoğun bir şekilde ilerleme gösterdiği günümüz dünya ekonomilerinde mal ve hizmet üretimi nicelik ve nitelik olarak artarken toplumsal refah da buna eşlik etmektedir. 1980’li yıllardan itibaren dışa açık büyüme modellerinin fazlaca önem kazandığı dünya ekonomilerinin bir kısmı bekledikleri büyüme hamlelerini gerçekleştirememiş ancak buna karşı Çin ve Hindistan gibi ülkeler ise uzun süreli yüksek büyüme oranlarını yakalayabilmişlerdir. Bu değişim süreci içinde yükselen büyüme oranlarına rağmen gelir dağılımı ve yoksulluk konularında ciddi problemler artış göstermiştir.

Bu bağlamda iktisadi büyümeyle ilgili konulara olan ilgi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sürekli artmaktadır. Henüz sürdürülebilir büyüme sürecinin net olarak belirlenmiş kriterleri ortaya konulamamıştır. Hatta salt büyümeyi hedefleyen ülkelerde büyümenin beklenen faydaları iktisat politikasının diğer amaçlarıyla çelişebilmektedir. Kısacası iktisadi büyüme sürecine dair bilinmeyenler varlığını halâ sürdürmektedir (Aktaş & Erdinç & Günsoy & Günsoy & Taban, 2013, s.4).

Günümüz şartlarında gelişmiş ülkeler nitelikleri itibariyle gelişmekte olan ülkelere göre daha avantajlıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmek bazı yetersizlikler nedeniyle oldukça zordur. Ancak bazı ülkelerde olumlu sonuçlar da görülebilmektedir. Gelişmiş ülkelerin ise büyüme ve kalkınmayla ilgili sorunları bilimsel ve teknolojik gelişmenin yanı sıra sanayileşmeye paralel olarak yendiklerini görmekteyiz (Aktuğ, 2010, s.1).

Ekonomik büyüme, ülkelerin sahip olduğu kıt kaynakların miktarını ya da kalitesini artırması, üretim teknolojisini ve kurumsal çerçeveyi değiştirerek daha yüksek üretim seviyesine çıkması olarak tanımlanabilir (Üstünel, 1988, s. 58).

Ekonomik büyüme, aynı zamanda üretim faktörlerinin kişi başına reel milli geliri yükseltecek şekilde sürekli artması şeklinde de tanımlanabilir (Ünay, 1983, s. 248).

Büyümeyi, bir ülkede, belli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan GSYİH ’de meydana gelen artış olarak da tanımlayabiliriz. Bir ülkede

ekonomik büyüme tam istihdam altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılması veya kullanılan kaynaklara yenilerinin eklenmesiyle gerçekleşmektedir (Muratoğlu, 2011, s.3).

Ekonomik büyüme bir ülkenin gelişiminde bu denli önemli bir rol oynadığı için, yıllar boyunca büyüme üzerine çok farklı tarihsel aşamalar kaydedilmiş ve pek çok büyüme teorisi ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle büyümenin yaşadığı tarihsel gelişim açıklandıktan sonra büyüme üzerine ortaya konulmuş teorileri; Geleneksel Büyüme Teorileri ve Modern Büyüme Teorileri başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.4.1 Büyüme Teorilerinin Tarihsel Gelişimi

İktisatçılar, yıllarca ekonomik büyümenin hangi kaynaklardan beslendiğini açıklamaya çalışan birçok teori ortaya koydular. Ortaya konulan bu teori ve görüşler genellikle gözlemlenen geçmiş deneyimler ışığında oluşmaktaydı. Ancak her defasında ideal bir model olduğu düşünülen yeni teoriler ekonominin çok çeşitliliği nedeniyle yetersiz kalmıştır. Bu sebeptendir ki karşımıza birçok büyüme teorisi çıkmaktadır.

İktisat bilimi, 16. yüzyıldan itibaren merkantilizm ve fizyokrasi felsefelerinin etkisi ile 18. Yüzyıla damgasını vuran Klasik Okul'un katkılarına rağmen, esas olarak Neo-Klasik Okul ile bugünkü bilimsel çerçevesini kazanmıştır. Büyüme teorilerini sınıflandırmadan önce oluşumlarının temelini atan Merkantilist ve Fizyokrat Dönemi incelemekte fayda vardır.

2.4.1.1 Merkantilist Dönem (1450-1750)

Merkantilizm, 1450 ve 1750 yılları arasında yani Orta çağ ve Fizyokrasi arasındaki dönemde ortaya çıkan iktisadi bir düşüncedir.

Yeni bir ekonomi anlayışını temsil eden Merkantilizm, teorik olmaktan çok politik bir doktrindir. Temeline üç unsuru yerleştiren bu düşünce, öncelikli olarak güçlü devlet anlayışına ve daha sonra kıymetli maden stoku ile dış ticaret kavramına fazlaca önem vermiştir (Tekeoğlu, 1993, s.18).

Merkantilizmde güçlü ekonomiye sahip olmanın önemi büyüktür ve zenginleşmenin yolu ticaretten geçmektedir. Ülkeler ne kadar fazla altın ve gümüşe sahipse, bu o ülkenin o kadar zengin ve güçlü olduğu anlamına gelmekteydi. Bu güç ve zenginliğin ise ithal edilenin daha fazlasını ihraç ederek dış ticaret faaliyetlerinden karlı

çıkmaktan ve bu karında devletin bütçesine altın, gümüş gibi kıymetli maden olarak girmesi anlayışından geçmektedir (Peker, 2015, s.12).

Devletler, ulusal tüccarın üstünlük sağlaması amacıyla her türlü korumacı ekonomik önlemi almak ve askeri düzenlemeleri yapmakla görevli tutulmuştur. Ayrıca Merkantilizm anlayışı, devletlerin ihracatı özendirici misyon edinmelerini gerekli görmüştür (Öztürk, 2006, s.19).

Ne var ki merkantilist politikalar beraberinde altın ve gümüş gibi değerli madenlerin az sayıda ülkenin elinde toplanmasına yol açmış ve zenginleşen ülkelerde enflasyon sorununu doğurmuştur. Enflasyon sorunu da beraberinde ihracatın ciddi bir biçimde azalmasına sebep olmuştur. Çünkü bir ülkenin ihracatı diğer ülkelerin ithalatına, diğer ülkelerin ithalatı da yeterli ödeme gücüne sahip olmalarına bağlıdır. Bu sebeplerden dolayı tek taraflı çıkara dayanan Merkantilist politikalar kalıcı ve başarılı olamamıştır.

2.4.1.2 Fizyokrat Dönem (1750-1776)

1750'lerden sonra Fizyokrasi, Merkantilizme tepki olarak Fransa'da ortaya çıkmıştır. Dr. Quesnay'ın öncülüğünde geliştirilen ve "okul" olarak adlandırılabilen ilk harekettir.

Fizyokratlar, Merkantilistler gibi servetin kaynağını aramakta ancak onlardan farklı olarak servetin mübadele ya da para ile değil üretimden, topraktan yani tarımdan geçtiğini savunmuşlardır. Bu anlayış tarımı ekonominin merkezi haline getirmekle kalmamış dış ticaret faaliyetlerini de küçümsemiştir. Çünkü onlara göre tüccar kesim "net üretim" yapmayan kişilerdir ve bu kabul edilemez bir durumdur (Öztürk, 2006, s.19).

Fizyokrat iktisadi düşüncenin Merkantilizmin aksine iktisada önemli katkılar yaptığı düşünülmektedir çünkü ortaya koydukları genel kurallar daha geniş kapsamlıdır. Mesela ekonomi ve politik anlayışlarını doğa yasalarıyla şekillendirirler. Aslında bu anlayış gelecekteki "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" düşüncesinin de temelini atmaktadır (Eren, 2015, s.15).

Fizyokrat anlayışta, ticaret sadece "fayda" sağlar ancak "değer" sağlamaz. Onlar için gerçek değer, artık veren değerdir. Ve ticaret faaliyetleri asla değer olarak sayılamaz. Merkantilistlerin en önem verdiği kavram dış ticaret ise ekonominin sindiremediği fazla ürünü atma şeklidir. Ayrıca ülkelerin dış ticaret yaparken ödedikleri

taşıma masraflarını da ekonomi için büyük bir kayıp olarak görmektedirler (Yılmaz, 2014, s.12).

“Ekonomik düzende toprak sahipleri, toprak mülkiyetine sahip olan sınıftır, bu sınıfın geçim kaynağı topraktan elde edilen kira geliridir. Çiftçiler, toprak sahiplerinin kiracısıdır ve toprağı işleyip değer yaratırlar. Ürettikleriyle hem kendilerinin hem de diğer iki sınıfın ihtiyaçlarını karşılayan ve toplumda gerçekten üretken olan sınıf bu sınıftır.

Sınıflar arasındaki işleyiş şöyledir; toprak sahipleri toprak mülkiyetini ellerinde tutarlar ve toprağı işleyenler onlara topraklarının bedeli olan bir kira öderler. Çiftçiler, “üretken sınıf” olarak da adlandırılırlar, Tarımsal üretim yaparlar ve doğal olarak artığın tek yaratıcısı onlardır. Onların yarattığı bu artığa “net hâsıla” adı verilir. Net hâsıla aynı zamanda ülkenin ne kadar zengin olduğunun da göstergesidir. Zanaatkârların oluşturduğu sınıfa fizyokratlar kısır sınıf adını verirler, çünkü fizyokratlara göre bu sınıf herhangi bir *artık* yaratamaz” (Eren, 2015, s.17).

Fizyokratların, ekonomiye yaptıkları katkılar oldukça fazladır. Bunlara kısaca değinecek olursak ilk olarak Quesnay, yaratılan artığın sınıflar arası dağıtım ve bölüşümünü anlatırken bu artığa “safı hasıla” adını vermiştir. Böylece milli gelir kavramına denk bir kavram ortaya konulmuştur. Ayrıca bu safı hasıla yani oluşan iktisadi artık Smith ve Ricardo’nun, emek-değer teorisi ve Marx’ın artık değer teorisinin temeli olmuştur. Ayrıca “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” görüşü ile de liberalizmin oluşumuna zemin hazırlarken, tarımsal üretimde kapitalist yöntemlerin uygulanması ile elde edilen ürünlerin ticaretinin serbestçe yapılmasını vurgulayarak liberal ekonomi sisteminin de genel çerçevesini belirlemişlerdir.

2.4.2. Geleneksel Büyüme Teorileri

İktisadi büyümeye dair yapılan analiz ve ortaya konulan teoriler tarihi olarak makro iktisat ekollerine dayanmaktadır. Her makro iktisat ekolün ise makro ekonomi politikalarına göre şekillenmiş bir büyüme görüşü ve teorisi bulunmaktadır (Aktaş vd, 2013, s.52).

Klasik büyüme teorileri olarak da adlandırabileceğimiz geleneksel büyüme teorilerinin ortaya çıkışında Fizyokratların büyük katkısı olmuştur. Bu bağlamda Geleneksel Büyüme Teorileri, büyüme iktisadı olarak da kabul edilmiş ve büyüme konusunda öncü teori olarak ortaya çıkmıştır.

Geleneksel büyüme teorilerinde, iktisat yazınına büyük katkılar sağlamış olan Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx ve J.M.Keynes'in görüş ve düşüncelerini kısaca açıklayacağız.

2.4.2.1. Adam Smith

Adam Smith, iktisadi büyüme konusunu inceleyen ve analiz eden ilk iktisatçılardandır. Kaleme aldığı ‘‘Milletlerin Zenginliğinin Doğası Ve Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme’’ adlı eseri iktisat için oldukça önemlidir. Smith ekonomik büyümeyi; iş bölümü, sermaye birikimi, uluslararası ticaret ve görünmez el gibi kavramlar ışığında açıklanmaktadır. Düşüncelerini iktisadi liberalizm ışığında oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Smith, görüşlerini oluştururken bunların temeline, homo economicus (iktisadi adam) kavramını koymuştur. Bu, bireylerin kişisel çıkarlarını maksimum seviyeye çıkarma eğilimini ifade etmektedir. İşte bu kişisel çıkarların önemli olduğu bir piyasa sisteminde, görünmez bir el olarak kabul edilen fiyatların, toplumun çıkarlarını en yüksek seviyeye çıkaracağını ve bu sebeple de hükümetlerin piyasalara müdahale etmemeleri gerektiğini savunmaktadır (Aktaş vd, 2013, s.53).

Buradaki görünmez el mekanizmasının oluşumu homo economicus kavramı ile olmaktadır. Çünkü her birey, mevcut koşullar dahilinde kendi çıkarlarının neler olduğunu gayet iyi bildiğinden ona göre hareket edecektir. Böylece her birey kendi çıkarı doğrultusunda hareket ederken hem kendi için hem de toplum için maksimum faydayı sağlamış olacaktır.

Smith, hükümetlerin piyasalara müdahalesini gereksiz bulmakla beraber sadece adalet ve eğitim işlerini yürütmesinin yanı sıra iş bölümü ile uzmanlaşmayı geliştirmeye yönelik; köprü, yol, liman vb. altyapı hizmetlerini sağlaması gerektiğini düşünmüştür.

İş bölümü ve sermaye birikimi Smith için iktisadi büyümenin ana faktörleridir. Özellikle de iş bölümünün üretimi arttıracığını şiddetle savunmuştur. Bunun sebeplerini de şöyle açıklamaktadır;

- İş bölümünün, her işçinin tek bir iş üstünde yoğunlaşması sayesinde uzmanlaşmasının arttığını
- İş bölümü ile işçinin bir işten diğerine geçerken oluşturacağı zaman kaybından tasarruf edilmesi

- İş bölümü sayesinde işçinin kullandığı makineleri geliştirici bir şekilde verimliliğini arttırması (yaparak öğrenme) (Üzümcü, 2015, s.114).

Adam Smith’e göre sermaye birikimi, iş bölümü sayesinde ortaya çıkmaktadır. Mevcut işlerinde uzmanlaşan bireyler sermaye stokunda genişleme ve verimlilik artışını da sağlayacaktır. Sermaye stokunun bu şekilde gelişmesi ise ulusal gelirde bir artışa ortam sağlamış olacaktır. Böylece ülkelerin refah düzeyinde de iyileşmeler gözlenecektir (Taban, 2008, s.26).

İktisadi büyüme ve gelişim Smith’e göre süreklilik gösteren bir durum değildir. Her iktisadi yıl sonunda yüksek büyüme oranları yakalamak ona göre pek gerçekçi bir beklenti olmayacaktır. Zaten ekonomiler belirli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra büyüme hızlarının azalmasını beklemektedir. Bu sebeple durgunluk süreçlerini başka iktisatçılar gibi kötü algılamadığı için ekonomik büyümeye dair kabul edilen en iyimser iktisatçılardan olmuştur (Üzümcü, 2015, s.116).

2.4.2.2. David Ricardo

David Ricardo, “Politik İktisadın Ve Vergilendirmenin Prensipleri” adlı eserinde genel iktisadi düşüncelerinin yanı sıra büyüme konusundaki görüşlerine de yer vermiştir.

Ricardo’nun görüşlerinin şekillenmesinde o dönemdeki İngiltere’nin içinde bulunduğu koşullar etkili olmuştur. 19. yy başlarındaki İngiltere’de tasarruf ve sermaye birikimi hızlı bir şekilde artarken sanayi sektöründe kaydedilen teknolojik ilerlemeler sürekli bir şekilde üretime uygulanmaktaydı. Tarım sektöründe ise düşük verim ve geçimlik derecede ücret uygulaması vardı. Ayrıca ekonomi tam istihdam noktasındaydı. Bu koşullar doğrultusunda Ricardo, nüfus artışının tahıl talebi ve tarımsal faaliyetleri arttıracağını savunmuştur. Böylece yoğun tarım metotlarına, sonra daha kötü nitelikli toprağa başvurulacak, tarımsal ürünler daha zor ve yüksek maliyetle elde edileceği için gıda maddelerinin fiyatlarında artış gözlenecektir.

Bu da doğal ücret düzeyini yükseltirken, rant artışları sayesinde tarım ve sanayi kesiminin kârını düşürecektir. Karın azalması ve sermaye birikiminin düşmesi net yatırımları azaltırken durgunluk olacaktır ve ücretler doğal ücret belirlenecektir. İşte bu noktada nüfus artık artmazken net yatırımlar sıfır, büyüme ise tamamen durmuş olacaktır (Dülgeroğlu, 1997, s.33).

Büyümeye dair Ricardo Modeli olarak da kabul edilen bazı varsayımlar vardır. Bunları sıralayacak olursak;

- -Sermaye birikimini etkileyen kardır. Yüksek kar tasarruf ve sermaye birikimini arttıracaktır.
- -Sanayi sektöründe teknik ilerleme hızı çok yüksek iken tarım sektöründe oldukça düşüktür, bu sebeple de sanayi sektöründe artan, tarım sektöründe azalan verimler kanunu geçerlidir
- -Ekonomi sürekli tam istihdam seviyesi ve tam rekabet koşullarındadır.
- -Ekonomik faaliyete katılan; emekçiler, girişimci-sermayedarlar ve toprak sahipleri toplam hasıladan sırasıyla paylarını; ücret, kar ve rant olarak almaktadırlar.
- -Ricardo 'ya göre tasarrufta bulunan sadece girişimci-sermayedar sınıfıdır. Toprak sahibi ve işçiler tüm gelirini tüketime harcamaktadır.
- -Rant, hak edilmemiş bir gelirdir (Üzümcü, 2015, s.123).

Ricardo' ya göre yatırımlar, büyümenin itici gücüdür. Yatırımların artması ise kar oranına bağlıdır. Yüksek kar yüksek yatırım demektir (Hiç, 1994, 2.14-15).

Her ne kadar önemli varsayım ve tespitleri olsa da Ricardo'nun görüşleri, büyümenin varacağı nokta için yapılan kötümser düşünceleri ile ekonomilerin sürekli tam rekabet şartlarında ve tam istihdamda olacağı yönündeki varsayımlarından dolayı gerçek piyasa koşullarından uzak kalmıştır.

2.4.2.3. Karl Marx

Karl Marx'ın görüş ve düşüncelerinin özünde kapitalizme tepki vardır. Sanayi devriminin yaşanmakta olduğu İngiltere'de, sanayi devrimi sonrasında kapitalist sistemin yol açtığı ekonomik krizler ve işçilerin içinde bulunduğu sefalet, fabrikalardaki makineli üretimin artışı ile işçilik ücretlerinin düşmesi, 18 saati bulan çalışma koşulları, çocuk işçilerin ortaya çıkması, Marx'ın benimsediği sistemin oluşumunda etkili olmuştur (Üzümcü, 2015, s.130).

Marx, kapitalizmin son bulmasını ve sosyalizm aracılığı ile komünist sisteme geçilmesi gerektiğini savunmuştur.

İktisada dair görüş ve düşüncelerini üç temel başlıkta açıklayacak olursak;

- a. Emek-Değer Teorisi: Marx'a göre üretilen bir malın değerini onun için harcanan emek belirlemektedir. Emek kavramını bireylerin sahip olduğu tüm zihinsel ve fiziksel yetenekleri olarak düşünebiliriz. Nasıl ki bir malın değerini emek miktarı belirliyorsa, Marx için malın fiyatlarını da harcanan emek miktarı belirlemektedir.
- b. Fazla (artık) Değer Teorisi: Artık değer, kapitalist sistemin yaşandığı bir ekonomide, kapitalist üreticilerin, işçileri aldıkları ücret karşılığında çalıştıkları emek saatinden daha fazla çalıştırmaları ile elde etmektedir. Üreticiler işçileri, ihtiyaçlarını giderecek ve üretime yeniden katkıda bulunabilecekleri bir ücret karşılığı olan emek süresinden daha fazla çalıştırmaktadır. Ancak işçiye ödedikleri ücret emek süresinden daha azdır. Fazladan çalışılan emek zamanı, yani işçinin yarattığı artı değer kapitalist sistemdeki üretici için sermaye birikimi oluşturmaktadır (Aktaş vd, 2013, s.68).
- c. Kar Teorisi: Karl Marx, sermayenin iki şekilde oluştuğunu savunmaktadır. İlki sabit sermaye olarak kabul edilen ve üretim sürecindeki tüm makine, hammadde ve fabrikalar iken ikincisi de; bir üretim sürecinde işçilere yapılan ücret ödemelerini kapsayan değişken sermayedir. Toplam sermaye ise sabit ve değişken sermayenin toplamıdır. Kâr teorisinde kullanılan diğer önemli kavramlar ise artı değer, artı değer oranı, kâr oranı sermayenin organik bileşimi, malın değeri ve fiyat olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Artı Değer (s); üretim sürecinde kapitalist üreticinin ürettiği ürünün satışı sonucunda gayrisafi hasılatından sabit sermaye ve değişken sermaye masrafları çıktıktan sonra artı kalan toplam değerdir

$s = \text{gayrisafi hasılat} - (c + v)$ olarak hesaplanır.

Artı Değer Oranı (a); kapitalist üreticinin işgücünden elde ettiği artı değer (s) ile işçilere ödenen değişken sermaye (v) arasındaki orandır.

$a = s / v$ olarak hesaplanır.

Kâr Oranı (k); üretim sonunda elde edilen kâr ile üretim yapmak için gerekli her türlü fiziki üretim alet ve araçlarına (sabit sermaye) yapılan ödemeler ve işgücüne yapılan ücret ödemeleri (değişken sermaye) arasındaki ilişkidir. Kapitalist ekonomide toplam kâr oranı, toplam artı değer in toplam sermayeye oranıdır.

$k = s / c + v$ olarak hesaplanır.

Malın Değeri, fiyatı; ürünün fiyatı ya da değeri, sabit sermaye (c) değişken sermaye (v) ile kapitalist üreticinin elde ettiği kârın toplanmasıyla bulunur.

$$P = c + v + k = c + v + s \text{ hesaplanır.}$$

Bu eşitliğin geçerli olması için kapitalist üreticinin elde ettiği kâr (k) ile ücretlilerin yaratmış olduğu artı değer birbirine eşit olması gerekmektedir. Bu eşitlik makroekonomik anlamda kabul görmektedir.

Sermayenin Organik Bileşimi (b); sabit sermayenin değişken sermayeye oranı olan sermayenin organik bileşimi, kapitalist üreticinin makineleşme derecesini göstermektedir.

$$b = c / v \text{ olarak hesaplanır.}$$

Üretim aşamasında artı değer yaratan etken değişken sermayedir. Ancak kapitalist üreticinin artı değer yaratabilmesi için değişken sermayenin yanı sıra sabit sermayenin de kullanılması mecburdur. Artı değer kapitalist üreticinin elinde kalan bir fazlalık olmakla birlikte üreticinin asıl üstünde durduğu üretim sonundaki elde ettiği kâr miktarıdır. Bu durumda kâr oranı hesaplamasından yola çıkılarak tekrar analiz edilirse, bazı ilişkiler yeniden belirlenebilir.

$k = s / c + v$ kâr oranı eşitliğinde pay ve paydayı v ile bölersek kâr oranı eşitliğine ulaşılabacaktır; bu formülden aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:

Ekonominin bütünü için düşünüldüğünde ortalama kâr, artı değer oranı ile sermayenin organik bileşimine bağlıdır.

Artı değer oranı ile kâr oranı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yani, sermayenin organik bileşimi (c / v) veri iken, artı değer oranı (s / v) ne kadar yüksek ise kâr oranı da o kadar yüksek olur.

Sermayenin organik bileşimi ile kâr oranı arasında ise ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani, artı değer oranı veri iken sermayenin organik bileşimi ne kadar artarsa kâr oranı da o kadar azalmaktadır” (Aktaş vd, 2013, s.68-69).

2.4.2.4. John Maynard Keynes

Keynes’in düşünceleri, Smith’in aksine her arzın kendi talebini yarattığı görüşünü reddetmesi ile şekillenmektedir. Yine bu doğrultuda Smith’in rasyonel birey varsayımına da karşı çıkan Keynes, iktisadi anlamda optimal bir karar almak için gerekli bilgiyi toplamak imkân dahilinde bile olsa, bunu gerçekleşmesi için gerekli sürenin göze alınamayacak kadar maliyetli olduğunu düşünmüştür (Buğra, 2013, s.261).

Keynes uzun dönemden çok kısa dönemli analizlere yoğunlaşmıştır. Ekonomilerde talebin arz koşullarına göre değil, arzın talep koşulları tarafından belirlendiğini düşünmüştür. Bu sebeple bir ekonomide üretim ve milli geliri belirleyen unsuru efektif talep olarak görmüştür. Efektif talebi ise tüketim ve yatırım harcamaları talebinden oluştuğu şeklinde tanımlamıştır. Ekonomilerin eksik istidam seviyesinde de yeterli büyüme oranları gösterebilecek olmaları Keynes'in temel varsayımlarındandır.

Tüketim harcamaları talebinin istikrarlı olduğu bir dönemde, yatırım talebi ekonomik istikrarın ana değişkeni olsa bile yatırımların istikrarlı olması kesin bir şekilde garanti edilemez. Çünkü yatırımlar, yatırımların kârlılığı hakkında içgüdüsel davranışları ve faiz oranları karşısındaki duyarlılık düzeyi farklı olduğu için ekonomilerin eksik istihdam seviyesinde dengede kalmaları mümkündür (Üzümcü, 2015, s.146).

Keynes, özellikle gelişmiş ülke ekonomilerin, uzun dönemde durgunluk yaşayacaklarını kaçınılmaz bir durum olarak değerlendirmektedir. Keynes'in durgunluk tezi ile ilgili görüşünde etkili olan unsurlar ise: nüfus artışı, teknik ilerleme ve yeni üretim yöntemleri ve alanlarında ilerleme ihtimali, gelişmiş ekonomileri olumlu etkileyip bir süre sonra etkisini azalıp uzun dönemde bu ekonomilerde durgunluğa yol açacaktır.

Çalışma çağındaki nüfusun artışı ve sermaye artışları ile birlikte, uzun dönemde tam istihdam seviyesine ulaşmayı sağlayacak olan reel gelir düzeyinin yükselmesi beklenen bir sonuçtur. Nüfus artışı ve tasarruf oranlarında gerçekleşecek bir azalış yatırım ve tasarruf arasında dengesizliğe sebep olacaktır.

Yeni dönemde ise yatırımların marjinal etkinliği düşeceğinden tam istihdamı sağlamak için faiz oranlarının düşürülmesi gerekeceği için bu ortamda tam istihdamın sağlanması güçleşecektir. Teknik ilerlemelerde görülen iyileşmeler sermayeden tasarruf sağlamaktadır. Ancak sermaye, yatırım talebini düşürdüğü için ekonomide görülen teknik ilerleme tam istihdama ulaşılmasını zorlaştıracaktır.

Keynes için, gelişmiş ekonomilerin uzun dönemde durgunluğa ulaşmasında etkili olan başka bir sebep ise Avrupa sanayinde yeni üretim alanlarının azalacak olmasıdır. Bu Avrupa ekonomilerinde tam istihdamı engelleyecektir. Keynes'in bu analizleri ve öngörülleri 1970'li ve 1980'li yıllardan günümüze kadar gelişmiş ekonomiler ve hatta dünya ekonomilerinde benimsenen liberalizm ve dışa açıklık, üretim alanlarını oldukça genişletici ve zenginleştirdiği için gerçekleşmemiştir (Aktaş vd, 2013, s.74).

Ayrıca Keynes 'de kamu açığı olan bir ekonomi için, tasarrufların devlet tarafından kullanılacak olması iç piyasalarda tasarruf-yatırım dengesine yol açacaktır. Bu sebeple faiz oranları artacak ama dünya faizleri aynı kaldığından dışarıdan içeriye sermaye girişi olacak, ulusal para aşırı değerlenecek ve dış ticaret açıkları artacak görüşü, ülkemizde yaşanan ekonomik olayları anlama açısından faydalı görülmektedir (Ulusoy, 2012, s.8).

Keynes'in yatırım ve istihdam seviyesinin istikrarına dair görüşleri, modern büyüme teorilerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

2.4.3. Modern Büyüme Teorileri

Klasik büyüme modelinin hâkim olduğu dönemlerden sonra uzun bir süre yeni büyüme teorileri ortaya çıkmamıştır. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşanması ve sonrasında tüm ekonomilerde dengelerin değişmesi ile Keynesyen görüş etkisini arttırmıştır. Keynes'in 1936 yılında kaleme aldığı "Genel Teori" adlı eserinde, kısa dönem denge analizi yapması, yatırımlara önem vermesine rağmen yatırımların kapasite arttırıcı etkisine yeterince değinmemesini Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar eleştirmiş ve görüşleri ile ilk modern büyüme teorisinin temelini atmışlardır.

2.4.3.1. Harrod – Domar Büyüme Modeli

1930 yılında Roy F. Harrod, "Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme" adlı makalesi ile yatırımların toplam talep haricinde üretim kapasitesini de arttırıcı bir etkiye bulunduğunu savunmuştur.

Makalesinde, piyasa mekanizmasının büyüme evresinde olan bir ekonomideki tam istihdam seviyesine ulaşabilmesinin koşullarını incelemiş ve Keynesyen karşılaştırmalı statik analiz yerine dinamik-büyüyen bir ekonomi için Keynesyen kuralların geçerliliğini incelemiştir. 1946 yılında ise Evsey D. Domar, "Sermaye Artışı, Büyüme Oranı Ve İstihdam" isimli makalesi ile Harrod'un görüşlerini desteklemiştir. Bu bağlamda Keynesyen İktisadı baz alan Harrod ve Domar, H-D tipi büyüme teorilerini ortaya koymuşlardır (Göktaş Yılmaz, 2005, s.66).

Harrod' un modelinde belirleyici iki temel kavram vardır. Bunlar tasarruflar ve yatırımlardır. Ancak tasarruflara ayrı bir önem vermiştir çünkü ekonomik denge için asıl belirleyici faktörün tasarruflar olduğunu düşünmektedir.

Bu sebeple gelişmiş bir ekonomide tam istihdam sürekli olsun isteniyorsa yatırımlar, sermayenin marjinal verimliliği ve hızlandıran gibi değişkenlerin marjinal tasarruf eğilimine uyum göstermeleri gerekmektedir (Berber, 2006, s.125).

Harrod için tasarruf gelirin bir fonksiyonudur;

$$S=sY$$

Bu eşitlikte S tasarruf, s marjinal tasarruf eğilimi, Y milli gelir anlamına gelmektedir. Burada ki tasarruflar dönem başında planlanan tasarruflardır ve Harrod bunların mutlaka gerçekleşeceğini düşünür. Harrod'a göre planlanan dönem başı tasarruflar S_p , dönem sonu fiilen gerçekleşen tasarruflara S_f eşittir.

$$S_p=S_f$$

Planlanan yatırımlar I_p ise, girişimciler tarafından dönem başı için tahmin edilen yatırım miktarıdır. Harrod için planlanan tasarruf ve yatırımların büyüklüğü ekonomideki dengeleri belirlemektedir. Mesela dönem başı planlanan yatırımlar I_p , planlanan tasarruflardan S_p daha az ise ($I_p < S_p$), girişimciler açısından tercih edilmeyen bir üretim dolayısıyla da stok fazlası ortaya çıkacaktır. Bu da ekonomide arzın talebi aştığı bir ortam yaratacaktır. Bu talep yetersizliği devam ettikçe de stok fazlası kullanılacağı için ekonomide durgunluk meydana gelecektir. Harrod için bir ekonomide ki üretim artışı, planlanan yatırım seviyesinin sabit bir katsayı ya da hızlandıran olarak kabul edilmiş sermaye/hasıla oranı (u) tarafından belirlenmektedir. Bu hızlandıran katsayısı bir birim üretim veya gelir artışı için gerekli olan sermaye artışını ifade etmektedir (Üzümcü, 2015, s.157-158). Bu bağlamda diyebiliriz ki Harrod analizlerinde genellikle yatırımların gelir artışına bağlı olarak ne şekilde değişeceği konusu üzerinde durulmuştur. Onun için önemli olan nokta gelirin tasarrufları emmeye yeterli bir yatırım artışına imkân verip vermediğidir.

H-D Büyüme Teorisi'nin bir diğer ismi Domar ise; toplam talep, üretim, yatırım ve istihdam konuları üzerinde durmuş istikrarlı bir büyüme için uygun koşulları belirlemeye çalışmıştır. Domar'ın bazı varsayımlarını şöyle sıralayabiliriz; ekonomi tam istihdam seviyesindedir, fiyatlar genel düzeyi sabittir, gelirin tamamı harcanmakta bu sebeple de arz ve talep birbirine eşit olmaktadır, tasarruf ve yatırımlar net gelire bağlıdır, ekonomide devlet harcaması yoktur ve dışı kapalıdır (Taban, 2008, s.59).

Domar için yatırımlar, kapasite ve gelir arttırıcı bir etkiye sahiptir. Dengeli büyümenin şartı da yatırımların kapasite arttırıcı etkisi ile yatırımların gelir arttırıcı etkisinin birbirine eşit olmasıdır. Harrod içinse bu durum, fiili büyüme oranı ve gerekli

büyüme oranının eşitliğine bu eşitliğinde doğal büyüme oranına eşit olması anlamına gelmektedir.

Harrod-Domar Büyüme Teorisinde genel itibari ile sermaye faktörleri üzerinde durulmuş ancak başta emek faktörü olmak üzere, beşerî sermaye ve bilgi teknolojisi gibi konulara fazlaca değinilmemiştir.

Keynesyen düşüncenin tamamlayıcısı olarak düşünülen H-D Büyüme Teorisi, yatırımların kapasite arttırıcı etkisine önem vermiştir. Teori daha çok gelişmiş ülkelerin istikrarlı büyüyebilmesi için görüşler ortaya koyduğundan gelişmemiş ülkeleri önemsememesi sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Yılmaz, 2005, s.66).

2.4.3.2. Neoklasik (Solow) Büyüme Modeli

1956 yılında Robert Solow tarafından, “İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı” adlı çalışma Neoklasik düşünce ortaya çıkmıştır.

Solow Modeli olarak da kabul edilen Neoklasik Büyüme Teorisi, kendinden önceki büyüme modellerinin aksine devletin ekonomideki yerini sıfırlayan liberal bir bakış açısına sahip olduğundan dolayı fazlaca etkili olmuş ve H-D büyüme modeline bir alternatif olmuştur (Demir, 2002, ss:339).

Solow’ un temel amacı; H-D modellerini de eleştirmesine neden olan konu, devletin ekonomiye müdahale etmesini gerektirmeyen mekanizmaların etkisiyle bir teori oluşturmaktır. Bu bağlamda teorinin yola çıkış noktası uzun dönemde büyümeyi belirleyen faktörün teknolojik gelişmeler olduğudur.

Neoklasik Büyüme Teorisinde üretimin sabit getiri ve değişken faktör oranlarınca belirlenmesi durumunda istikrarlı bir büyüme sürecinin gerçekleşeceği savunulmuştur (Mc Callum, 1996, s.10-11).

Solow Modeli’ nin bazı temel varsayımlarını inceleyecek olursak;

- -Ekonomi daima tam istihdam seviyesindedir
- -Devlet müdahalesinin olmadığı dışa kapalı bir ekonomi vardır
- -Ekonomide tek bir mal üretilmektedir ve bu mal ülkenin GSYİH’ ını oluşturmaktadır
- -Model başlangıçta teknolojik gelişmenin olmadığını varsayar
- -Nüfus artışı ekonomik faktörlerden bağımsızdır
- -Çıktı veya hasıla düzeyini işgücü ve sermaye belirler

- Kişi başı hasılanın büyüme oranındaki azalma yüzünden yoksul ülkeler zengin ülkelere daha büyük büyüme oranlarına sahip olmaya meyillidir. Bu sebeple zaman içinde ülkeler arasındaki kişi başı farklılıklar yok olma eğilimindedir yani; uzun dönemde yoksul ekonomiler kişi başı gelir düzeyleri bakımından zengin ülkelere yakınsayacaklardır (Yeldan, 2011, s.131).
- Ayrıca işgücünün dışsal olduğu ve nüfus artışına bağlı olarak arttığı kabul edilmektedir (Savaş, 1999, s.853).

Bu varsayımlar altında diyebiliriz ki; Neoklasik Model büyümeyi dayandırdığı dengeli-istikrarlı mekanizma ile H-D Modelinden ve devlet müdahalesinden kurtarmıştır. Dengeli büyüme mekanizması sayesinde ise liberal politikalar ve sermaye birikiminin önemini vurgulamıştır.

Ayrıca Neoklasik Modelde durağan durum analizi yardımıyla zengin ülkelerin zamanla durağan duruma girecekleri, onların büyüme yolundaki takipçileri olan yoksul ülkelerinde zamanla onları yakalayacakları yakınsama hipotezi ortaya konulmuştur.

Ancak Neoklasik Büyüme Teorisi, ekonomi ve piyasaların sürekli tam rekabet ve tam istihdam şartlarında olacağını varsaydığından, ülkeler arası farklılıkları modele dahil etmediklerinden ve teori çerçevesinde oluşturulmuş bir yatırım fonksiyonuna sahip olmadıklarından dolayı eleştirilmiştir.

2.4.3.3. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel Büyüme Teorileri'nin ortaya çıkışı Romer ve Lucas'ın katkılarıyla olmuştur. Teori büyümeyi, ekonomik sistemin kendi dinamiklerince içsel olarak gerçekleştirdiği varsayımına dayandığından, büyümeyi ekonomik sistemin dışındaki etkilere bağlamış olan Neoklasik yaklaşımdan büyük bir farkla ayrılmaktadır (Ercan, 2000, s.130). İçsel büyüme modellerinin temel varsayımlarını sıralayacak olursak;

Artan getiri: Neo-klasik model azalan getiri varsayımını kabul etmekteydi. İçsel büyüme modellerinde sermaye birikiminin fiziksel sermaye yanında beşerî sermayeyi de içermesi, sermaye başına düşen gelirden artış meydana getirebilmektedir. Yani sermayenin azalan getirisi olduğu varsayımından vazgeçilmesi oldukça önemli bir gelişmedir. Artan getiri varsayımı iktisadi büyüme modellerini güçlendirmektedir. Neo-klasik modellerde sermayenin azalan getirisi olduğu anlayışı ve sermayenin

teknolojiden ayrı olarak düşünülmesi yatırımları önemsiz kılan iki faktördür. İçsel büyüme modellerinde ise yatırımlara fazlaca önem verilmiştir.

Çünkü fiziksel sermayeye, insan ve bilgiye yatırım yapılması büyümeyi hızlandıracaktır. Böylece bu yatırımlar ülkenin sermaye kaynaklarını zenginleştirirken aynı zamanda birçok noktada ekonomik verimliliği artıracaktır.

Dışsalılıklar: Dışsalılık ciddi bir büyüme sorunudur. Bir kişi ya da firmaya ait bilgi sermayesi yalnız kendisine fayda sağlamış olmakla kalmaz, toplum için de fayda yaratmış olur. Böylelikle içsel değişkenler modelde dışsalılık yaratarak marjinal verimliliklerin düşmesini engellemektedir. Yani içsel değişkenler dışsalılık yaratarak verimlilik artışı sağlarlar.

Eksik rekabet piyasaları: İçsel büyüme modellerinde eksik rekabet piyasalarının varlığı geçerlidir. Çünkü bu modellerde herhangi bir yeniliğin oluşabilmesi için tekeli rekabet piyasaları gereklidir. Yeniliğin sağladığı tekel kârı, firmaları daha fazla yenilik yapmaya yönlendirecektir.

Teknolojik gelişme, bilgi ve beşerî sermaye: İçsel büyüme ve Neoklasik büyüme modellerinin arasındaki temel fark, sermaye ve yatırım kavramlarının tanımlanması noktasındadır. Teknolojik gelişme, bilgi ve beşerî sermaye içsel büyüme modelinin temel kaynaklarıdır. Bu yaklaşımda yeni yatırımların, yenilik ve bilgi oluşturduğu kabul edilir. Fiziksel sermayeye yapılan her yeni yatırım ise üretim artışı yaratacağı gibi beşerî sermayenin de artışına ortam sağlayacaktır. Haliyle işgücünün daha fazla sermaye ile çalışması, onların bilgi ve becerilerini artıracaktır. Bu bağlamda hem fiziksel hem de beşerî sermayenin artması azalan verimler yasasının oluşmasını engelleyecektir.

Sosyal altyapı: İçsel büyüme modellerinde hükümetler, özel harcanabilir geliri vergilendirme yoluyla, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabilecekleri için, kişi başına gelir ve tüketim artışlarına katkıda bulunurlar. Bu anlamda Ar-Ge harcamalarının teşviki, eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları gibi doğrudan sağlanan kamu hizmetleri en yüksek seviyede olacaktır (Aktaş vd, 2013, s.136).

İçsel büyüme modeli, ekonomik büyümeyi 3 ana faktörün etkilediğini savunmuştur. Bunlar;

1- Teknolojik gelişmeleri modele endojen olarak dahil etmişlerdir. Romer görüşlerini bilgi üretimindeki artışın dağılma etkisiyle ve yaparak öğrenme yoluyla tüm ekonomiye yapacağı katkının, firma özelindeki kazanımlardan daha fazla olacağı

düşüncesi ile şekillendirmektedir. Romer için teknik bilgi, mal ve hizmet üretimi için bedelsiz bir girdidir. Bu da üretimde düşük maliyet ve yüksek kaliteyi beraberinde getirecektir (Özsağır, 2008, s.8).

Teknolojik değişimler büyük oranda piyasa teşviklerine karşılık veren bireylerin bilinçli faaliyetleri ile oluşmaktadır. Bu sebeple teknoloji içsel bir değişkendir. Uluslararası ekonomik bütünleşmenin dikkate alındığı bu modelde, bütünleşme süreci yaşayan ülkelerin toplam beşerî sermaye stoku da artacaktır. Bunun sonucunda araştırma faaliyetlerine ayrılan beşerî sermaye miktarı artacak ve ekonomik büyüme artışa geçecektir. Romer'in bu düşüncesi özellikle fazla nüfusa sahip olan ülkeler için (Çin, Hindistan vb.) uluslararası ticaretin çok önemli olduğu anlamına gelmektedir (Türker, 2009, s.88).

2- Nüfus artışı ve beşerî sermaye birikimini karar değişkeni olarak kabul eden İçsel Büyüme Teorileri, Lucas (1988) ve Rebelo 'nun da (1991) katkılarıyla, beşerî sermayeyi fiziki sermaye gibi bir üretim faktörü olarak kabul eder. Beşerî sermaye, her bir işçi için verimlilik artışı gerçekleştiğinde üretiminde artmasına katkı sağlayacaktır.

Beşerî sermayenin gelişimi ise eğitimden ve yaparak öğrenme yollarından geçmektedir. Özellikle verilmesi gereken eğitimler açısından devlete büyük görev düşmektedir (Günel & Umutlu, Yılmaz, 2009, s.355).

3- Kamunun rolünü önemseyen İçsel Büyüme Teorileri, kamu tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin bir üretim faktörü olarak kabul edilen görüşün temelini Barro (1990) atmıştır. Barro'ya göre kamu mallarının dışında iletişim ağları ve enformasyon teknikleri gibi altyapıların oluşturulması ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır (Günel vd, 2009, s.355).

Özetle İçsel Büyüme Teorileri için diyebiliriz ki; eğitim, beşerî sermaye birikimini ve bilgi stokunu arttırdığı için oldukça önemlidir. Bu sürece yaparak öğrenme kavramı da fazlaca destek olmaktadır. Ayrıca ar-ge faaliyetleri, yeni teknolojiler ve yeni ürünlerin ortaya konulması büyüme sürecini hızlı bir şekilde arttıracaktır.

BÖLÜM III

İSTİHDAM- EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

3.1. İstihdam – Büyüme İlişkisine Teorik Yaklaşım Ve Literatür İncelemesi

Ekonomik büyüme ile birlikte istihdam ve işsizlik kavramları, bir ülke ekonomisi için en temel makroekonomik büyüklüklerin başında gelmektedir. Literatürde ekonomik büyümenin, istihdam ve işsizlik oranları üzerine ne yönde etki ettiğinin cevabı, ağırlıklı olarak büyümenin gerçekleştiği süreçlerde istihdamın artması ve işsizliğin azalması şeklinde bir beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişkiler doğrultusunda önceki bölümde büyüme, istihdam ve işsizlik kavramları ayrı ayrı açıklanmış olup, bu bölümde bir ekonominin büyüme kaydettiği süre boyunca istihdam olanakları ve işsizlik oranları üzerindeki tespit edilen etkileri teorik ve ampirik çalışmaların incelenmesi şeklinde ele alınacaktır.

3.1.2. Okun Yasası

İktisat literatüründe ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki negatif yönlü ilişki ilk defa Arthur M. Okun tarafından ortaya konulmuştur. 1962 yılında ABD ekonomisinin büyüme ve işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi test ettiği çalışması bu alanda yapılmış ilk ampirik çalışma olduğundan, literatüre Okun Yasası olarak geçmiştir.

Arthur M. Okun 1947-1960 dönemini kapsayan üçer aylık veriler ile ABD ekonomisi için yaptığı “*Potential GNP: Its Measurement and Significance*”, “*Potansiyel GSMH: Ölçülmesi ve Önemi*” isimli çalışmasında “tam istihdam koşullarındaki bir ekonomide ne kadar çıktı üretilebilir?” sorusundan yola çıkarak, ekonomik büyüme ve işsizlik oranları arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Okun gerçekleştirdiği analizinde potansiyel çıktı düzeyinin üzerindeki her %1’lik bir çıktı artışının işsizlik oranında yaklaşık %3’lük bir azalışa neden olduğunu ortaya koymuştur. Okun yasasının savunduğu temel görüş, yüksek büyüme oranlarının işsizlik oranını düşürdüğü, negatif büyüme oranlarının ise işsizlik oranlarını arttırdığı görüşüne dayanmaktadır (Ceylan & Sahin, 2010, s.159).

İşsizlik ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişkiyi savunan bu yaklaşım;

$$\Delta u = k (y - y^*) \quad (1)$$

(1) no'lu denklemde görüldüğü gibidir. Denklemde ki Δu işsizlik oranındaki değişim, (y) hasıladaki reel büyüme oranı, (y^*) ise reel GSMH'nin büyüme trendini göstermektedir. Bunun bir sonucu olarak işsizlik, doğal ve fiili büyüme oranları arasındaki farkın (k) katı kadar bir değişme gösterecektir. Başka bir deyişle ekonomik büyümede yaşanacak bir artış işsizliğin azalması sonucunu doğuracaktır (Uysal & Alptekin, 2009, s.70).

Okun (1962), ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki bu ilişkiyi analiz ederken; fark modeli (difference model) ve aralık modeli (gap model) olarak tanımlayabileceğimiz iki alternatif yöntem kullanmıştır.

$$\Delta u_t = \alpha - k (\Delta y_t) + \varepsilon_t \quad (2)$$

(2) no'lu fark modelinde; Δ fark göstergesi u_t ve y_t sırasıyla t döneminde oluşan işsizlik oranı ve ekonomik büyümenin sembolleridir. Model içerisindeki (k) parametresi ise “Okun katsayısı” olarak tanımlanmaktadır. Negatif işaretli olan Okun katsayısı ekonominin büyüme oranı ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi temsil etmektedir. Okun Yasası'nı dikkate değer yapan bir başka özellik ise, modelde yer alan okun katsayısı ve sabit parametrenin birbirine oranının $(-a/k)$ işsizlik oranını sabit tutan reel büyüme oranını vermesidir. Gerçekleşen büyüme oranının modelden elde edilen reel büyüme oranından $(-a/k)$ büyük olması işsizliğin azalması, tersi bir durumda ise işsizlikte artış yaşanması öngörülmektedir.

Okun' un çalışmasındaki ikinci model ise, işsizlik oranı açığı ile çıktı açığı arasındaki ilişkiyi incelediği “aralık modeli” (gap model)'dir.

$$u_t - u^* = -k(y_t - y^*) + \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) no'lu aralık modelinde u_t ve y_t sırasıyla t döneminde gerçekleşen işsizlik oranını ve reel çıktı düzeyini temsil ederken u^* ve y^* sırasıyla doğal işsizlik oranını ve potansiyel çıktı düzeyini göstermektedir. k ise Okun katsayısını (ekonomik büyümenin istihdam yaratma kapasitesini) ve ε_t beyaz gürültülü ($\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2)$) hata terimini göstermektedir (Tanrıöver & Biçer, 2015, s.5).

Okun' un reel büyüme oranı ve işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak şöyle modellemiştir;

$$u_t - u(t-1) = -0.5 * (y - 2.25) \quad (4)$$

(4) no'lu denklemin yorumu; reel büyüme hızının %2.25'in (bu değer ABD ekonomisinin 1948-1960 arası yıllık ortalama büyüme oranıdır) üzerine çıktığı yıllarda, %2.25'in üzerindeki her %1'lik ekonomik büyümenin, işsizlik oranını 0.5 puan azalttığıdır.

Okun katsayısının çıktı ve işsizlik oranının düzeyinden etkilenmesi “Okun yasasında asimetri” olarak tanımlanmaktadır. Yani işsizliğin, üretim de yaşanacak artışa karşı göstereceği tepkinin ekonomideki genişleme ve daralma dönemlerinde farklılık göstermesi durumudur (Moosa & Silvapulle & Silvapulle, 2004, s.357).

Okun çalışmasında, işsizlik ve üretim arasındaki ilişkinin doğrusal olduğunu varsaymıştır. Böylece, konjonktürün genişleme ve daralma dönemlerinde üretimde yaşanacak herhangi bir değişime işsizliğin aynı oranda tepki vereceğini kabul etmiştir. Diğer bir deyişle, ilişkinin derecesini ifade eden Okun katsayısının, daralma ve genişleme periyotlarında aynı olduğunu düşünmüştür. Ancak asimetric yaklaşım işsizlik oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ters yönlü ilişkiyi korunmakla birlikte, Okun katsayısının konjonktürel dalgalanmalara göre farklı büyüklükte ve farklı etkiye olacağını varsaymaktadır (Eser, 2012, s.100). Yapılan bazı çalışmalar durgunluk dönemleri içerisinde işsizliğin çıktı değişikliklerine genişleme oranlarına göre daha fazla tepki gösterdiği sonucunu ortaya koymaktadır (Harris & Silverstone, 2001, s.5). Kısacası, Okun katsayısının durgunluk dönemlerinde daha küçük genişleme dönemlerinde daha büyük olduğu savunulmaktadır (Atılğan & Mıhçı, 2010, s.36).

Okun tarafından oluşturulmuş teorik çerçeve sonucunda; bir ekonomide gerçekleşen büyümenin, istihdam ve işsizlik üzerindeki etkisi çeşitli ülkeleri baz alan birçok çalışmaya konu olmuştur. Çalışmamızda söz konusu yasadan yola çıkılarak gerçekleştirilmiş ampirik çalışmalar sırasıyla yabancı ülkeleri daha sonra da Türkiye'yi kapsayan çalışmalar olarak sıralanacak ve büyüme istihdam ilişkisine dair genel bir durum tespiti yapılacaktır.

3.1.2.1. Farklı Ülkeler İçin Büyüme ve İşsizlikle İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar

Evans (1989), 1950-1985 dönemi ABD için vektör otoregresyon modelini (Vector Autoregression Model – VAR) kullandığı çalışması sonucunda, üretimde gerçekleşen büyüme ve işsizlik arasında açık bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Üretimdeki büyüme ve işsizlik arasında negatif yönlü eş zamanlı bir ilişkinin varlığı ve iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmasıyla beraber, Okun yasasını destekleyici bir şekilde Okun katsayısı yaklaşık-0.30 olarak tahmin edilmiştir (Evans, 1989, s.214).

Prachowny (1993), hasıla ve işsizlik açığı verileri ile ABD ekonomisi için yaptığı çalışmada işsizlik açığının hasıla açığı üzerinde dikkate değer etkiler yarattığını tespit etmiştir (Prachowny, 1993, s.331-336).

Weber (1995), II. Dünya Savaşı etkilerindeki ABD ekonomisindeki dönemsel işsizlik oranları ve dönemsel GSMH arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında statik en küçük kareler, eş-bütünleşik regresyon, 2 ve 4 gecikmeli dinamik en küçük kareler, VAR'da 2 ve 4 gecikmenin kullanıldığı Blanchard yöntemi olmak üzere altı dinamik model ile analizini gerçekleştirmiş ve Okun katsayısını orijinal oranına yakın bir seviyede tespit etmiştir (Weber, 1995, s.433-445).

Attfield ve Silverstone (1997), Eş-bütünleşme yöntemi ile ABD için Okun katsayısını daha önceki çalışmalar ile paralel olarak (-2.25) değerine yakın olarak bulmuşlardır (Attfield & Silverstone, 1997, s.326-329).

Sögner (1999), tarafından Markow-Chain ve Monte Carlo yöntemleri ile 3 aylık işsizlik ve büyüme oranlarının baz alındığı 1977 – 1995 yıllarını içeren çalışma sonucunda Avusturya ekonomisi için işsizlik ve büyüme değişkenleri arasında istikrarlı bir ilişkinin olduğu sonucu çıkarılmıştır

Lee (2000) yaptığı çalışmada, 1955-1996 dönemi kapsayan yıllık reel GSMH ve işsizlik oranları verilerini ile on altı OECD ülkesine ait Okun katsayısının büyüklüğünü hesaplamış ve değişkenler arasındaki ilişkinin asimetric olup olmadığını test etmiştir. Okun (1962)'in kullandığı aralık ve fark modellerini dikkate alarak, devresel büyüme ve işsizlik oranlarını elde edebilmek için Hodrick ve Prescott (1997), Beveridge ve Nelson (1981) ve Kalman filtre trend ayırıştırma teknikleri kullanmıştır. Johansen koentegrasyon ve vektör hata düzeltme yöntemleri kullanılarak yapılan analiz sonucunda, büyüme ve işsizlik oranlarında tespit edilen ilişkinin tüm ülkeler için

istikrarlı olduğu ve mevcut değişkenler arasında anlamlı asimetrik bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Lee, 2000, s. 331-356).

Viren (2001), OECD ülkeleri için 1960-1997 dönemini baz aldığı çalışmasında ekonomik büyüme oranının, uzun dönem ortalama büyüme oranının üzerinde olduğunda, işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca işsizlik oranında bir şok yaşandığında, dengeye gelmesinin ortalama üç yıl sürdüğünü bulmuştur. Nüfus şoklarının işsizliği arttırdığını, büyüme şoklarının ise işsizliği azalttığı sonucu da tespit edilen başka bir bulgu olmuştur (Viren, 2001, s. 253-257).

Izyumov ve Vahaly (2002), geçiş ekonomilerinde hâsıla-işsizlik değişimini ile Okun katsayısının geçerliliğini test etmiştir. İncelenmek üzere 25 geçiş ekonomisi ülkesi seçilmiştir. Analizde 1991–1994 ve 1995–2000 yılları erken ve geç dönem olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İnceleme sonucunda, 1995–2000 yıllarında hem geçiş ekonomisi hem de Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler için Okun Yasası’nın geçerli olduğu ancak diğer ülkelerde, Okun Yasası’nın geçerliliğine dair bir bulguya rastlanmamıştır (Izyumov & Vahaly, 2002, s.317-331).

Vougas (2003), Yunanistan ekonomisi için 1960-1997 yılları için gerçekleştirdiği analizinde, reel büyümenin işsizlik üzerindeki etkisini dinamik ekonometrik ve doğrusal olmayan hata düzeltme modellerini kullanarak incelemiştir. Analiz sonucunda reel büyümenin işsizliği azaltmada zayıf bir etkiye sahip olduğunu ve bundan ötürü uzun dönemde işsizlik oranlarının artmasını engellemek için ciddi önlemlerin alınmasını gerekli görmüştür (Vougas, 2003, s.107-112).

Holmes ve Silverstone (2006), ABD ekonomisi için Markov rejim değişimi modeli yardımıyla büyüme ile işsizlik oranı arasında asimetrik bir ilişkinin olup olmadığını test etmişlerdir. Bulgular sonucunda işsizlik oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin genişleme ve daralma dönemlerinde farklı olduğu saptanmıştır (Holmes & Silverstone, 2006, s.293-299).

Marinkov ve Guldenhuys (2007), işsizlik oranlarının yüksek rakamlara ulaştığı Güney Afrika için büyüme ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkiyi Okun Yasası kapsamında incelemişlerdir. Okun katsayısını belirlemek için 1970-2005 dönemini yıllık verileri baz alarak kullanmışlardır ve eş bütünleşme analizi ile yapısal kırılmaların oluştuğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çıktı açığında oluşacak %1’lik bir artışın, dönemsel işsizliği %0.16 ile %0.77 oranı arasında azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Böylece istatistiksel olarak dönemsel işsizlik ve GSYH arasında ters yönlü bir ilişkinin oluştuğu tespit edilmiştir (Marinkov & Guldenhuys, 2007, s.373-390).

Villaverde ve Maza (2008), İspanya ekonomisi için yaptıkları çalışmada, işsizlikte meydana gelen artışların büyümeyi yavaşlattığı sonucuna ulaşmışlardır (Villaverde & Maza, 2008, s. 289-297).

Tatoğlu (2010), ise bazı Avrupa ülkeleri için yaptığı analizinde; Avusturya, Finlandiya, Fransa, Almanya ve İtalya için ekonomik büyüme ve işsizlik arasında paralellik olmadığı, ülkelerde oluşan büyümenin işsizliği etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Buna karşı Belçika, Danimarka, Hollanda, Portekiz ve Macaristan'da ise büyümenin işsizlik üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu yani yaşanacak bir büyümenin işsizlik oranlarını azaltacağını göstermiştir. Yapılan analizlerde en ilginç ilişki ise Yunanistan için bulunmuştur. Yunanistan ekonomisinde oluşan büyümenin işsizlik üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, ekonomik büyümenin yükseldiği süreçlerde işsizlik oranının da artışa geçtiği saptanmıştır (Tatoğlu, 2010, s.41-94).

3.1.2.2. Türkiye İçin Büyüme Ve İşsizlikle İlgili Gerçekleştirilmiş Çalışmalar

Yapılan çalışmaların Türkiye ile ilgili olanlarına baktığımızda ise büyüme ve işsizlik bağının incelenmesinin diğer ülkelere göre nispeten daha yeni olduğunu görmekteyiz. Literatürde yer alan ampirik çalışma ve bulguları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz;

Yılmaz (2005), Türkiye için yaptığı çalışmasında büyüme oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkinin yönünü belirlemeyi amaçlamış ve bunun için Granger ve Hsiao'nun nedensellik testlerini kullanmıştır. 1978-2004 dönemini baz aldığı analizde Türkiye ekonomisi için büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Nedensellik ilişkisinin yönünün sadece işsizlik oranından büyüme oranına doğru olduğunu, büyüme oranından işsizlik oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığını tespit etmiştir. Kısacası Türkiye ekonomisinde işsizlik, iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler içinde yer alırken iktisadi büyümenin yüksek veya düşük seviyelerde seyretmesinin işsizliğin oluşumu ya da engellenmesinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür (Göktaş Yılmaz, 2005, s.74).

Kızılgöl (2006), Türkiye ekonomisinin büyüme oranı ve işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla, 1988:2-2006:1 dönemini kapsayan altı aylık veriler ile, Johansen (1988) yöntemi ile Hsiao (1981)'nin Granger nedensellik testi ve VECM yardımıyla yapılan Granger nedensellik testleri sonucunda,

Türkiye ekonomisinde büyüme ve işsizlik oranı arasında tek bir uzun dönem veya denge ilişkisi tespit etmekle beraber, sadece işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ve büyüme oranının işsizlik oranının yüksek veya düşük seviyelerde olmasını etkilemediği saptanmıştır. Başka bir ifade ile, ekonomik büyüme direkt istihdam sorununu çözebilmede yeterli değildir (Kızılgöl, 2006, s.67).

Alptekin ve Uysal (2009) ise, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki teorik ilişkiyi Türkiye ekonomisi açısından 1980 – 2007 yıllarını baz alarak VAR modeli ile test etmiştir. Çalışmalarında elde ettikleri bulgular, büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında işsizlikten büyümeye doğru bir Granger nedensellik ilişkisi olmakla beraber iktisadi büyümenin yüksek veya düşük oranda gerçekleşmesi işsizlik üzerinde bir etkiye sahip olmadığı yönündedir. Bu tespit ile son dönemlerdeki istihdamsız büyüme sorunu için işsizliğin sosyal ve iktisadi arka planı olduğundan tek başına büyüme ile ilişkili değil çok boyutlu düşünülmesi gereken bir kavram olduğu da çıkarımlar arasındadır (Alptekin & Uysal, 2009, s.77).

Tarı ve Abasız (2010), Türkiye için 1968-2008 dönemini veri alarak büyüme ve işsizlik ilişkisi incelemişlerdir. Analizlerinde Okun katsayısının ekonominin daralma ve genişleme dönemlerinde nasıl bir seyir izlediğini iki rejimli eşik bütünleşme ve eşik hata düzeltme modelleriyle test etmiş ve büyümede gerçekleşen dalgalanmaların, daralma dönemlerinde genişleme dönemine göre işsizliği daha çok etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır (Tarı & Abasız, 2010, s.53-77).

Demirgil (2010), Okun Yasası'nın yapısı ve geçerliliğini 1987Q₂-2007Q₃ dönemini kullanarak Türkiye için test etmiştir. Analiz sonucuna göre verimlilik düzeyindeki değişim ve artışlarının ortalamanın üzerinde gerçekleşmesi durumunda, işsizlik oranlarını azaltıcı etki yapmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca istihdam yaratmayan büyüme kavramının oluşumu ile Türkiye ekonomisinin, 2000'li yıllarda yapısal bir değişime maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır (Demirgil, 2010, s.140-151).

Atılğan ve Mıhçı (2010), Türkiye'de hem imalat sanayi hem de tüm sektörler için Okun katsayısını tahmin etmişlerdir. İmalat sanayi tahminleri için 1991-2006 dönemini baz alarak Hodrick Prescott filtresi ve kuadratik trend ayırıştırması yöntemlerini kullanmışlardır. Analiz sonucu Okun katsayısının 0,73 civarında olduğunu bulmuşlardır. Tüm sektörleri dikkate aldıkları analizlerinde ise Türkiye için, 1980-2000 yıllarının, 26 alt bölge verileri ile panel veri modeli yardımıyla Okun katsayısını -0.012 olarak tespit etmişlerdir. Bütün sektörleri göz önünde bulundurdıklarında, işsizlik

oranındaki oluşacak bir değişimin üretim düzeyinde daha düşük bir etki yaratacağı sonucuna ulaşmışlardır. Yaptıkları analizin genel yorumu ise, Okun yasasının Türkiye için geçerli olduğu ancak gelişmiş ülkelere göre daha zayıf olduğu yönündedir (Atılğan & Mıhçı, 2010, s.34-54).

Kanca (2012), Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ve işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi 1970-2010 yılları için hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi ile ampirik olarak ele almıştır. Analiz sonucunda Türkiye ekonomisinde büyüme oranı ile işsizlik oranı arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı Nedensellik ilişkisinin yönünün ise sadece büyüme oranından işsizlik oranına doğru olduğu, işsizlik oranından büyüme oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir (Kanca, 2012, s.1-18).

Özdemir ve Yıldırım (2013), Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını, özçıkırmalı dalgacık yaklaşımı kullanarak 2005M1-2013M4 dönemi için incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda; büyümeden istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu fakat uzun dönemde iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını saptamışlardır (Özdemir & Yıldırım, 2013, s.97-116).

Timur ve Doğan (2015), 1980-2014 yılları için Türkiye'nin büyüme rakamları ile istihdam oranları arasındaki nedensellik ilişkisini test etmeyi amaçlamışlardır.

Yaptıkları analiz sonuçlarına göre her iki değişken içinde, nedensellik ilişkisi reddedilmiştir. Yani büyüme oranının istihdamı arttırıcı ya da istihdam oranının büyüme oranını destekleyici olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Timur & Doğan, 2015, s.230-247).

Bulut (2016), Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki olası asimetrik ilişkiyi incelenmiştir. Çalışmasında Hatemi-J (Hatemi-J, 2012, 43(1):447-456) tarafından geliştirilen asimetrik nedensellik testini kullanmış ve 2005: Ç2-2015: Ç4 dönemini baz almıştır. Yaptığı analiz sonucunda, Türkiye’de büyüme oranındaki bir hızlanmanın işsizlik oranını azaltmadığını ancak büyüme oranındaki bir azalışın işsizlik oranlarını arttırdığını ortaya koymuştur (Bulut, 2016, s.1542-1554).

Kılıç ve Yıldırım (2017) ise, ekonomik performans ve istihdam arasındaki ilişkiyi 2006m9-2016m12 dönemini veri alarak sürekli dalgacık yaklaşımı yardımıyla test etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda Türkiye’ de 2012 ve 2014 yıllarında istihdamsız büyüme kaydettiği bulgusuna ulaşmışlardır (Kılıç & Yıldırım, 2017, s.1-14).

Gerek Türkiye gerekse diğer ülkeler için literatürdeki ampirik çalışmalar incelendiğinde görmekteyiz ki büyümenin işsizlik üzerindeki etkisi baz alınan ülke, dönem, ekonometrik yöntem gibi birçok faktörden ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Ancak Okun Yasası'nın da ortaya çıkması açısından önemli bir yere sahip olan ABD başta olmak üzere, analizler ekonomik büyümenin işsizlik seviyesini özellikle yüksek endüstrileşme kaydetmiş ülkelerde azaltıcı etki yaptığı yönündedir.

Bazı dönemlerde daha sonra açıklayacağımız sebeplerden ötürü büyüme-istihdam bağında kopuşlar yaşansa da sürdürülebilir büyüme gerçekleştiren ekonomilerde “büyüme” çoğu zaman istihdam dostu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye için yapılan çalışmalara baktığımızda baz alınan dönem ve kullanılan ekonometrik yöntem sonuçları belli bir oranda etkilese de kaydedilen büyüme, istihdamı ya hiç desteklememekte ya da çok zayıf bir şekilde desteklemektedir.

3.2. İstihdam Yaratmayan Büyüme Ve Nedenleri

3.2.1. İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusu

İstihdam ile ekonomik büyüme arasında olduğu düşünülen doğrusal ilişki yıllardır birçok araştırmacının kabul ettiği ve üzerinde durduğu bir konudur. Ancak son yıllarda dünya genelinde ve Türkiye’de yaşanan yüksek büyüme oranlarının gerçekleştiği süreçlerde, istihdamı beklenenden daha az ya da hiç desteklememesi durumunun tespiti bu ilişkinin daha fazla sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ne seviyede olursa olsun büyümenin, istihdamı desteklemesi ve sürdürülebilir olması beklenmektedir.

Bu bağlamda ortaya çıkan “istihdamsız büyüme” ya da “istihdam yaratmayan büyüme” kavramı genel tanımıyla; söz konusu bir ekonomide yüksek büyüme oranları gerçekleşmesine rağmen bu büyümenin işsizlik oranlarını azaltıcı yani istihdam oranlarını arttırıcı bir etki sağlayamamasıdır.

Parametrik olarak ifade edildiğinde; istihdamsız büyüme (jobless growth) ya da kriz terminolojisiyle istihdamsız iyileşme (jobless recovery) iktisadi analizlerde ‘*dar kapsamda*’ ele alınmaktadır. Bütünsel bakıldığında ise ‘*geniş anlam-da*’ istihdamsız büyüme sorununu: “*Büyümenin, emek sınıfının koşullarını iyileştirmemesi hatta kötüleştirilmesi ve yoksulluğu azaltmaması hatta artırması durumu*” olarak ele almak gerekmektedir

İstihdamsız büyüme, birçok ülke için yeni sayılabilecek bir gelişmedir. Dünya ekonomisinde söz sahibi olan ABD ve birçok Avrupa ülkesinde gözlemlendiği gibi gelişmekte olan ülkelerinde birçoğunda aynı sorun ortaya çıkmaktadır. Bu durum bazen yaşanan geçici bir ekonomik kriz sebebiyle oluşabildiği gibi bazen de ülkeler için kronikleşen bir sorun haline gelmektedir.

Ülkelerde yaşanan büyüme dönemlerinde istihdam zaman zaman hiç artış göstermezken bazı süreçlerde de beklenenden çok zayıf bir etki ile çok az bir artış göstermektedir. Bu bağlamda istihdam dostu olmayan büyümenin nedenlerine değinmeden önce işsizlik ve büyüme oranlarının yakın geçmişte hem dünyada hem de Türkiye’de nasıl bir seyir izlediğini grafikler yardımıyla inceleyecek olursak;

3.2.2. Ülke Bazında Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik İncelemeleri

Gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılmış bazı ülkelerin GSYH ve işsizlik oranları şu şekildedir;

Tablo 3

Gelişmiş Ekonomilerde AB Üye Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Almanya	1,4	-0,4	0,7	0,8	3,9	3,4	0,8	-5,1	3,9	3,4	0,9	0,5	1,4
Avusturya	2,2	0,8	2,5	2,5	3,7	3,7	1,4	3,8	1,8	2,8	0,9	0,3	1,0
Belçika	2,3	0,8	3,1	2,0	2,7	2,8	1,0	-2,8	2,3	1,8	-0,1	0,2	1,0
Danimarka	2,4	0,4	2,3	2,4	3,4	1,6	-1,1	-5,2	1,4	1,1	-0,4	0,4	1,5
Finlandiya	3,5	2,0	4,1	2,9	4,4	5,3	1,0	-8,3	3,0	2,6	-1,5	-1,2	-0,2
Fransa	2,0	0,9	2,3	1,9	2,7	2,2	-0,2	-2,6	2,0	2,1	0,3	0,3	0,4
Hollanda	3,0	0,3	2,0	2,2	3,5	3,9	1,8	-3,5	1,1	1,7	-1,6	-0,7	0,6
İngiltere	3,1	2,8	3,0	2,2	2,8	2,7	-0,1	-5,2	1,7	1,1	0,3	1,7	3,2
İspanya	3,2	3,1	3,3	3,6	4,0	3,6	0,9	-3,7	-0,1	0,1	-1,6	-1,2	1,3
Lüksemburg	4,7	1,5	4,4	5,4	5,0	6,6	1,4	-3,6	3,1	1,9	-0,2	2,1	2,7
Yunanistan	2,7	5,9	4,4	2,3	5,2	4,3	1,0	-3,1	-4,9	-7,1	-7,0	-3,9	0,6

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 4

Gelişmiş Ekonomilerde AB Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Almanya	7,9	9,1	9,3	11,3	10,4	8,7	7,6	7,8	7,2	6,0	5,5	5,3	5,0
Avusturya	5,2	5,5	5,6	5,2	4,8	4,5	3,9	4,8	4,5	4,2	4,4	4,9	5,6
Belçika	8,4	7,9	7,8	8,5	8,3	7,5	7,0	8,0	8,4	7,2	7,7	8,4	8,6
Danimarka	6,1	5,6	5,7	4,9	4,0	3,8	3,5	6,1	7,6	7,7	7,5	7,0	6,5
Finlandiya	12,5	9,0	8,9	8,4	7,7	6,9	6,4	8,4	8,5	7,9	7,7	8,2	8,7
Fransa	10,8	9,8	10,0	8,9	8,9	8,0	7,4	9,2	9,4	9,3	9,8	10,3	10,3
Hollanda	4,9	4,1	5,0	5,3	4,3	3,6	3,0	3,7	4,5	4,4	5,3	7,3	7,4
İngiltere	7,4	5,0	4,7	4,7	5,5	5,3	5,4	7,8	7,9	8,0	8,0	7,6	6,2
İspanya	14,6	11,3	10,8	9,2	8,6	8,3	11,4	18,1	20,2	21,8	24,8	26,1	24,4
Lüksemburg	2,8	3,8	4,3	4,5	4,7	4,1	5,1	5,2	4,4	4,9	6,1	6,9	7,1
Yunanistan	10,4	10,4	11,0	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,4	27,5	26,5

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Gelişmiş ekonomiler grubunda yer alan ve Avrupa Birliği'ne üye ülkeler sınıflandırması dahilindeki ülkelerde gerçekleşen Reel GSYİH Büyüme Hızı ve İşsizlik Oranları tablodaki gibidir. Veriler doğrultusunda görmekteyiz ki belirgin bir şekilde 2008 yılında yaşanan küresel kriz ülkelerin büyüme süreçlerine oldukça olumsuz yansımıştır. Almanya kriz sonrasında inişli çıkışlı büyüme oranları gösterse de bu durum işsizlikte ani artış ya da azalış yerine az oranlarda zaman içinde bir azalış olarak hesaplanmıştır. Bu süreçte Danimarka ve Fransa kriz öncesi durumlarına göre daha yüksek işsizlik oranları ile karşı karşıya kalırken Hollanda ile Lüksemburg bu kriz dönemi ve sonrasındaki işsizlik sorununu diğer AB üye ülkelere göre daha az artışla kontrol edebilmişlerdir.

Ancak en çok dikkat çeken ülke İspanya olmuştur çünkü kriz öncesi istikrarlı bir büyüme sergilerken kriz sonrası büyüme oranlarındaki dalgalanma işsizlik oranlarını çok sert bir şekilde etkilemiş ülke neredeyse krizden önceki pozisyonunun 2 katı daha fazla bir işsizlik oranına ulaşmıştır. Kriz sonrası işsizlik sorunu ile daha ciddi bir şekilde yüz yüze kalan bir diğer ülke de Yunanistan olmuş işsizlik oranlarında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Tablo 5

Diğer Gelişmiş Avrupa Ülkelerinde Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İzlanda	3,3	2,4	7,7	7,5	4,6	6,0	1,4	-6,9	-3,5	2,7	1,5	3,3	2,9
İsviçre	1,3	-0,2	2,5	2,6	3,6	3,6	2,1	-1,9	2,7	1,8	1,0	1,9	1,3
Norveç	3,4	1,0	3,9	2,7	2,3	2,7	0,7	-1,7	0,3	1,3	2,9	0,6	1,8

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 6

Diğer Gelişmiş Avrupa Ülkelerinde İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İzlanda	3,6	3,4	3,1	2,7	3,0	2,3	3,0	7,4	7,7	7,2	6,0	5,4	5,0
İsviçre	3,3	3,7	3,9	3,8	3,3	2,8	2,6	3,7	3,5	2,8	2,9	3,2	3,0
Norveç	4,4	4,5	4,5	4,7	3,5	2,6	2,6	3,2	3,7	3,3	3,2	3,5	3,5

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği'nin bir diğer üye ülkesi olan İzlanda 2008 ekonomik krizi öncesinde yüksek büyüme oranları sergilerken, ekonomik krizin bu büyüme oranlarını ciddi bir biçimde azalttığını görmekteyiz. Büyüme de yaşanan bu gerilemeye işsizlik oranlarının da aynı keskinlikte yanıt verdiğini ve ciddi bir şekilde arttığını ifade edebiliriz ayrıca bu doğrultuda İzlanda da büyüme ve işsizlik ilişkisinin daha doğrusal bir seyir izlediğini de söylemek mümkündür. İsviçre ve Norveç'in ise ekonomide yaşanan krizlerin ve büyüme oranında meydana gelen dalgalanmaların işsizlik oranlarını pek ciddi bir şekilde etkilemediğini gözlemlemekteyiz.

Tablo 7

Diğer Gelişmiş Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ABD	3,4	2,5	3,5	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,5	3,0	1,6	2,3	2,2	2,2
Japonya	0,8	1,4	2,7	1,9	2,0	2,4	-1,2	-6,3	4,0	-0,5	1,5	1,5	0,9
Kanada	3,5	1,9	3,1	3,0	2,8	2,2	0,7	-2,8	3,2	2,5	1,7	2,0	2,3

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 8

Diğer Gelişmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ABD	5,4	6,0	5,5	5,1	4,7	4,7	5,8	9,4	9,8	9,1	8,1	7,4	6,2
Japonya	3,8	5,3	4,7	4,6	4,3	4,1	4,2	5,3	5,3	4,8	4,3	4,0	3,6
Kanada	9,0	7,6	7,2	6,8	6,4	6,1	6,2	8,4	8,1	7,5	7,3	7,1	6,9

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Dünya ekonomisinde önemli rol oynayan bir diğer ülke ABD ise 2007 yılına kadar birbirine yakın büyüme oranları gerçekleştirirken 2007 ve sonrasındaki süreçte büyümede ciddi bir düşüş yaşamış ve beraberinde 2012 yılından itibaren yeniden istikrar elde etse de bu durumun 2008 öncesine göre fazlaca işsizliği artırıcı etki yaptığı gözlemlenmiştir. Japonya ve Kanada'da ise ekonominin büyüme ve küçülme dönemlerinin istihdamda çok büyük etkiler yaratmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 9

Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomilerinin Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
G.Kore	6,1	2,8	4,6	4,0	5,2	5,1	2,3	0,3	6,2	3,7	2,3	3,0	3,7
Hong-Kong	3,0	3,0	8,5	7,1	7,0	6,4	2,3	-2,7	7,0	4,8	1,6	2,9	3,0
Tayvan	5,0	3,7	6,2	4,7	5,4	6,0	0,7	-1,9	10,9	4,2	1,5	2,1	3,5

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 10

Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomilerinin İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
G.Kore	3,5	3,4	3,5	3,9	3,6	3,4	3,3	3,8	3,8	3,5	3,2	3,1	3,5
Hong-Kong	3,8	7,9	6,8	5,6	4,8	4,0	3,5	5,2	4,3	3,4	3,3	3,4	3,3
Tayvan	2,8	5,0	4,4	4,1	3,9	3,9	4,1	5,9	5,2	4,4	4,2	4,2	4,0

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Yeni sanayileşmekte olan Asya ülkelerinde ise en dikkate değer durum Reel GSYİH oranlarında meydana gelen değişimlerin işsizlik oranlarını çok az bir miktarda etkilemesi ve bu ülkelerde işsizliğin büyümeden bağımsız olarak yakın oranlarda seyretmesidir. 2007 yılından sonraki 2008 ve 2009 dönemlerinde ülkelerin büyüme oranları ciddi bir şekilde düşüş gösterse de Güney Kore, Hong-Kong ve Tayvan'ın işsizlik oranlarında ciddi bir artış olmamıştır.

Tablo 11

Gelişmekte Olan Ekonomilerden AB Üye Ülkelerin Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bulgaristan	-1,2	5,5	6,7	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,2	1,8	0,6	0,9	1,4
Macaristan	3,1	4,0	4,5	3,2	3,6	0,8	0,8	-6,7	1,2	1,6	-1,7	1,1	2,8
Polonya	4,6	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,8	4,5	2,0	1,6	3,2

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 12

Gelişmekte Olan Ekonomilerden AB Üye Ülkelerin İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bulgaristan	14,4	13,9	12,2	10,2	9,0	6,9	5,7	6,9	10,3	11,4	12,4	13,0	11,5
Macaristan	8,7	5,9	6,2	7,2	7,5	7,4	7,9	10,1	11,2	11,0	11,1	10,2	7,8
Polonya	14,4	19,6	19,0	18,0	14,0	9,7	7,2	8,3	9,7	9,8	10,1	10,3	9,0

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler grubunda AB üyesi olan Bulgaristan, Macaristan ve Polonya için ilk olarak birliğe üye diğer gelişmiş ekonomiye sahip ülkelere kıyasla, oldukça yüksek işsizlik oranlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür. 2008 yılına kadar birbirine yakın oranlarda büyüme gerçekleştirmiş olan Bulgaristan, kriz sonrasında büyümede ciddi bir gerileme yaşarken hala kriz öncesi büyüme oranlarını yakalayamadığı gibi işsizlik oranları da 1990'lı ve 2000'li yılların başındaki seviyeye gerilemiştir.

Benzer durum Macaristan içinde söz konusudur. 2008 krizine kadar yakaladığı büyüme performansını kriz sonrası hala yakalayamamış olup işsizlik oranlarında ise en yüksek seviyelerine yine 2008 sonrası ulaşmıştır. Bu iki üye ülkeye göre ise Polonya, büyüme ve işsizlikteki bu dalgalanmaları nispeten daha az iniş çıkış ile geçirmiştir.

Tablo 13

AB Adayı Ülkelerde Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	3,0	5,6	9,7	8,4	7,1	5,0	0,8	-4,7	8,5	11,1	4,8	8,5	5,2
Makedonya	0,0	2,8	4,6	4,4	5,0	6,1	5,0	-0,9	1,8	3,0	-0,4	2,9	3,4

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 14

AB Adayı Ülkelerde İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye	7,7	9,9	9,7	9,5	9,0	9,2	10,0	13,1	11,1	9,1	8,4	9,0	9,9
	1996-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Makedonya	32,7	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9	33,8	32,2	32,1	31,4	31,1	29,0	28,0

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

AB adayı ülkeler olarak Türkiye ile birlikte Makedonya'nın da yer aldığı grupta her iki ülkenin de Reel GSYİH deki değişimleri ve işsizlik oranlarında ki değişimlerin birbirinden çok uzak seviyelerde gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Makedonya ekonomisinde, büyümede yaşanan artış ya da azalışlardan bağımsız ve oldukça yüksek

bir işsizlik yaşanmaktadır. Türkiye’de ise 2004 yılında ciddi bir büyüme yaşansa da bu büyüme istikrar kazanamamış ve bu orana 2011 yılına kadar ulaşamamıştır. 2011 yılında tekrar ciddi bir büyüme oranı elde edilmiş ancak devamındaki yıllarda bu başarı yine sürdürülebilir olmamıştır.

Bu süreçte işsizlik oranları ise ortalama aynı seviyelerde hesaplanırken istihdamın arttığına dair ikna edici oranların olduğunu maalesef söyleyememekteyiz.

Tablo 15

Diğer Gelişmekte Olan Ekonomilerde Reel GSYİH Büyüme Hızı, (%)

Ülkeler	1993-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Arjantin	0,6	9,0	8,9	9,2	8,5	8,6	6,8	0,8	9,2	8,6	0,9	2,9	-1,7
Brezilya	2,9	1,1	5,7	3,2	4,0	6,1	5,2	-0,6	7,5	2,7	1,0	2,5	0,3
Çin	9,8	10,0	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,3	9,3	7,7	7,7	7,4
G.Afrika	2,8	2,9	4,6	5,3	5,6	5,5	3,6	-1,7	2,8	3,6	2,5	1,9	1,4
Meksika	2,7	1,4	4,0	3,2	5,2	3,2	1,2	-6,2	5,4	4,0	4,0	1,1	2,4
Rusya	-0,9	7,3	7,2	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,0	4,3	3,4	1,3	0,2

Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.8,9 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 16

Diğer Gelişmekte Olan Ekonomilerde İşsizlik Oranları, (%)

Ülkeler	1992-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Arjantin	16,0	17,3	13,6	11,6	10,2	8,5	7,9	8,7	7,8	7,2	7,2	7,1	7,3
Brezilya	6,9	11,1	10,6	10,8	10,2	9,7	8,9	9,6	8,6	7,8	7,4	7,2	6,8
Çin	1,0	4,3	4,2	4,2	4,1	4,0	4,2	4,3	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
G.Afrika	22,9	27,7	25,2	24,7	23,6	23,0	22,5	23,7	24,9	24,8	24,9	24,7	25,1
Meksika	3,6	3,4	3,9	3,5	3,5	3,6	3,9	5,3	5,2	5,2	4,9	4,9	4,8
Rusya	9,5	8,2	7,7	7,1	7,0	6,0	6,2	8,2	7,3	6,5	5,5	5,5	5,2

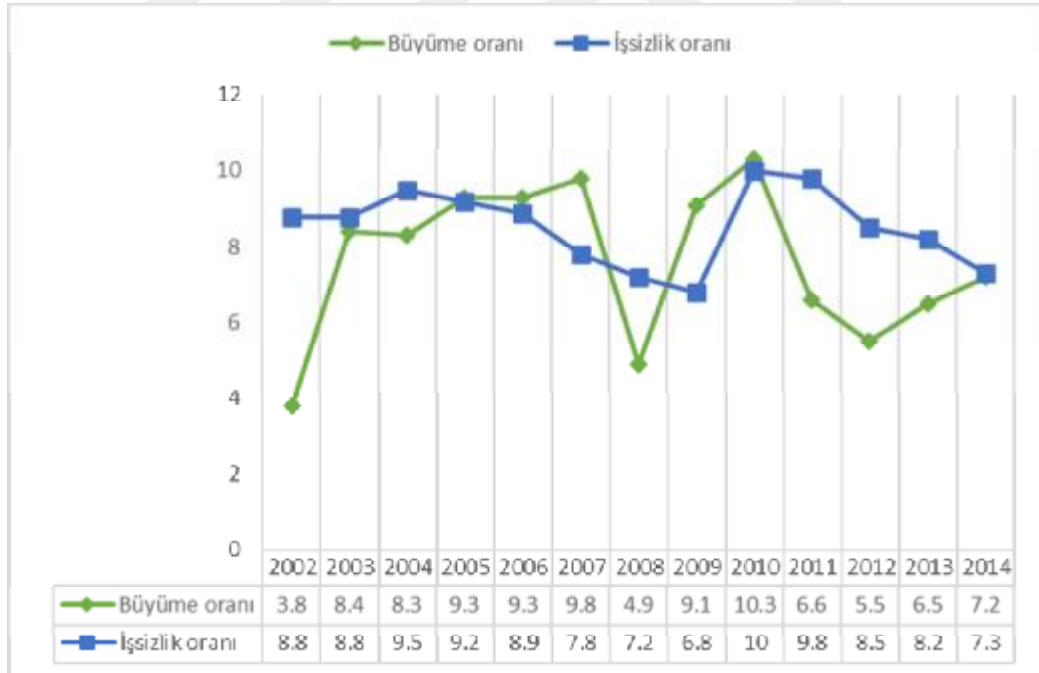
Kaynak: www.imf.org ve Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.12, 13 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Gelişmekte olan diğer ülkelerden Arjantin’de hemen hemen tüm ülkelerdeki gibi 2008 yılı sonrası büyüme oranlarında istikrarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Ancak ilgi çeken nokta bu dalgalanmalara karşılık işsizlik oranları 2009 yılından itibaren ekonomideki en düşük seviyelerine indirilmiş ve istikrar kazandırılmıştır. Brezilya ekonomisi ise kriz dönemine kadar büyüme oranlarını arttırıcı bir seyir izlese de sonra ki dönemlerde bu

olumlu gidişi tekrar yakalayamamış ve ülkedeki ortalama işsizlik oranlarını azaltmada pek başarılı olamamıştır.

Çin ve G.Afrika ise Reel GSYİH oranlarında meydana gelen değişimlerden hiçbir şekilde etkilenmeyişi ile dikkat çekmekte. Çin % 4, G.Afrika ise % 24 oranlarında gerçekleştirdikleri işsizlik oranları ile ekonominin daralma ve genişleme süreçlerine tepkisiz kalmışlardır. Rusya ve Meksika'nın ise kriz sonrasında büyüme oranlarında istikrarı sağlayamasa da işsizlik oranlarını 2009 sonrasında başarılı bir şekilde azalttığını görmekteyiz.

Son olarak istihdam ve büyüme ilişkisinin ne tür bir bağ içinde olduğunu, bu bağın hangi ekonomilerde zayıflamaya ya da güçlenmeye meyilli olduğunu incelerken güncel iktisat yazınında en dikkat çeken ülkelerden birisi de “Hindistan” olmaktadır. Hindistan, istihdamsız büyüme sorununun kronikleşmiş olarak kabul edildiği ve bu olgunun en belirgin şekilde gözlemlendiği bir ekonomik düzene sahiptir. Ülkede yaşanan büyüme ve istihdam rakamlarını incelemek amacıyla Şekil 1’de Hindistan’a ait yıllık büyüme oranları ile işsizlik oranları verilmiştir;

Şekil 1. Hindistan’da Büyüme Ve İşsizlik Oranları (%), (2002–2014)

(Kaynak:<http://mgi8mckeeindia.blogspot.com.tr/2016/04/introduction.html> ve www.imf.org verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)

Hindistan için 2002-2014 yılları arasında hesaplanan ekonomik büyüme ve işsizlik oranları Şekil 1'deki gibidir. Hindistan ekonomisi özellikle 2002 ve 2007 yılları arasında oldukça yüksek bir büyüme performansı sergilemiştir. Ancak bu yıllardaki işsizlik oranlarına baktığımızda ise yüksek büyüme trendinde yaşanan artışların aksine, işsizlik oranlarında belirgin bir düşüş gerçekleşmemiş, ülke büyümede ki başarısını işsizlik oranlarına yansıtamamıştır. 2008 yılında ekonomik büyümede yaşanan sert düşüş bir sonraki yıl oldukça yüksek bir büyüme oranı ile telafi edilse de yine işsizlik oranlarındaki azalış oldukça düşük seviyede hesaplanmıştır.

2009 ve 2010 yıllarındaki yüksek büyüme oranlarından sonra ise ekonomik büyümenin, hızlı bir düşüş eğilimi göstermeye başladığı süreçte işsizlik oranları ilginç bir şekilde azalmaya başlamıştır. Bu oranlarda göstermektedir ki Hindistan ekonomisinde büyüme ve istihdam bağı oldukça kopuk bir vaziyettedir.

Hindistan'da oldukça düşük seviyelerde olan istihdam yaratma kabiliyeti sorunun ana sebeplerinden biri, üretim ve verimlilik artışı sağlayabilmek adına sermaye yoğun yöntemlere ağırlık verilmesi ve bu politika sonucunda potansiyel nitelikli işgücünün istihdamı sağlanırken, bu işgücü grubunun dışındakilerin istihdam olanaklarında kendilerine bir yer bulamamaları ve işsiz kalmaya devam etmeleridir. Bunun sonucunda da ekonomide yüksek büyüme oranları ve üretim artışı sağlanırken istihdam seviyesinde herhangi bir artış sağlanamamaktadır.

Bu sorunlara ek olarak Hindistan için özellikle önemli bir rol oynayan gıda sektörüne ve beraberinde ki birçok sektöre yetersiz yatırımların yapılması, işgücünde oldukça yüksek seviyelerde gerçekleşen cinsiyet ayrımı eğilimleri, işgücünün niteliğini arttırmaya yönelik politikaların yetersizliği gibi nedenler işgücüne katılımı oldukça negatif etkileyen problemlerin başında gelmektedir.

3.2.3. İstihdam Esnekliği Ve İstihdam Eşiği

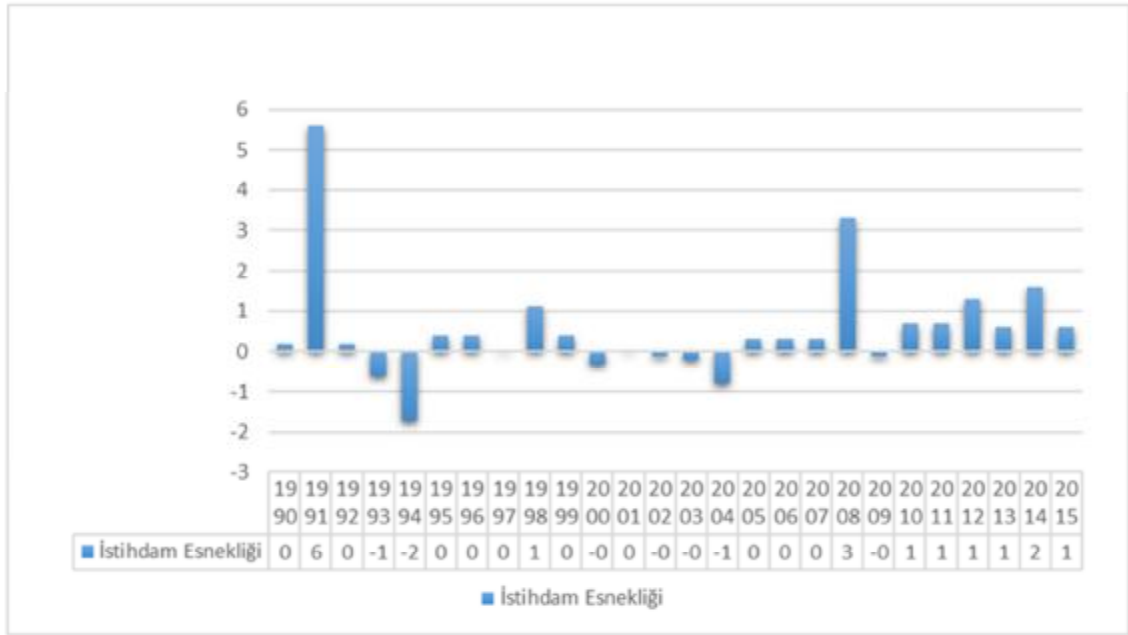
3.2.3.1. İstihdam Esnekliği

İstihdam Esnekliği; büyüme ve istihdam kavramları arasındaki doğru orantılı olduğu varsayılan görüşten hareketle, bir sektörde gerçekleşen büyümenin o sektörde ne kadar istihdam artışı oluşturabildiğini hesaplamak için kullanılan bir esneklik kavramıdır.

İstihdam Esnekliği, bir ülkede %1'lik GSYİH artışının istihdam edilen kişi sayısında meydana gelecek % değişim ilişkisini ifade ettiğinden bu oranlar sonucunda

yüksek istihdam esnekliği tespit edilmesi GSYİH’ deki büyümenin ciddi anlamda istihdam yaratabildiğini, düşük esneklik katsayıları ise istihdamsız büyümeyi durumunun varlığını göstermektedir (Swane-Vistrand, 2006, s.9). İstihdam esnekliğinin yüksek olması ekonominin istihdam yaratma kabiliyetinin ve yoksulluğu azaltabilme potansiyelinin arttığını göstermektedir (Puyana, 2011, s.23).

Bu kapsamda Türkiye’de büyümenin ne kadar istihdam yaratabildiğini daha detaylı görebilmek için hesaplanan istihdam esneklikleri Şekil 2’de verilmiştir;

Şekil 2. Türkiye’de İstihdam Esnekliği (%), (1990-2015)

(Kaynak: Eser, 2012, s.129 ve T.C. Kalkınma Bakanlığı İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi, Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi 2016-I, s.7 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)

Şekil 2’de hesaplandığı üzere Türkiye’de ki istihdam esneklikleri 1990 yılından 2015 yılına kadar çoğunlukla pozitif değerler almıştır. Bu değerler doğrultusunda büyümenin nispeten istihdamı destekleyici bir etkide olduğu söylenebilir. Ancak istihdam esnekliklerinin negatif olması ülke ekonomisinin iyi bir vaziyet içinde olmadığına dair önemli bir belirtidir. Çünkü esnekliğin negatif olarak hesaplanmış olması için ya GSYİH’ da oluşan yüzdelik değişimin ya da istihdamda meydana gelen yüzdelik değişimin negatif olması gerekmektedir. Bu doğrultuda Şekil 2’de görmekteyiz ki 1993, 1994, 2000, 2002, 2003, 2004 ve 2009 yıllarında istihdam esneklikleri negatif olarak gerçekleşmiştir.

Veriler ve hesaplamalar ışığında Türkiye bu yıllarda istihdamsız büyüme yaşamıştır. İstihdam yaratmayan büyümenin yaşandığı yıllara baktığımızda ise ağırlıklı olarak 2000’li yılların olduğunu görmekteyiz.

Tablo 17

Sektörel Bazda İstihdamın Büyüme Esnekliği

	Esneklik		
	Sanayi	İnşaat	Hizmet
Yıllar			
2001	0.1	1.1	1.0
2002	1.0	-1.0	1.1
2003	-0.4	0.1	0.5
2004	0.3	0.5	0.2
2005	0.8	1.6	0.8
2006	0.3	0.5	0.7
2007	0.2	0.6	0.5
2008	-2.3	-0.1	0.8
2009	0.9	-0.3	-0.9
2010	0.8	0.5	0.4
2011	0.5	1.5	0.6
2012	0.8	3.9	2.4
2013	1.0	0.4	0.8
2014	1.2	3.8	1.3
2015	0.1	0.1	1.0
2002- 2007	0.4	0.4	0.6
2008- 2009	-0.7	-0.2	-0.1
2010- 2015	0.7	1.7	1.1
2001- 2015	0.3	0.9	0.7

Kaynak: (T.C. Kalkınma Bakanlığı İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi 2016-I, s.8).

Hesaplanmış istihdam esnekliklerini sektörel bazda Tablo 17’de görmekteyiz. Sanayi sektörünün oranlarına baktığımızda en fazla esnekliğe 2014 yılında ulaştığını ancak oranların geneline baktığımızda sanayi sektörünün istihdam yaratabilme

kabiliyeti konusunda oldukça yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Özellikle 2003 ve 2008 yıllarında sanayi sektörünün istihdam yaratabilme oranının eksi değerler aldığını ve esneklik katsayılarının öncelikle pozitif ve mümkün olduğunca yüksek değerler olması gerektiğini göz önüne alınca bu yıllarda sanayi sektörünün istihdam yaratamadığı ortadadır.

İnşaat ve hizmet sektörlerine baktığımızda ise sırasıyla, inşaat sektörünün 2002, 2008 ve 2009 yıllarında eksi değerler olarak istihdam yaratamadığı, hizmet sektörünün ise sadece 2009 yılında eksi değer olarak istihdam dostu olmadığı görülmektedir. İstihdam yaratma kabiliyeti açısından ise her iki sektöründe 2012 yılında en başarılı oranlara ulaştıklarını ve istihdam olanaklarını arttırdıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 17’de ki hesaplanmış oranlara göre ise 2001- 2015 yılları arasında ortalama olarak en fazla istihdam dostu olan sektör, inşaat sektörü olurken sanayi sektörü ise istihdam yaratma da en yetersiz sektör olmuştur.

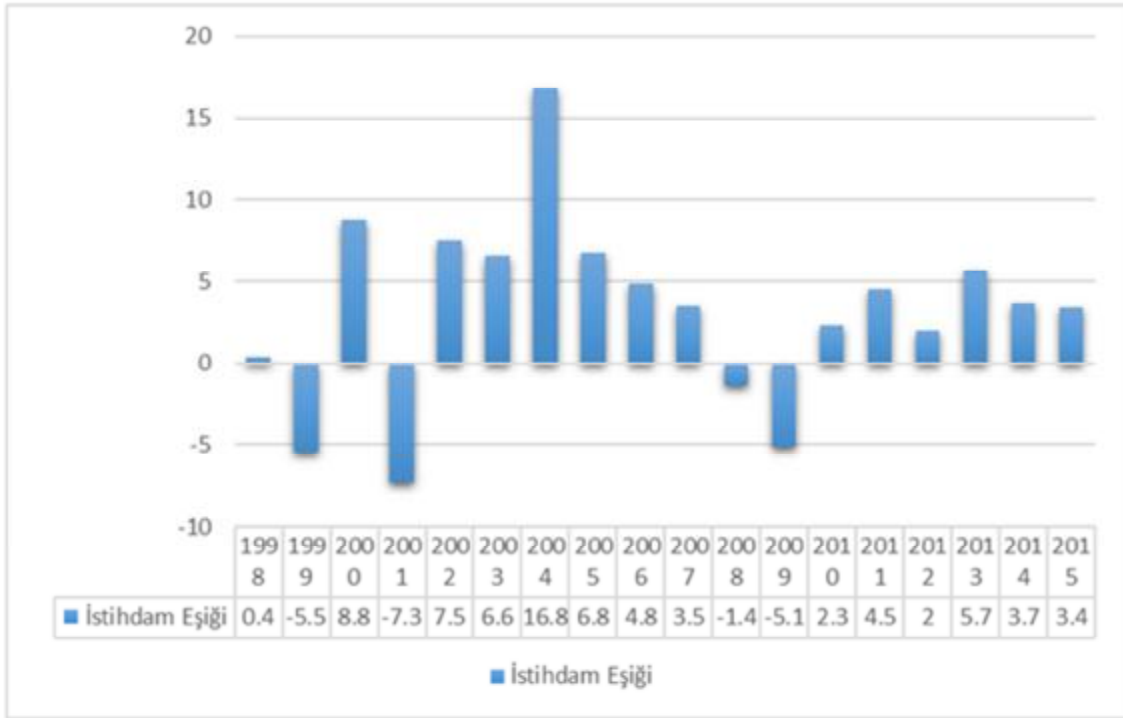
3.2.3.2. İstihdam Eşiği

İstihdam eşiği, istihdamı sabit tutabilmek için gerekli olan büyüme oranını ifade etmektedir. İstihdam eşiği buna ek olarak bu büyüme oranının üzerindeki bir oranda işsizlik oranının düşmeye başladığını da göstermektedir (Landman, 2004/17, s.21).

Kısaca istihdam yaratmak için gerekli olan büyüme oranını ifade eden istihdam eşiği, yıllık büyüme ortalaması ile istihdam artış ortalaması arasındaki farkın hesaplanması ile elde edilmektedir. Elde edilen istihdam eşiği, bu eşikten daha yüksek bir büyümenin gerçekleşmesi durumunda istihdamın artacağını, daha düşük bir büyümenin gerçekleşmesi durumunda ise istihdamın azalacağını ifade etmektedir (Yılmaz & Murat, 2013, s.105).

İstihdam eşiği hesaplamalarında bulunan değerlerin negatif işaretli olması durumunda incelenen dönemde mevcut ekonominin küçüldüğü şeklinde yorumlanır. Gelişmiş ülkelerde büyümenin istihdam yaratma eşiği %1 ile %2 civarında hesaplanmakta ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla oldukça düşük oranlarda gerçekleşmektedir.

Türkiye için, 1998-2015 yıllarına dair hesaplanan istihdam eşikleri Şekil-3’te verilmiştir.

Şekil 3. Türkiye’de İstihdam Eşiği (%), (1998 – 2015)

(Kaynak: TÜİK, Uluslararası Seçilmiş Göstergeler 2017, verilerinden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır)

Öncelikle 1999, 2001, 2008 ve 2009 yıllarına baktığımızda negatif gerçekleşen istihdam eşikleri ekonominin bu yıllarda küçüldüğünü ifade etmektedir. En yüksek pozitif değerlere baktığımızda ise 2000 ve 2004 yılları yüksek istihdam eşikleri ile dikkat çekmektedir. İstihdam esnekliklerini incelediğimiz şekildeki analizde 2000 ve 2004 yılları istihdamsız büyüme yılları olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durum karşısında her ne kadar istihdamsız büyüme yıllarında istihdam eşiklerinin de yüksek olduğu düşüncesine yönelsek de eşiklerin sadece istihdamsız büyüme yıllarında yüksek olduğu sonucu her zaman geçerli olmayabilir.

O halde, istihdamsız büyüme yıllarındaki gibi ekonomik büyüme karşısında istihdam azalmasa dahi; istihdam artışından çok daha büyük oranlarda gerçekleşen bir ekonomik büyüme karşısında da istihdam eşiklerinin yüksek olacağının altını çizmek gerekmektedir (Yılmaz, 2012, s.132).

3.2.4. İstihdam Yaratmayan Büyümenin Nedenleri

İstihdam yaratmayan büyüme olgusu iktisat yazınına, 1970’li yıllardan günümüze kadar uygulanmış olan ve dönemsel olarak değişiklik göstermiş ekonomi politikaları sonucunda girmiştir. Uygulanan politikalar, içinde bulunulan dönemlerde hedeflenen bazı göstergelerde iyileşmelere öncülük etse de uzun vade de hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme - istihdam ilişkisinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu doğrultuda diyebiliriz ki istihdamsız büyüme sürecine sebep olan etkenlerin oluşması öncelikle uygulanan iktisat politikalarındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır.

1970’li yıllardan itibaren Keynesyen iktisat politikalarından vazgeçilmiş ve bu politikaların yerine özünde devletin ekonomideki etkisini minimum düzeye indirmesi gerektiğini benimsemiş olan Neoliberal iktisat politikaları gündeme gelmiştir. Dönemsel popülerite doğrultusunda Neoliberal politikalar işgücü piyasasına etki etmeye başlamış ve hükümetlerin işgücü piyasalarına müdahalesini azaltmıştır. Ayrıca işgücü piyasası kurumları liberalleşme sürecine girmiş ve uygulamaya giren neoliberal istihdam stratejisi çerçevesinde esneklik uygulamalarına önem verilmiş böylece işgücü piyasası yeni bir değişim sürecine girmiştir (Eser, 2012, s.119).

Bu değişim süreci, 1980’li yıllardan sonra küreselleşme ile iyice artışa geçmiştir. Çalışma koşullarının esnek oluşu, çalışan kesimin kompozisyonunu değiştirmiş ve işgücünün çekirdek ve çevresel işgücü olmak üzere iki gruba ayrılmasına yol açmıştır. Böylece işyerine bağımlılığı ve istihdam güvencesi daha fazla olan çekirdek işgücünü ve ayrıca bağımlılığı, yasal korumaları ile iş güvencesi az olan çevresel işgücünün oluşmasını sağlamıştır. Bu oluşumlara teknolojiye yaşanan ilerlemelerde eklenince vasıflı işgücü talebi artmış ve nitelikli elemanların istihdamını sağlamıştır (Eser, 2012, s.120).

İşgücü piyasalarının yaşadığı bu değişimin sonucunda ise istihdam daralma eğilimine girerek işsizliği artırmış böylece istihdamsız büyüme süreci hız kazanmıştır.

1990’lı yılların başından itibaren tek başına büyüme kavramının, emek piyasalarına negatif etkide bulunan yapısal sorunları çözebilmede yetersiz kaldığı kabul edilmeye başlamıştır. Yıllar itibari ile işgücü piyasaları çeşitli yapılanma aşamalarına girmiş ve bu değişimlerin bir sonucu olarak yaşanan ekonomik büyüme süreçleri birçok sebep yüzünden yeterince istihdam artışı yaratamamıştır. Dünya genelinde bu durumun

bir yansıması ise 1997 yılında Avrupa Birliği istihdam politikaları ile ortaya çıkmış ve Amsterdam Antlaşmasına istihdam konusu eklenmiştir (Ok, 2008, s. 42).

İstihdam ve büyüme arasındaki bağın kopması ya da zayıflaması genellikle tüm ülkeler için benzer sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Ancak Türkiye’de özellikle belirgin olarak yaşanan nedenlere daha detaylı değinmek koşulu ile genel olarak istihdamsız büyüme sebeplerini şu şekilde açıklayabiliriz;

3.2.4.1. Tarım Sektöründe Çözölme

Sanayileşme sürecini tamamlamış ve gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerde nüfus ağırlıklı olarak kentleşme eğiliminde olup kırsal yaşamdan kopmaktadır. Ülkelerin kırsal kesimlerine gidildikçe nüfusun azalış trendinde olduğu çok yaygın görülen bir durumdur. Bu sebeple de kırsal nüfusun göç etmesi ve bunun yol açacağı bir işsizlik tehlikesi gelişmiş ekonomiler için ciddi bir risk faktörü olarak görülmemektedir. Ancak, hala nüfusunun büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşayan ülkeler için bu nüfusun gerçekleştireceği herhangi bir göç akımı işsizlik açısından ciddi sorunlar yaratabilecek potansiyeldedir. Ve maalesef Türkiye de bu sorunla mücadele etmekte olan ülkelerden biridir.

Kırsal kesimde yaşayan ve eksik istihdamda yer alan ve aile ekonomisi içinde çalışıyor gibi görülen nüfusun, kentlere göç etmeye zorlanması tarım sektöründeki çözölme başlatan adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerek Türkiye’de gerekse sanayileşme aşamasındaki benzer ülkelerde tarım sektöründe çalışarak geçimini sağlayan nüfus oldukça fazladır. Bu durum haliyle iş arayan işsiz kesimi tarım faaliyetlerine yönlendirmekte ve tarım istihdamını arttırmaktadır. Ancak tarım dışı istihdam olanaklarının daha hızlı bir şekilde artması ve tarımda çalışan kesimin kentteki iş olanaklarını daha çeşitli görmesi kırsal kesimde yaşayan kişileri kentlere göçe zorlamakta ve iş arayışlarını kent ekonomisinde yapmalarına neden olmaktadır. Bu durum sadece kent ve kırsal kesimdeki istihdam dengesizliği değil ek olarak tarım faaliyetlerinde de aksaklıklara neden olmaktadır.

Bu göç eğiliminin temelinde ise kırsal kesimde tarım faaliyetlerinin düşük seviyelerde gerçekleşen ücret miktarı ve kentlerde sanayi, hizmet gibi farklı sektörlerde nispeten daha yüksek ücretlerle çalışanların olmasıdır. Daha yüksek gelir elde edebilmek amacıyla gerçekleştirilen bu göç, işgücü çözümlerini doğurmaktadır. Ancak dikkat edilmelidir ki kent ekonomisinde çalışan kişilerle kırsal kesimden göç

edenler arasında ciddi vasıf farklılıkları vardır. İşte işgücünün niteliğindeki bu farklılık sebebiyle kırsaldan kente gelen işçiler işsiz kalmakta ve vasıflarına uygun iş bulamadıklarından var olan işlere yerleşememekte ve istihdam edilememe sorununu ortaya çıkarmaktadır (Chaudhuri, 2007, s.67).

Kırsal kesimin kentlere göç etmesine sebep olan bir diğer etkende tarımda makineleşmenin hızla artması ve tarımdaki sübvansiyonların yetersiz kalmasıdır. Makineleşme ile daha az insan gücüne ihtiyaç duyulması ve beraberindeki yetersiz sübvansiyonlar kırsal kesimde tarım ile uğraşanları kentlere göç etmeye teşvik etmektedir.

3.2.4.2. Cinsiyetçi Yaklaşım

Ekonomide meydana gelen genişlemenin istihdam oranlarını yeterince arttıramama sebeplerinden biride işgücü piyasasında ki cinsiyetçi yapılanmadır. Şüphesiz ki her ülkede kadın işgücü hiçbir ayrıma maruz kalmadan istihdam edilebilir olmalıdır.

Nüfusun yarısını oluşturan kadınların düzenli bir gelire sahip olması, insani yaşam koşullarında hayatını devam ettirmesi ve bunu sürdürülebilir kılacak bir işe sahip olması, büyümenin beşerî sermaye unsuru ile doğrudan ilgilidir. Çünkü nitelikli işgücü olarak da ifade edilebilen beşerî sermaye ekonomik büyüme ile doğrudan bağlantılıdır ve yapılan çalışmalar göstermektedir ki beşerî sermaye ülke ekonomisinin gelişmesinde oldukça yüksek bir paya sahiptir (Karagül, 2003, s.80).

İşgücü piyasaları diğer yaşam alanlarında da görülebileceği gibi çok bariz bir şekilde kadın aleyhine yapılanma örnekleri ile doludur. Erkek üstünlüğü ve kadının bağımlılığı şeklinde karşımıza çıkan bu “sosyal düzen kuralları” ve toplumsal yapı, işgücü piyasasında da bazı göstergelere yansımaktadır. Kadın işgücünün iş bulma şansı, eğitim düzeyi ve kişisel yetenekleri kadar cinsiyeti ile de bağlantılı ilerlemekte ve üzücü bir şekilde daha az tercih edilmektedir. Bu durum sonucunda da yoksulluğun kadınlaşması ve işgücü piyasasının ise erilleşmesi ile kendini yeniden üretmektedir (Ok, 2008, s.52).

Oysa ki bir ülke ekonomisinin sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi ve uzun vade de ekonomik kalkınma gerçekleştirebilmesi için kadın işgücüne karşı hiçbir ayırım yapmadan eşit olanaklar sunabilmesi gerekmektedir.

3.2.4.3. Finansal Spekülatif Hareketler

Bazı ülkeler yaşadıkları iç tasarruf yetersizliklerini dış kaynaklarla karşılamakta bunun da özellikle doğrudan yabancı yatırımlardan daha çok, sıcak para girişi şeklinde olmasından dolayı ekonomide GSMH artışı sağlanmakta ancak istihdam yaratılamamaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve dışa açık sermaye piyasalarında oldukça sık bir biçimde görülen finansal spekülatif hareketler, ekonomik yapıyı değiştirmekte ve emek yoğun sektörlerin daralmasına hatta kayıt dışı istihdam oranlarının artmasına ayrıca da yeni iş alanları yaratma kabiliyetindeki gerilemeye ek olarak mevcut iş alanlarının kapatılması gibi durumlara yol açmaktadır.

Türkiye'ye baktığımızda ise özellikle son yıllarda gerçekleşen ekonomik büyümenin istihdam dostu olmadığı açıktır. Bu istihdamsız büyümenin temelinde Türkiye'nin uluslararası piyasalara sunduğu yüksek reel faiz olanakları sayesinde yüksek miktarda spekülatif sıcak para girişleri olmakta, sıcak para girişleri döviz kurunu ucuzlatmakta (TL aşırı değerlenmekte) ve ithalat faaliyetlerini özendirilmektedir. Böylece cari işlemler açığı artmaktadır. Bu aşama da oluşan ihracat faaliyetleri ve üretimde yaşanan artışların yurt içinde katma değeri düşük olan otomotiv ve dayanıklı tüketim malları gibi sektörlerde yoğunlaşması ile de istihdamda tatmin edici artışlar yaşanmamakta ve işsizlik problemi artarak devam etmektedir (Ok, 2008, s.65).

3.2.4.4. Verimlilik Artışları

Verimlilik artışlarının işgücünde ne şekilde gerçekleştiği açısından baktığımızda karşımıza şu seçenek ortaya çıkmaktadır. Mevcut istihdam miktarı ile daha çok üretim yapılması ya da aynı üretim düzeyinin daha az insanı istihdam ederek sağlanması veya daha az istihdam ile daha çok üretim gerçekleştirebilmektir. Bir üretim sürecinde bu seçeneklerden herhangi biri olduğunda işgücü verimliliği artmış kabul edilir (Saraçoğlu & Suiçmez, 2008, s. 104).

İşte işgücünde oluşan bu verimlilik artışı üretim miktarında oluşan artıştan ya da işgücü arzındaki artıştan fazla ise istihdam yaratmayan büyümenin en temel sebebi ortaya çıkmış olmaktadır. Özellikle de yakın geçmişten itibaren süregelen küresel rekabetin gittikçe hız kazanması etkisi ile ekonomik büyüme istihdamdan daha çok verimlilik artışı yaratmıştır. Bu durum sonucunda da istihdam yaratma kabiliyeti sınırlı bir büyüme süreci karşımıza çıkmıştır (Kaynak, 2007, s.67-68).

Özellikle 2001 yılından itibaren Türkiye’de gerçekleşen ekonomik büyümenin istihdamı çok güçlü bir şekilde desteklemediği istihdam edilen kişi sayısında bir artış olmamasına bakılarak açıklanabilir bir durum değildir. Bu durumla beraber emek faktörü kaynaklı bir büyüme yaşanmadığı anlamına da gelmez. Çünkü büyümenin en önemli kaynaklarından biri de emek faktörüdür. Bu süreçte emek faktörü için verimliliğin arttığı, ancak buna karşılık ücretlerin reel olarak azaldığı bilinmektedir. Türkiye’de 2001 krizi yaşandıktan sonra verimlilik artışı hız kazanmış reel ücretler ise gerilemeye başlamıştır. Sonuç olarak da verimlilik artışı temelli büyüme kısa vadede istihdam artırıcı etki yapamamıştır. Ancak uzun dönemde verimlilik artışı devam ederse; ücretler ve buna bağlı iç talep ve istihdam göstergelerinde bir miktar artış gerçekleşebilecektir (Ercan, 2006, s.173-184).

Türkiye’de tüm sektörlerde geçerli olmak üzere ama özellikle de sanayi sektöründe yaşanan büyümenin, yeterli oranda istihdam yaratamayışının en etkili sebeplerinden birinin verimlilik artışları olduğu söylenebilir. Verimlilik artışları ülkemizde sanayi sektöründe yüksek, hizmetler sektöründe ise düşüktür. Sanayi sektöründe makine imalatı ve beyaz eşya ile otomotiv sektörlerindeki verimlilik artışları, bu sektörlerde yaşanan büyümenin istihdam artırıcı etkisini ciddi bir şekilde azaltmaktadır. Sanayi sektörü içinde imalat sanayi, verimlilik bazlı bir sektör olduğundan, dünyadaki rekabet gücünü kaybetmemek için verimliliğini artırmak mecburiyetindedir. Edinilen yeni makineler ve teçhizat, işgücü başına üretimin yani verimliliğin artmasını sağlamakta sonuç olarak emek talebin önüne geçmektedir. Çünkü teknolojiye yenilik beraberinde emek gücünün yerine ikame olarak geçtiğinden işletme sahipleri maliyetleri azaltabilmek için yüksek sayıda işçi istihdam etmek yerine az sayıda işçi istihdam ederek aynı üretimi gerçekleştirmektedir (Kara & Duruel, 2010, s.377).

Kısacası verimlikte meydana gelen artışlar, eğer toplam talepte yetersiz ise iş kayıpları yarattığından özellikle de kırsalda oluşan satın alma gücündeki azalış nedeni ile endüstriyel genişlemeyi ciddi bir şekilde azaltmakta ve istihdam artışını engellemektedir.

3.2.4.5. İhracata Dayalı Büyümenin Benimsenmesi

Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkeler grubuna dahil birçok ekonomi 1980'li yıllardan itibaren ticaret ve sermaye hareketlerindeki serbestleşme ile bir değişim sürecine girmiştir.

Bu süreçte büyümeyi besleyen kaynaklar ciddi seviyelerde dışa bağımlı hale gelmiş ve bu durum çalışan kesim açısından uzun vade de oldukça belirsiz bir süreci başlatmıştır. Bu dışa bağımlılığın bir sonucu olarak da ülkeler ihracat faaliyetleri üzerine kurulu bir büyüme ve genişleme yoluna girmişlerdir. Böyle bir seçimin yapılması ise birçok ülkeyi belirli alanlarda uzmanlaşmaya itmiş ve düşük teknoloji ile yatırım oranlarına sahip ülkeler uluslararası rekabet ortamında en ucuza üretebildikleri mallara ağırlık vermişlerdir. Türkiye ticaret fazlası vermekte olduğu emek-yoğun ve kaynak temelli sektörlerde ağırlık vermiş, uluslararası piyasalarda da yine kendi dengindeki çevre ülkeler ile rekabet içine girmiştir. Ancak büyümenin ağırlıklı olarak ihracat faaliyetleri üzerine kurulduğu ve döviz kuru politikalarının da etkisiz hale geldiği bir ortamda, birim emek maliyetlerinin düşmesi işgücü verimliliğinin artması ile mümkündür. Bu aşamaların sonucunda ise gelişme sürecinde olan ülkelerde üretim ve verimlilik artışları yaşanmakta ama çalışan kesimin gelirinde belirgin bir iyileşme olmadığı gibi ekonomide hesaplanan bu büyümeye karşılık gelecek istihdam artışları gerçekleşmemektedir.

3.2.4.6. Çalışma Saatleri

Ortalama çalışma saatlerinin uzun olması işsizliği arttıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de dahil olmak üzere birçok ülkede verimlilik artışları, teknolojik ilerlemeler ve uygulanan politikalarla yaşanan dönüşüm süreçleri doğrultusunda piyasalarda istihdam edilmiş olan işgücünü daha esnek çalışma saatlerinde çalışmaya itmiştir. İşletmeler çalışan sayısını arttırmadan mevcut işgücü potansiyelini mesai adı altında daha uzun saatler çalıştırarak mevcut üretim düzeyine ulaşmayı bazen de daha yüksek oranlarda üretim yapabilmeyi amaçlamışlardır. Oysa ki çalışma saatleri daha düşük seviyelerde gerçekleşecek olursa bu hem mevcut istihdam edilmiş işgücünün verimini arttıracak hem de yeni iş imkanları oluşturabilecektir. Bunun en güzel örneğini Fransa haftada 35 saatlik çalışma süresi belirleyerek yapmış böylece yeni iş olanakları yaratmış, oluşan iş imkanlarını değerlendiren çalışanlar

sayesinde ise iç pazarını canlandırarak yeni yatırımlara ve ek istihdam olanaklarına imkân vermiştir.

Çalışma saatlerini nispeten daha düşük seviyelerde tutmak belki tek başına işsizliği önleyici bir adım olmasa da yaratacağı iş imkanları ile en azından yeni oluşacak işsizlikleri minimuma indirmeye yardımcı olacaktır.

3.2.4.7. Teknolojik İlerleme

Teknolojide meydana gelen ilerlemeler çoğunlukla işgücünün aleyhine gelişmektedir. Sürecin ilerleyişi, küreselleşme ve uzmanlaşma ile firmaların teknoloji transferi yapması, birçok makine, cihaz, ekipman yeniliğine gitmesi ve üretim miktarlarında bir artış elde etmeleri şeklindedir. Artan üretim beraberinde ekonomi ve yatırımlarda bir büyümeye yol açsa da teknolojide ki her artış belirli oranda işgücünden vazgeçişi, işgücüne duyulan ihtiyacın daha da azalması durumunu da beraberinde getirmektedir (Caballero & Hammour, 1997, s.22).

Yaşanan teknolojik ilerlemeler özellikle eğitim seviyesi düşük işgücünü etkilemektedir. İlk etkisi, edinilen yeni ekipmanın işgücünün ikamesi olması ve bunun sonucunda işsiz kalan bir kesimin ortaya çıkmasıdır. İkinci etki ise bu işsiz kalan kesimin eğitim ve uzmanlık seviyesinin yetersiz olması nedeniyle kısa sürede farklı bir işe yerleştirememesi ile devam edecek olan işsizlik sürecidir (Ok, 2008, s.68).

3.2.4.8. Vergi Yükümlülükleri

Piyasalarda oluşan işgücü talepleri genellikle iki faktörden etkilenir. İlki işgücü maliyeti ikincisi de büyüme miktarıdır. İşgücüne duyulan ihtiyaç ve oluşan talep büyüme ortamında artarken, işgücü maliyeti artışı durumunda azalış gösterir. Bu durum ülkemizde çalışan kesimin net ücretinin düşük olması ancak çalıştığı kurum ya da işletmeye maliyetinin yüksek olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu farka sebep olan etkenler ise, gelir vergisi, sigorta primleri, kıdem tazminatı ödemeleri gibi yükümlülüklerdir. Bu yükümlülüklerin miktarı arttıkça işverenler istihdam kapasitelerini minimum düzeyde tutma eğilimine girmektedirler. Bu da haliyle istihdam edilme oranlarına negatif etki yapmaktadır (Kara & Duruel, 2010, s.383).

İstihdam kapsamındaki vergiler (ücret dışı ödeme) işçiler tarafından ve işveren tarafından yapılan ödemelerden oluşmaktadır. Toplam işgücü maliyetinde yalnızca işveren tarafından yapılan ödemeler OECD ülkeleri baz alındığında ortalama %19

civarında iken Türkiye’de %18 civarındadır. Türkiye, OECD ülkelerine göre iyi bir oranda olsa da rekabet edebilirlik ve istihdam yaratma kabiliyeti açısından, istihdam üzerindeki ücret dışı işgücü maliyet oranlarını çok daha düşük seviyelere indirmelidir (Kenar, 2002, s.26).

İstihdama yönelik uygulamada olan vergi yükü, oldukça yüksek seviyelerde gerçekleştiğinden işçi çalıştırma konusunda işverenleri olumsuz bir şekilde etkilemekte az sayıda işçi istihdam etmelerine ve işsizlik oranlarını arttırıcı etki yapmalarına sebep olmaktadır. Bu durumun gelişmiş ülkelerden ziyade az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha ciddi bir sorun haline geldiği göz önüne alındığında Türkiye’de de istihdam olanaklarının artış gösterebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Ayrıca yüksek istihdam vergileri, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamı da tetikleyen bir unsur haline gelmektedir.

3.2.4.9. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam genellikle çalışan ve işveren kesim üzerindeki vergi yükümlülükleri sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Yüksek istihdam vergileri işletme sahiplerini kayıt altına almadan işçi çalıştırmaya itmekte bu da birçok sosyal güvenceden mahrum kalan aynı zamanda yasa dışı bir şekilde çalışan bir işgücü yaratmaktadır.

Türkiye’de toplam istihdam miktarına bakıldığında bunun yarısının kayıt dışı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle de tarım sektöründe kayıt altına alınmadan çalışan kesimin oldukça fazla olduğu düşünülünce bu oranı arttıran sektörün tarım olduğu çok açıktır.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki 1990’lı yıllardan günümüze kayıt dışı istihdam oranı gittikçe artış eğilimindedir (TUSİAD, 2004, s.38).

Kayıt dışı istihdam, işgücünün toplam maliyeti ve çalışanların eline geçen net ücret arasındaki fark ne kadar artarsa o kadar artış göstermektedir. Bu sebeple ücret dışı yüklerin hafifletilmesi, kayıt dışı çalışma ve çalıştırmaya itmek yerine istihdam dostu olan ve destekleyen vergi politikaları uygulamak oldukça önem taşımaktadır (Kara & Duruel, 2010, s.386).

3.2.4.10. Kriz ve Genişleme Dönemleri

Gelişmiş ekonomilerde pek fazla görülmesi de gelişmekte olan ülkelerde sıkça görülen bir başka istihdamsız büyüme sebebi de ekonominin maruz kaldığı genişleme ve kriz süreçleridir. Ekonomiler büyüme dönemine girdiğinde bu gelir, istihdam ve ücretleri uzun dönemde sergilenen performansın üstüne çıkarırken bu süreci takiben gelen krizler ekonomide ki bütün istikrarı bozmaktadır. Bu gibi durgunluk dönemlerinden çıkma sırasında ise istihdamın ekonomide ki büyümeye oranla daha düşük seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu da istihdam yaratma kabiliyeti oldukça zayıf olan bir büyüme sürecini işaret etmektedir (Akyüz, 2007, s.31).

3.2.4.11. Yetersiz İş Arama Kanalları Ve Uyumsuz Eşleşme

İşgücü piyasalarında, iş ve işçi arayan kişi veya kurumları bir araya getirme aşamasında akla ilk gelen İŞKUR olmaktadır. İŞKUR dışında bu amaçla görev yapan kuruluşları incelediğimizde ise bunların internet ortamında kurulmuş olan bazı siteler olduğunu görmekteyiz. Gerek İŞKUR gerekse bu amaçla faaliyet gösteren siteler, iş arayan ve işveren kesimi buluştursa da işsizlik oranları yüksek seviyelerde gerçekleşen bir Türkiye için yetersiz kalmaktadır.

Bu kanallar aracılığı ile beklentisi doğrultusunda iş bulamayan büyük bir kesim ise iş arayışlarını kendi başlarına veya bir tanıdık aracılığı ile yapmaya başlamaktadır. Etkinliği çok yüksek olmayan bu iş arama kanallarının negatif yansıması da iş arama ve bulma sürecini uzatma şeklinde olmaktadır (Kara & Duruel, 2010, s.387).

İş arama sürecinde aracı olan kanalların etkin olmayışına ek olarak işsizlik oranlarını bazı dönemler artışa geçirip baz dönemlerde de azalmasını engelleyici bir etkide bulunan diğer sorun da işgücü niteliği ile mevcut iş olanakları arasındaki uyumsuzluktur.

Mesleki anlamda vasıflı olarak kabul edilen ve eğitim gördükleri okullardan mezun edilen birçok genç birey iş arayışına başladıklarında genellikle işverenlerin talep ettiği vasıfları karşılayan bir eğitim almadıklarını görmektedir. Eğitim kalitesizliğine ek olarak ilk işini arayan genç kesim sahip olduğunu düşündüğü özellikler dahilinde iş aramakta ancak çoğu zaman bulamamaktadır.

Mevcut işleri vasıflarının altında bulduğu içinde ilk işe başlama süreci oldukça uzun bir zaman almaktadır. Bu da hem işsizlik oranlarını arttırıcı hem de genç işsizliğini arttırıcı bir etki oluşturmaktadır (Kara & Duruel, 2010, s.388).

3.2.4.12. İşsizlik Hakları

İstihdam yaratmayan büyüme nedenlerinden biride özellikle Avrupa ve ABD’de karşılaşılan işsiz kesime verilen hak ve yapılan yardımlardır. Sosyal yardım kapsamında yapılan belirli miktardaki ödemeler işsiz bireyleri çalışma hayatına girmekten caydırmaktadır.

İşsiz kalan bireylerin minimum ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda gelir elde etmeleri zamanla bu çalışma hayatının dışındaki düzene alışmalarına yol açmakta ve uygun iş imkanları oluşsa dahi iradeli bir şekilde işsiz kalmayı seçmelerine yol açabilmektedir.

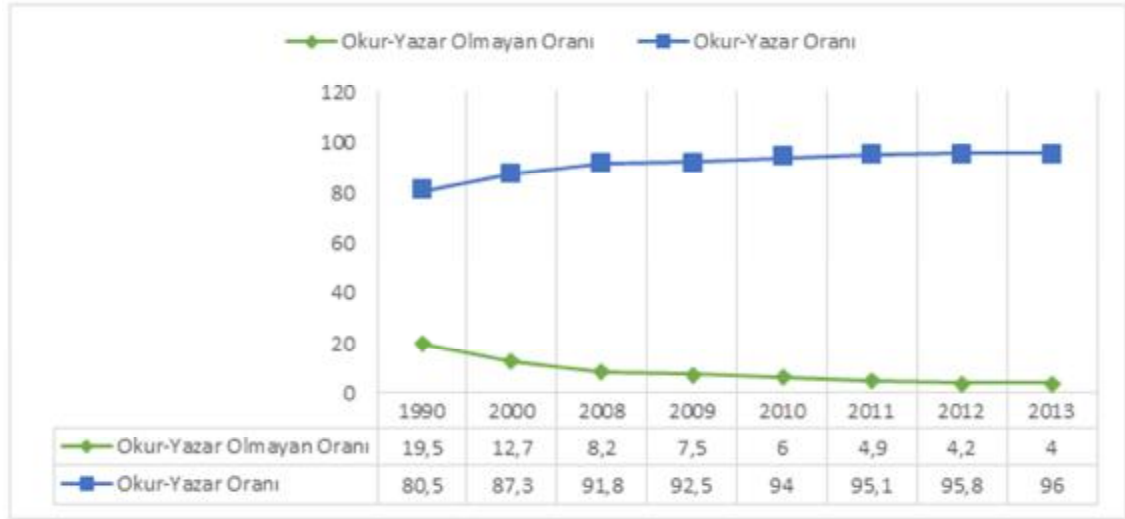
BÖLÜM IV

TÜRKİYE’DE İŞGÜCÜ PİYASALARINA GENEL BİR BAKIŞ

4.1. İşgücü Piyasalarının Genel Durumu

Ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişkileri teorik olarak inceledikten sonra Türkiye’de bu iktisadi göstergelerin nasıl bir seyir izlediğine bakmak faydalı olacaktır.

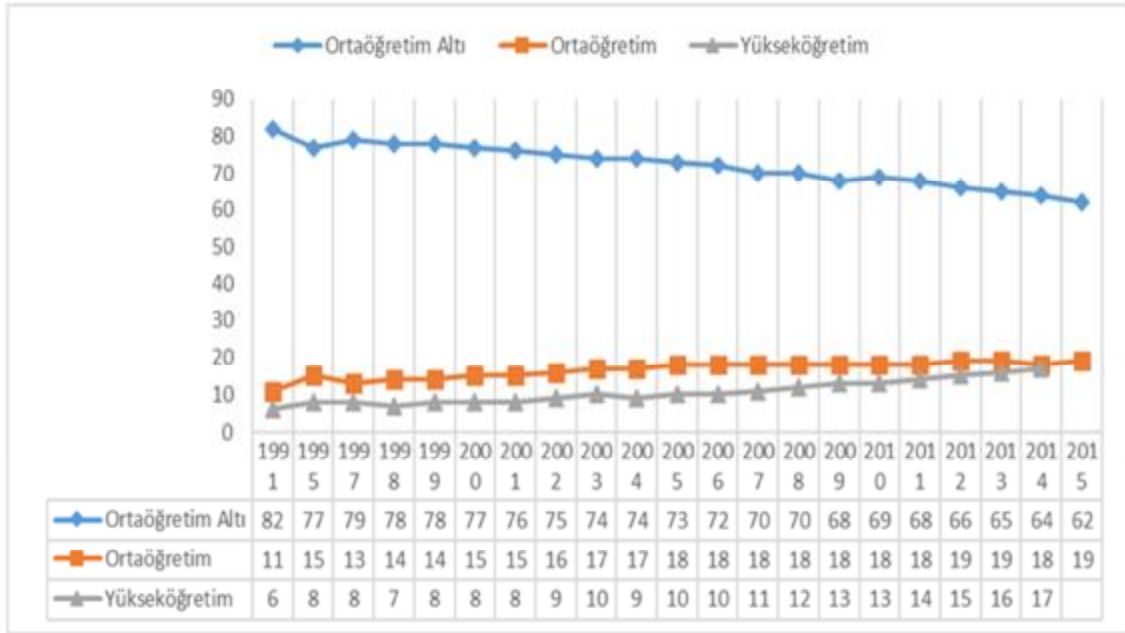
Bu bölümde; mevcut işgücünün sahip olduğu niteliğin hem büyüme sürecinde hem de istihdam yaratma kabiliyetinde doğrudan etki oluşturmamasından yola çıkılarak, işgücü piyasalarına dair elde edilmiş bazı veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Şekil 4. Türkiye’de Okur-Yazar Olan Ve Okur-Yazar Olmayan Nüfus Oranı (%), (1990-2013)

(Kaynak: TÜİK, 2014)

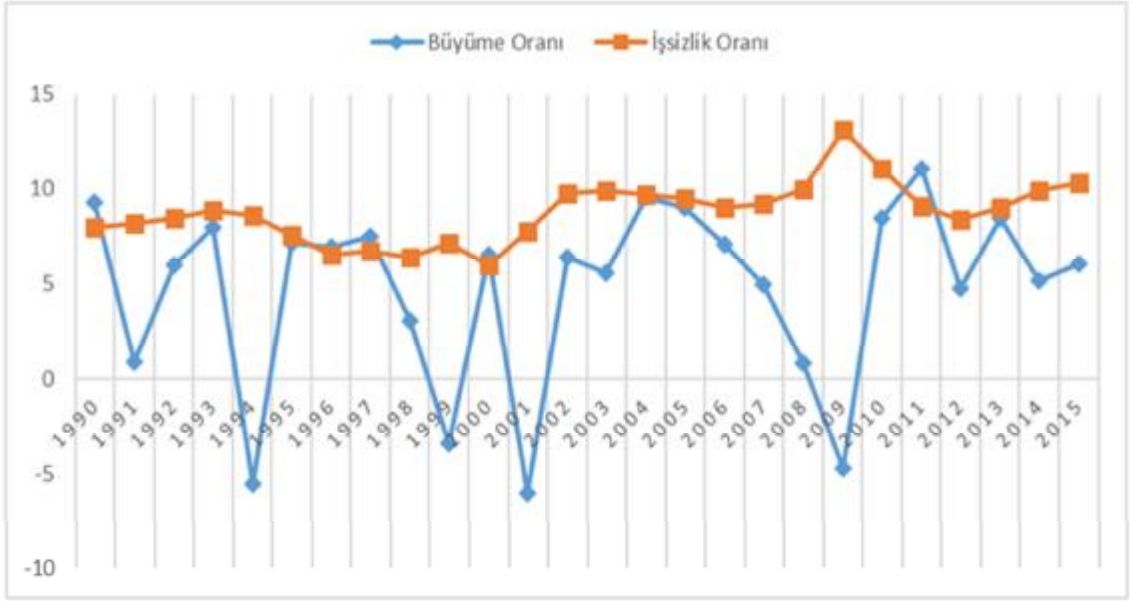
Türkiye’de belirli yıllarda okur-yazarlık oranları Şekil 4’te görüldüğü gibidir. 1990 yılında %19,5 gibi yüksek bir oranda okuma yazma bilmeyen bir kesimin olduğunu görmekteyiz. 2000 yılına baktığımızda ise bu oranın yıllar içerisinde düştüğünü ve hatta okur-yazar olanların oranının her geçen yıl arttığını görmekteyiz. Bu iyi bir gelişme olarak kabul edilmekle beraber gelişmiş ülke statüsündeki ülkelerin okur-yazar oranlarının %99 gibi oranlarda gerçekleştiğini düşünürsek Türkiye’nin okur-yazar oranını biraz daha yükseltmesi gerekmektedir.

Şekil 5. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi (25-64 Yaş Grubu) (%), (1991-2015)

(Kaynak: OECD, 2016)

Şekil 5'te Türkiye'de yaşayan yetişkin nüfusun eğitim düzeyi verilmiştir. 1991 yılına baktığımızda yükseköğretim mezunu olanların oranının %6 gibi oldukça düşük bir oranda olduğunu ve çoğunluğun eğitim seviyesinin ortaöğretim altı olduğunu görmekteyiz. Yıllar itibarı ile eğitim seviyesinde bir iyileşme gözlemlese de gelişmişlik ile bağdaştırabileceğimiz yükseköğretim seviyesinde eğitim maalesef halen çok düşük seviyelerde ilerlemektedir. Gelişmiş ülkelere göz attığımızda, örneğin Avustralya'da lisans ya da yüksek lisans mezunu olan yetişkinlerin oranı %38 civarındadır. Yine benzer bir şekilde Japonya'da bu oran %47 seviyelerinde iken Kanada'da nüfusun %52 gibi bir oranı üniversite ya da yüksek lisans mezunudur.

Şekil 6. Türkiye’de İşsizlik Ve Büyüme Oranları (%), (1990-2015)

(Kaynak: www.imf.org , 1.10.2017)

Şekil 6’da ise büyüme ve işsizlik oranlarının genel seyrine baktığımızda büyüme gerçekleşen oranların yıllar içerisinde oldukça inişli çıkışlı bir görüntü verdiğini söyleyebiliriz. Bazı dönemlerde büyüme oranları negatif gerçekleşirken yani ekonomide küçülme yaşanırken bazı dönemlerde ise yüksek büyüme oranları yakalanmıştır. Ancak iktisat yazınında ekonomik büyüme üzerinde genel kabul görmüş bir görüş olan sürdürülebilir büyüme başarısı pek de sağlanabilmiş gibi durmamaktadır. Büyüme de yaşanan bu istikrarsız görüntüye karşılık işsizlik oranları uzun yıllardır ortalama olarak aynı seviyelerde ilerlemiştir. 2009 yılında en yüksek seviyesine ulaşmış olup büyüme ve küçülme dönemleri boyunca ortalama işsizlik oranı %8-9 seviyelerinde tespit edilmiştir. Bu oran gelişmiş ve sanayileşme sürecini tamamlamış ülkelere kıyasla oldukça yüksek bir orandır. 1990 yılından 2015 yılına kadar olan dönemde işsizlik ve büyümenin, gelişmiş ülkeleri ve istikrar beklentilerini göz önüne aldığımızda pek de pozitif bir seyir içinde olmadığı açıktır.

Tablo 18

Eğitim Durumlarına Göre İşsizler (Bin), (+15), (1990-2016)

Yıllar	Okuma Yazma Bilmeyen	İlkokul	Genel Lise	Lise Dengi Meslek Okul	Yüksek Öğretim
1990	132	804	254	85	73
1991	90	912	258	100	83
1992	77	923	316	104	99
1993	64	937	347	81	102
1994	71	912	365	105	104
1995	61	794	350	125	90
1996	46	654	353	129	103
1997	33	620	373	164	115
1998	43	626	401	140	151
1999	45	791	409	157	155
2000	68	628	273	151	144
2001	60	891	336	214	164
2002	79	1091	374	280	267
2003	113	1113	339	243	290
2004	57	909	410	288	308
2005	58	892	378	294	277
2007	55	845	377	275	285
2008	64	871	387	292	311
2009	87	1143	498	393	362
2010	69	959	433	332	459
2011	56	751	351	285	445
2012	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-
2014	73	735	355	303	606
2015	59	781	373	307	692
2016	60	794	415	369	828

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi ve TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011, Yayın No:3890, s.141,142 verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur

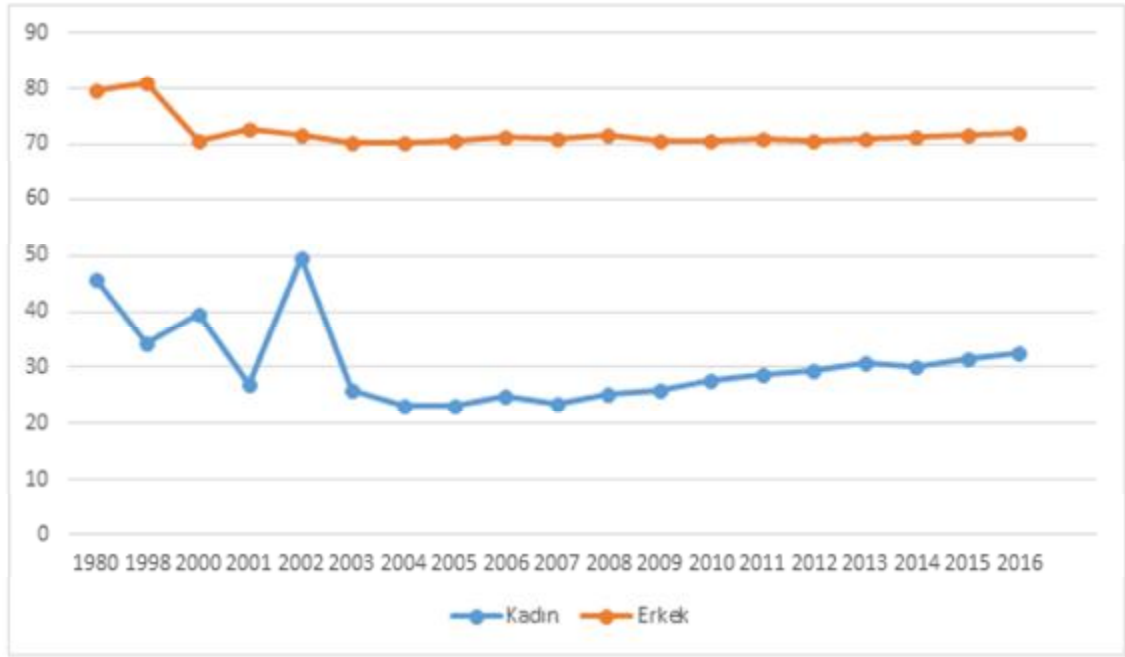
Tablo 18’de seçili eğitim seviyelerine göre işsizler gösterilmektedir. Genel itibari ile bakıldığında tüm yıllar boyunca eğitimi ilkokul düzeyinde olan işsizlerin oldukça yüksek oranlarda tespit edildiği ve ciddi bir işsiz kitle oluşturduklarını görmekteyiz. Eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle iş arayan ve çalışmaya hazır kesimin herhangi bir vasma sahip olmadığı tahmin edilebilir bir durumdur.

Türkiye’de genel lise seviyesinde eğitim alanların durumlarına baktığımızda ise mezun kişilerin işsiz kalan kesimdeki payı 1991 yılından sonra artış göstermiş ve ilerleyen yıllarda belirgin bir azalış yakalayamamıştır.

Mesleki eğitim bireye ve topluma fayda sağlayacak ayrıca ekonomik düzen içerisinde zorunlu olarak yapılması gereken bir mesleğin gerektirdiği bilgi ve beceriyi bireye öğretmek gelişmesine olanak vermektedir. Bu sebeple özel bir meslek alanında uzmanlaşmış bireyler gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi rahatlıkla istihdam edilebilir olmalıdır. Bu yönüyle ülkede ki gelişmişlik düzeyini gösteren önemli ipuçlarından biridir. Türkiye’de ki meslek lisesinde eğitim alanların durumlarına baktığımızda ise geçen her yıl daha da fazla işsizlik sorunu ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. 90’lı yıllardaki oranları yakın geçmişteki oranlarına kıyasla neredeyse 3 kat artmıştır. Mesleki eğitim almış bireylerin istihdama daha fazla katılımını sağlamak hem gelişme sürecinin hem de işsizlik oranlarını azaltabilmenin önemli bir gereğidir.

İşsiz kalan kişiler grubundaki en yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar üniversite veya yüksekokul mezunlarıdır. Yıllar içerisinde ki ilerleyişine baktığımızda özellikle 2001 yılı sonrası oldukça yüksek bir işsiz kesimin oluştuğunu görmekteyiz. Oluşan bu işsiz kesim nitelikli işgücü sınıfına dahil edilebilmektedir. Ancak birçok sebebe bağlı olarak okumuş işsizler kavramının ortaya çıkmasına ve bir istihdam sorunu yaratmasına engel olunamamıştır.

Tablo 18’den de görülebileceği gibi Türkiye’de istihdam eğitim düzeyi ne olursa olsun her seviyedeki bireyin problem yaşadığı bir konu haline gelmiştir.

Şekil 7. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları, (+15), (%), (1980-2016)

(Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi)

Ülkelerin gelişmişlik ve medeniyet düzeyini en açık şekilde gösteren ölçütlerden biri de cinsiyetçi bir eğilimi benimsememesi ve kadınlara işgücü piyasalarında, erkeklerle eşit imkânları sunmasıdır. Bu bağlamda Türkiye’de kadın ve erkek işgücünün istihdam edilme oranına baktığımızda kadınlar işgücüne ortalama %30 seviyelerinde katılmakta iken buna karşılık erkekler işgücüne %70 civarında yüksek bir oranda katılım sağlamaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Ayrıca Türkiye, ortalama kadın istihdam oranı %60,4 olan Avrupa Birliği ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaktadır.

Tablo 19

Türkiye’de İşgücü Durumuna Göre Kurumsal Olmayan Nüfus, (Bin), (1990-2015)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
1990	35,601	20,150	18,539	15,451	54.5	52.1	8.5
1991	36,869	21,010	19,288	15,859	54.8	52.3	8.7
1992	37,984	21,264	19,459	16,720	53.9	51.2	9.0
1993	38,957	20,314	18,500	18,643	50.1	47.5	9.4
1994	40,038	21,877	20,006	18,162	52.6	50.0	9.1
1995	41,176	22,286	20,586	18,890	52.0	50.0	8.1
1996	42,243	22,697	21,194	19,546	51.6	50.2	7.1
1997	43,299	22,755	21,204	20,544	50.5	49.0	7.3
1998	44,295	23,385	21,779	20,911	50.8	49.2	7.4
1999	45,311	23,878	22,048	21,433	50.7	48.7	8.2
2000	46,211	23,078	21,581	23,133	48.0	46.7	7.0
2001	47,158	23,491	21,524	23,667	47.9	45.6	8.9
2002	48,041	23,818	21,354	24,223	47.6	44.4	10.8
2003	48,912	23,640	21,147	25,272	46.4	43.2	10.3
2004	47,544	22,016	19,632	-	46.3	46.3	9.8
2005	48,359	22,455	20,067	26,665	46.4	40.6	10.6
2006	49,174	21,913	20,423	27,362	46.3	40.5	10.2
2007	49,994	22,253	20,738	27,925	46.2	40.3	10.3
2008	48,670	22,899	21,194	28,083	46.9	40.4	11.0
2009	50,588	23,710	21,277	28,124	47.9	39.8	14.0
2010	52,904	24,594	22,594	28,310	48.8	41.3	11.9
2011	53,985	25,594	24,110	28,391	49.9	43.1	9.8
2012	54,961	26,141	24,821	28,820	50.0	43.6	9.2
2013	55,982	27,046	25,524	28,936	50.8	43.9	9.7
2014	56,986	28,768	25,933	28,200	50.5	45.5	9.9
2015	57,854	29,678	26,621	28,176	51.3	46.0	10.3
2016	58,720	30,535	27,205	28,175	52.0	46.3	10.9

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011, Yayın No:3890, s.131 ve TÜİK İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 19’u inceleyecek olursak, 15 yaşın üzerindeki nüfus ile potansiyel işgücünü oluşturan nüfusta günümüze yaklaştıkça artış gözlemlenmektedir. Bu artışın anlamı uzun vade de istihdam edilmesi gereken kişi sayısının artacağı şeklindedir.

İstihdam edilenlere baktığımızda istikrarlı artış süreci 2011 yılından itibaren günümüze doğru yaşanmıştır. Ancak artan nüfus ve artan potansiyel işgücü düşünüldüğünde bu oranın çok daha yüksek seviyelerde olması beklenirdi.

Bir diğer grup olan işgücüne katılmayan kesim ise herhangi bir sebepten ötürü çalışmayı tercih etmeyenlerden meydana gelmektedir. Bu sebepler kişilere göre çeşitlensede ağırlıklı olarak istenilen iş ya da maaş karşılığının alınamaması, işten çıkarmalar sonucunda yeni bir iş bulunamaması bazı durumlarda kişilerin kayıt dışılığına yönelmesi gibi etkenlerle her geçen yıl bireyleri çalışma hayatından uzaklaştırmış ve işgücüne katılmayan kişi sayısının artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de işgücüne katılma oranlarına baktığımızda ise yükselme eğiliminde olmadığı açıkça görülmektedir. Kabaca %50 seviyelerinde bir işgücüne katılım yaşanırken bu oranlar Avrupa’da %70 gibi çok daha yüksek oranlarda gerçekleşmektedir.

İstihdam ve işsizlik oranlarını incelediğimizde görmekteyiz ki olumlu yönde bir istikrar sağlanamamıştır. İşsizlik oranları özellikle gelişmiş ekonomilere göre yüksek seviyelerde ilerlerken istihdam oranı ise yıllar boyunca göze çarpan bir yükseliş yakalayamamıştır.

Tablo 20

Türkiye’de Ekonomik Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler (bin),(15+)

Yıllar	Toplam	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Madencilik ve taş ocakçılığı	İmalat sanayii	Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon
1990	18.539	8.691	194	2.625	26
1991	19.288	9.212	176	2.736	22
1992	19.459	8.718	159	2.949	48
1993	18.500	7.862	135	2.706	101
1994	20.006	8.813	180	3.013	102
1995	20.586	9.080	154	3.027	114
1996	21.194	9.259	164	3.237	86
1997	21.204	8.837	159	3.445	111
1998	21.779	9.039	148	3.463	112
1999	22.048	8.856	134	3.555	95
2000	21.580	7.769	81	3.638	91
2001	21.524	8.089	98	3.581	95
2002	21.354	7.458	120	3.731	103
2003	21.147	7.165	83	3.663	100
2004	19.632	5.713	97	3.742	80
2005	20.067	5.154	110	3.994	74
2006	20.423	4.907	118	4.066	85
2007	20.738	4.867	128	4.088	98
2008	21.194	5.016	115	4.235	91
2009	21.277	5.254	103	3.949	112
2010	22.592	5.683	114	4.215	165
2011	24.110	6.143	125	4.367	212
2012	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-
2014	25.933	5.470	134	4.936	245
2015	26.620	5.483	118	4.956	257
2016	27.205	5.305	125	4.915	257

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2011, Yayın No:3890, s.138,139 ve TÜİK İşgücü İstatistikleri verilerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam miktarlarına baktığımızda ilk olarak göze çarpan durum toplam istihdam seviyesinin istikrarlı bir şekilde 2004 yılı sonrası artışa geçtiğidir. 2004 öncesi ise iniş çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Sektör bazında baktığımızda ise istihdam ağırlıklı olarak tarım sektöründe daha sonra da imalat sektöründe olduğunu görmekteyiz.

Genel artış azalış eğilimini inceleyecek olursak tarım ve madencilik faaliyetlerinin azalışa geçtiğini buna karşılık imalat sanayi ve enerji sektöründe artış eğilimi olduğunu söyleyebiliriz.

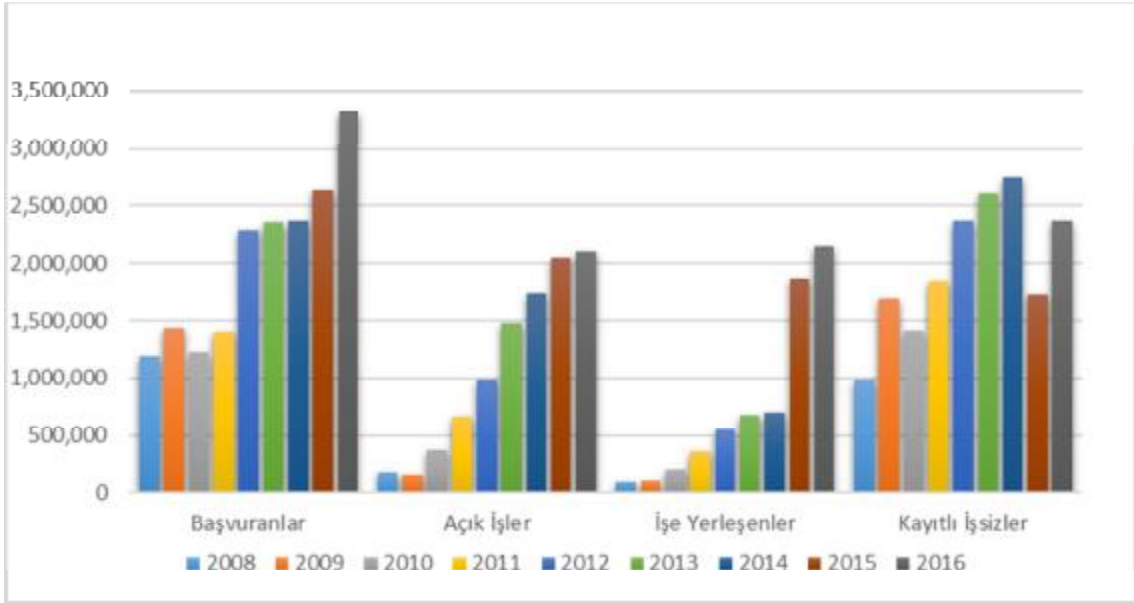
Tablo 21

Türkiye’de Faaliyet Kollarına Göre Mevcut İstihdamdakiler (Bin) (2006 – 2016)

Yıllar	Tarım	İnşaat	Hizmet
2006	4,893,82	1,198,5	10,069,6
2007	4,847,23	1,234,6	10,352,6
2008	4,994,18	1,239,9	10,520,9
2009	4,881,15	1,305,0	11,007,6
2010	5,355,45	1,413,8	11,312,9
2011	5,822,05	1,674,5	11,900,2
2012	5,846,40	1,709,1	12,513,1
2013	5,850,10	1,779,7	12,934,8
2014	5,467,52	1,910,5	13,239,6
2015	5,431,85	1,906,8	13,939,5
2016	5,307,32	1,986,8	14,621,0

Kaynak: OECD, 2017.

Son 10 yıllık dönemi baz aldığımızda faaliyet kollarına göre mevcut istihdamdakilerin durumu Tablo 21’de görüldüğü gibidir. Hizmet sektörü oldukça dikkat çekmekle beraber 2006 yılından itibaren sürekli istihdam artışına destek olmuş çok ciddi seviyede kişiye iş imkânı oluşturmuştur. İnşaat sektörüne baktığımızda istihdam edilen kişi sayısı her yıl artmış ancak çok büyük sıçramalar gerçekleşmemiştir. Tarım sektörü ise istikrarlı bir seyir izlemese de son 10 yıllık periyotta istihdam seviyesinde artışa imkân vermiştir.

Şekil 8. Türkiye İş Kurumu İstatistikleri (2008-2016)

(Kaynak: Türkiye İş Kurumu)

Türkiye İş Kurumu İstatistiklerine göre elde edilen Şekil 8’de 2008-2016 yıllarında iş başvurusu yapanlar, mevcut açık işler, işe yerleşenler ve kayıtlı işsizlerin düzeylerini görmekteyiz. Başvuranlara baktığımızda özellikle 2011 yılından itibaren iş başvurusu yapanlar artışa geçmiştir. Buna karşılık açık işler ve işe yerleşenlerde artış yaşanmış olsa da bu iş başvurusu yapıp iş arayanlara göre oldukça düşük seviyelerdedir. Kayıtlı işsizlere baktığımızda ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ancak yine de açık işlere göre yüksek miktarlarda kaldığı görülmüştür.

Tablo 22

Kayıt dışı İstihdam Oranı (%), (2002-2016)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2002	90,14	31,74	36,40	29,19	-	52,14
2003	91,15	31,55	36,43	29,00	-	51,75
2004	89,90	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,50
2009	85,84	30,08	33,43	28,40	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,50	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,40	25,23	20,90	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,20	20,35	35,76	33,49

Kaynak: <http://www.sgk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

2002-2016 yıllarında hem sektör hem de toplam oran olarak kayıt dışı istihdam Tablo 22’de görüldüğü gibidir. Kayıt dışı istihdam da ilk dikkat çeken sektör tarım olmaktadır. 2002 yılında %90,14 gibi oldukça ciddi bir rakamda kayıt dışı istihdam gerçekleşmiştir. 2016 yılına kadar bu oranda az da olsa düşüş eğilimi yaşansa da %82,09 gibi yüksek oranlarda kayıt dışı istihdam devam etmektedir. Tarım dışı sektöre baktığımızda dalgalanmalar olmuş ve buna ek olarak kayıt dışı istihdam düşüş eğilimine girmiştir. Sanayi ve hizmet sektörlerine baktığımızda ise sanayide kayıt dışı istihdam 2006 yılına kadar artış göstermiş daha sonra düşüşe geçmiştir. Hizmet sektörü de 2005 yılına kadar kayıt dışı istihdam da artış yaşasa da 2005 yılından sonra bu oranlar gittikçe azalmaya başlamıştır. Ancak genel kayıt dışı istihdam oranına baktığımızda İngiltere’de %20, Hollanda’da %9, ve Almanya’da %5 gibi düşük oranlarda gerçekleştiğini göz önünde bulundurursak Türkiye’de kayıt dışı istihdam oldukça yüksek oranlardadır.

4.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik İlişkisi: Zaman Serisi Analizi

Yöntem Ve Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde, daha önce açıklanan ve çalışmanın dayandığı teori ve göstergeler ışığında, istatistiki ve ekonometrik modellerden faydalanılarak Türkiye örneği için bir inceleme yapılacaktır. Analiz ve incelemeler sonunda ise, gerekli yorumlamalar ve politika önerilerine yer verilecektir.

İstihdam dostu olmayan büyüme birçok ekonominin gerek kısa dönemli gerekse uzun dönemli olarak sıkça mücadele etmek zorunda kaldığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun daha ayrıntılı incelenmesi adına da literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada 1985-2015 dönemi baz alınarak Türkiye için istihdamsız büyümenin geçerliliğini sınamak amacı ile söz konusu analizler gerçekleştirilecektir.

4.2.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada ki analizler Türkiye’de seçili yıllarda ekonomik büyüme ve işsizlik oranlarında yaşanan değişimlerin ne derece etkileşim halinde olduklarını anlayabilmek için yapılmıştır. Analizde izlenecek yolu oluşturan ve çalışmanın çıkış noktası olan Okun Teorisine değinecek olursak; iktisat literatüründe Okun Yasası, Arthur Okun tarafından, 1962 yılında, Amerika Birleşik Devletleri’nin İkinci Dünya Savaşından sonra (1948-1960) verileriyle yaptığı çalışmasında, işsizlik oranındaki değişme ile Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) arasındaki fark arasındaki ters yönlü ilişkiyi tanımlamasıyla gündeme gelmiş ve adını da bu iktisatçıdan almıştır. Amerikan ekonomisine ilişkin büyüme ile işsizlik rakamlarını inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının arttığını tespit etmiştir. Arthur Okun’ un reel büyüme oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi bir formülle ifade etmesi, bu görüşün daha sonra Okun Yasası olarak anılmasına neden olmuştur.

4.2.2. Analizde Kullanılan Veri Seti

Analiz kapsamında seçili değişkenlerin ilişkisini incelemek amacıyla Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) ve 15 yaş üstü işsizlik oranları kullanılmıştır. Ekonomik büyüme serisi *growth*, işsizlik serisi ise *unemployment* şeklinde ifade edilmiştir. Seriler

yıllık olup 1985 – 2015 dönemini kapsamaktadır. Veriler için www.imf.org sitesinden faydalanılmıştır.

4.2.3. Birim Kök Testleri

Makro ekonomik ve finansal konularının incelenme aşamasında zaman serilerinde birim kök kavramı ve birim kök testleri uygulamalı ve teorik araştırmalar açısından oldukça önemlidir.

Zaman serisi verileri kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda serilerin durağan olmaları önemli bir durumdur. Zaman serileri analizinde, durağan olmayan seriler baz alınarak çalışma gerçekleştirilirse, ortaya çıkan regresyon sonuçları gerçekçi olmamakta ve durağan olmayan serilerin kullanılması regresyona tabi tutulan değişkenler arasında sahte ilişkiye neden olmaktadır. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmasa bile anlamlı bir ilişki elde edilmiş gibi görünür. Bu sebepten ötürü zaman serileri ile çalışırken, öncelik serilerin durağanlıklarının test edilmesidir. Zaman serilerini uygun bir model ile ifade edilebilmesi için de bu serilerin önce durağan hale getirilmesi gerekmektedir. Durağan olmayan seriler birim kök içermektedir. Bir serinin birim kök sayısı serinin durağan olana kadar alınması gereken fark sayısına eşit olarak kabul edilir. Serinin 1 farkı alınınca durağan oluyorsa seri 1. dereceden durağandır denilmektedir ve I(1) olarak gösterilmektedir. Zaman serisi kullanarak oluşturulmuş regresyonda eğer durağan olmayan seriler kullanılırsa bu yapılan tahminde sahte regresyon adı verilen sorunu ortaya çıkarmaktadır. Sahte regresyon sorununda, regresyon çıktılarına bakıldığında R² yeterince yüksek ve t istatistikleri anlamlı iken DW (Durbin Watson) istatistik değeri küçüktür. Fakat sonuçların herhangi bir ekonomik anlamlılığı görülmemektedir (Torun, 2015, s.48-50). Ele alınan Y_t zaman serisi şu özellikleri taşıyor ise;

- $E(y_t) = \mu$
- $Var(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2$
- $y_t = E((Y_t - \mu)(Y_{t+k} - \mu))$

Ekonometrik açıdan, ortalaması ve varyansı zamanla herhangi bir değişime uğramayan ve ele alınan dönemler dâhilinde hesaplanan ortak varyansın sadece

hesaplandığı döneme değil her iki döneme de bağlı olan süreçler durağandır şeklinde kabul görmektedir.

Serilerin durağanlıklarını test edebilmek için Augmented Dickey-Fuller, Philips-Perron, Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin gibi birim kök testleri uygulanmaktadır (Gujarati, 1999).

$$\Delta Y_t = \delta Y(t-1) + u_t \quad (1)$$

Denklemini baz alınarak hipotezler oluşturulmaktadır. Değişkenin durağan olmadığından hareketle H_0 hipotezi serinin durağan olmadığı, H_a ise serinin durağan olduğunu ifade edecek şekilde hipotez anlamı taşımaktadır.

$$H_0: \delta \geq 0 \left(\text{Birim kök} \frac{\text{vardır}}{\text{seri}} \text{durağan değildir} \right)$$

$$H_a: \delta < 0 \left(\text{Birim kök} \frac{\text{yoktur}}{\text{seri}} \text{durağandır} \right)$$

Mevcut serilerin durağanlık durumlarını incelemek için yapılan analizlerden biri ADF birim kök analizidir. Bu analiz hata terimi değişen varyans sorununa sahipse ya da ardışık bağımlılık durumu yaşıyorsa kullanılabilir. ADF birim kök analizi eğer modelde hata terimlerinin ardışık bağımlı olması problemi varsa bunu ortadan kaldıracak kadar bağımlı değişkenin birincil farkına bir veya daha fazla gecikmeli değer eklenmesini içermektedir.

Bir diğer analiz Philips-Perron birim kök analizi ise ADF ve DF testlerinde yapısal kırılmaların göz önüne alınmadığı görüşünden yola çıkarak oluşturulmuştur. Bu problemi ortadan kaldırmak amacıyla modele hata terimlerini düzeltme bir parametre eklemiştir. Eklenen bu parametre ile hata düzeltme mekanizması kullanılarak verilerde ardışık bağımlılık sorunu ortadan kaldırılmış ve eş varyans varsayımına uygun hale getirilmiştir.

KPSS testi ise yukarıda açıklanan birim kök hipotezlerinin tersi şekilde hipotezler ile kurulmaktadır.

$$H_0: \delta < 0 \left(\text{Birim kök} \frac{\text{yoktur}}{\text{seri}} \text{durağandır} \right)$$

$$H_a: \delta \geq 0 \left(\text{Birim kök} \frac{\text{vardır}}{\text{seri}} \text{durağan değildir} \right)$$

Bu doğrultuda H_0 serinin birim kök içermediğini savunmaktadır. Ve burada ki hata terimi ardışık bağımlı olmayan ve eş-varyans koşullarına uygundur.

4.2.4. ARDL Sınır Testi

Bazı analizlerde ele alınan serilerin birim kök testleri yapıldıktan sonra bu serilerin farklı derecelerde bütünleşik oldukları sonucuna varılmaktadır. Değişkenler arası nedensellik ilişkisini anlayabilmek adına ilk olarak eş bütünleşme analizi yapılmakta ve değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı incelenmektedir.

Pesaran (1999) tarafından geliştirilen ARDL Sınır Testi yaklaşımı ile seriler arasındaki eş bütünleşme ilişkisinin tahmin edilebilmesi, diğer eş bütünleşme testlerinde olduğu gibi serilerin aynı düzeyde durağan olmalarını zorunluluk olarak görmemektedir.

ARDL modelinin, küçük örneklerde güvenilir sonuçlar vermesi ayrıca hata düzeltme modeli ile uzun dönem bilgisi kaybedilmeden kısa ve uzun dönem dengesi bütünleşebilmesi önemli avantajlardır (Yapar & Karaçayır, 2015, s.162).

Eğer değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi varsa bu durum modeldeki değişkenler arasında ki uzun dönemli bir ilişkinin varlığına dair yorum yapabilme olanağı sağlamaktadır.

ARDL sınır testi yaklaşımı, durağanlık derecesi farklı olan seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin var olup olmadığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Sıkça kullanılan Engle- Granger ve Johansen Eş bütünleşme analizleri tüm değişkenlerin aynı derecede durağan olmasını koşul olarak kabul ederken ARDL sınır testinde değişkenlerin farklı derecelerde durağan olmaları sorun olmamakta ve kullanılabilir. Buna ek olarak değişkenlerin önceden birim kök testlerinin yapılması aşaması da zorunludur çünkü Pesaran kritik değerleri $I(0)$ ve $I(1)$ temelli hazırlamıştır.

Dolayısıyla seriler $I(2)$ ise ARDL Sınır Testi yapılamamaktadır. Bu nedenle serilerin $I(2)$ olup olmadığının tespiti için birim kök testi yapılmalıdır. Bu avantajların bir diğeri ise, Hata Düzeltme modeli (ECM) basit bir doğrusal transformasyonla ve eşanlı olarak tespit edilebilmektedir.

ARDL sınır testi, iki aşamadan oluşmaktadır. Biri modelde ki değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı diğeri de uzun dönem ilişkisinden

bulunmuş denklemin hata terimleriyle ARDL yöntemi ile değişkenler arası kısa döneme ait denklemi veren hata düzeltme modeli tahmini olmak üzere iki aşamadan geçmektedir (Pesaran vd., 2001, s.289-326).

ARDL sınır testinde değişkenler arasındaki ilişkinin yönüne dair bir bilgi bulunmuyorsa, her bir değişkeni bağımlı değişken haline getirerek sınırlandırılmamış bir hata düzeltme modeli tahmin edilmektedir. Sınır testinde ilk olarak model, en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmekte ve daha sonra bu eşitliğin tahmini için gerekli olan p gecikme uzunluğu Akaike (AIC) veya Schwarz (SBC) bilgi kriterlerine göre belirlenir. Modelde bu bilgi kriterlerinden en küçük değere sahip olan gecikme uzunluğu kullanılmaktadır. İlgili gecikme uzunluğunda modelin otokorelasyon sorununun bulunmaması gerekmektedir (Pesaran & Shin, 1999, s:373 ve s:386).

Analiz kapsamında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını tespit edebilmek adına boş ve alternatif hipotezler oluşturulmaktadır. Boş hipotez modeldeki değişkenler arası uzun dönemli bir ilişkinin varlığını reddederken alternatif hipotez değişkenler arası uzun dönemli ilişki varlığını kabul etmektedir.

Analiz de hesaplanacak olan F istatistik değerleri, belirlenmiş kritik değerlere göre uzun dönemli ilişkinin varlığını incelemektedir. Hesaplanmış F istatistiki değer eğer Pesaran vd. (2001) çalışmasındaki üst sınır kritik değerinde büyükse alternatif hipotez kabul edilerek değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına dair yorum yapılabilir. Ancak Pesaran vd. (2001)'nin kritik değerleri 60 ve üzeri gözlem için hesaplandığından, çalışmada 31 adet gözlem bulunması sebebiyle Narayan (2005)'nin çalışmasında ki kritik değerler dikkate alınacaktır (Narayan, 2005).

Tam tersi durumda hesaplanan kritik değer alt sınır kritik değerinden az tespit edilirse boş hipotez kabul edilerek değişkenler arası uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı çıkarımı yapılabilir.

Ancak bazı durumlarda hesaplanan F istatistik değeri alt sınır kritik değeri ile üst sınır kritik değeri arasında kalabilmektedir. Böyle durumlarda ise analizdeki değişkenlerin uzun dönemli ilişkilerine dair yorum yapmak mümkün olmamaktadır. ARDL Sınır testi ile değişkenler arasında uzun dönemli ilişki belirlendiği zaman değişkenlerin uzun ve kısa dönemli ilişkilerini ifade eden regresyonlara iki aşamalı gecikmesi dağıtılmış otoregresif model(ARDL) yardımıyla ulaşılmaktadır.

Uzun dönem eşitlikleri oluşturmak için ilk olarak, Akaike (AIC) veya Schwarz (SBC) bilgi kriterlerince önerilen uygun gecikme uzunluklarına göre uzun dönem

koşullu ARDL modeli ortaya konulabilmektedir. Ayrıca koşullu hata düzeltme modelini kurmak son aşama olmaktadır.

Bunlara ek olarak analizlerde gerçekleştirilen kısa dönemli regresyon tahminlerinden daha güvenilir sonuçlar elde edebilmek amacıyla Breusch Godfrey ardışık bağımlılık testi, Jarque-Bera normallik testi ve Ramsey Reset testlerinin de yapılması gereklidir.

4.2.5. Toda Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Testi

Toda-Yamamoto Yöntemi seriler arasındaki ilişkilerin, durağanlık ve koentegrasyon bilgisine ihtiyaç duymadan gözlemlenebileceği bir modeldir. Toda ve Yamamoto (1995)'ya göre seriler durağan olmasalar da serilerin düzey değerlerinin yer aldığı VAR modelinin tahmin edilebileceğini ve standart Wald testinin uygulanabileceğini belirtmişlerdir.

Toda-Yamamoto (1995) Yöntemi'nde ilk aşama, VAR modelinde uygun gecikme seviyesinin (k) belirlenmesidir. İkinci aşama, k gecikmeye, en yüksek entegreye sahip değişkenin entegre seviyesi (dmax) ilave edilmektedir. Üçüncü aşamada ise k + dmax gecikme için serilerin orijinal değerleri üzerine EKK modeli tahmin edilmekte ve MWALD hipotez testi uygulanmaktadır.

Yöntem birim kök ve eş bütünleşme gibi sınamalara ihtiyaç duymamaktadır. Nedensellik testinde yer alan serilerin maksimum bütünleşme derecesini (dmax) bilmek ve bunun gecikme uzunluğundan (k) az olması, Toda-Yamamoto nedensellik sınaması için yeterli bulunmaktadır.

Analiz kapsamında ilk olarak serilerin durağanlık dereceleri incelenecektir. Bu anlamda ekonometride yaygın olarak kullanılan ADF, PP ve KPSS birim-kök analizleri gerçekleştirilecektir. Serilerin durağanlık dereceleri ortaya konulduktan sonra, seriler arası eş bütünleşmenin varlığını sorgulamak amacıyla ARDL sınır testi uygulanacaktır.

Tablo 23

İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait ADF Birim-kök Test Sonuçları

	I(0)			I(1)		
	Sabit	Trendli-Sabitli	None	Sabit	Trendli-Sabitli	None
İşsizlik	0.2240	0.1162	0.7479	0.0009	0.0057	0.0000
Büyüme	0.0000	0.0003	0.0024	-	-	-

Yukarıdaki tabloda, analizimizde kullandığımız işsizlik ve ekonomik büyüme oranlarına ait ADF birim kök analiz sonuçları bulunmaktadır. Tablo 23'den görüleceği üzere, her iki değişken için istatistik değerleri %5 anlamlılık seviyesi dikkate alındığında işsizlik serisinin birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Büyüme değişkeninde ise, serinin düzeyde durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 24

İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait PP Birim-kök Test Sonuçları

	I(0)			I(1)		
	Sabit	Trendli-Sabitli	None	Sabit	Trendli-Sabitli	None
İşsizlik	0.2468	0.3893	0.9473	0.0000	0.0000	0.0000
Büyüme	0.0000	0.0001	0.0022	-	-	-

Tablo 24'de işsizlik ve büyümeye ait PP birim-kök test sonuçları bulunmaktadır. Her iki değişken için istatistik değerleri %5 anlamlılık seviyeleri dikkate alınarak yapılmış ve buna göre işsizlik serisi birinci farkı alındığında, büyüme serisi ise düzeyde durağan halde bulunmaktadır.

Tablo 25

İşsizlik ve Büyüme Oranlarına Ait KPSS Birim-kök Test Sonuçları

	I(0)		I(1)	
	Sabit	Trendli-Sabitli	Sabit	Trendli-Sabitli
İşsizlik	0.4629 (0.4630)*	0.1021 (0.1460)*	-	-
Büyüme	0.1278 (0.4630)*	0.1159 (0.1460)*	-	-

*(..): %0.05 düzeyindeki kritik değer

KPSS birim-kök analizi kapsamında serilerin düzey değerlerinde durağan oldukları gözlemlenmektedir.

Gerçekleştirilen ADF, PP, KPSS birim-kök testleri sonucunda büyüme serisinin I(0)'da durağan olduğu; işsizlik serisinin ise ADF ve PP testlerine göre I(1)'de, KPSS testine göre I(0)'da durağan halde bulunmaktadır.

İstihdam yaratmayan büyüme olgusunun Türkiye için geçerli olup olmadığını incelemek için teorelin hareket noktası olan Okun yasası kullanılmıştır. Analizde ekonomik büyüme (Growth) ile 15 yaş üstü işsizlik oranı (Unemployment) arasındaki ilişki incelenmiştir.

$$Unemployment=f(Growth) \quad (1)$$

Teori doğrultusunda değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konulur. Bu amaçla ilk olarak uzun dönem ilişkiyi inceleyen ARDL modeli şu şekildedir

$$\Delta UNEMPLOYMENT = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta UNEMPLOYMENT_{t-1} + \sum_{i=0}^q \alpha_i \Delta GROWTH_{t-1} + \theta_0 UNEMPLOYMENT_{t-1} + \theta^1 GROWTH_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Ayrıca hata düzeltme modeli kurulmuştur. Söz konusu modelin denklem 2'den farkı modele hata düzeltme teriminin eklenmesidir. Hata düzeltme değişkeni diğer bir ifade ile kalıntılar uzun dönem ilişkisinin elde edildiği Model 2'den elde edilmiştir. Bu terim uzun dönem ilişkisinin elde edildiği modelin kalıntılarının bir gecikmeli değeridir.

Bu değişkenin katsayısı, kısa dönemde meydana gelen bir dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini gösterir. Aynı zamanda beklenti bu katsayının işaretinin negatif ve anlamlı olması yönündedir

$$EMPLOYMENT = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta EMPLOYMENT_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_i \Delta GROWTH_{t-i} + \phi ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

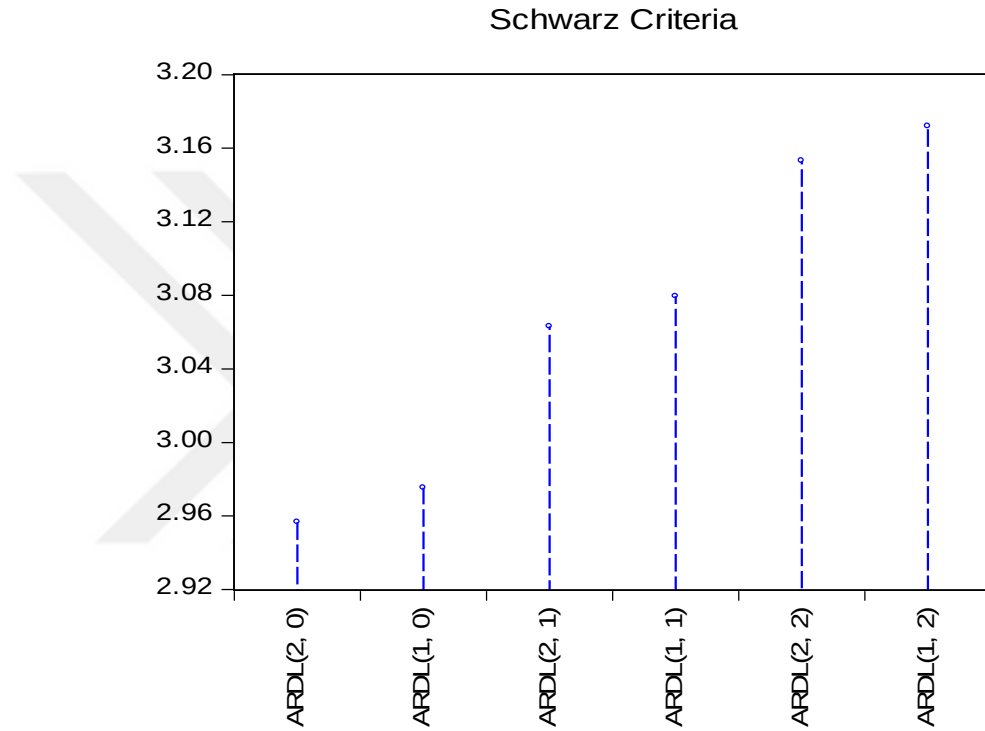
Tablo 26

Model-1'e göre En uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme uzunluğu	SIC	Breush-Godfrey Otokorelasyon Testi (Olasılık Değerleri)
1	2.969023	0.1204
2	2.956569	0.8753
3	2.969023	0.2655
4	2.969023	0.3182
5	2.969023	0.3846

Denklem 2’de verilen modele uygun gecikme uzunluğu Schwarz Kriterine göre 2 olarak belirlenmiştir.

En uygun gecikme sayısının belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen analizler Ek-7’de bulunmaktadır. Daha sonra ise Schwarz kriterine göre en iyi model tahminlemesi yapılmıştır. Schwarz kriterine göre uygun modeller Şekil 9’da gösterilmektedir. Şekil-9’dan en uygun modelin ARDL (2,0) olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü en küçük değerini o noktada almıştır.

Şekil 9. Schwarz Kriteri

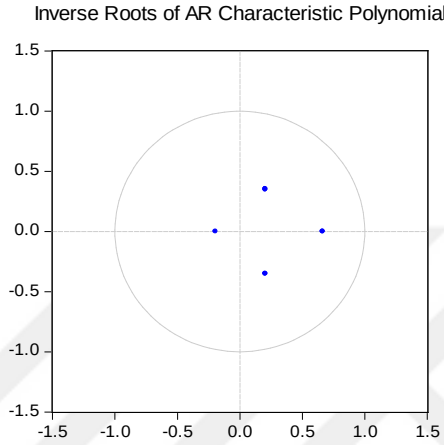
Tablo 27

En Uygun Model İçin Akaike Kriteri

Model	AIC Kriteri	(Akaike)	En Uygun Model	HQ
3	2.720829		ARDL(2,0)	2.794660
6	2.786684		ARDL(1,0)	2.845749
2	2.780166		ARDL(2,1)	2.868763
5	2.843690		ARDL(1,1)	2.917521
1	2.823199		ARDL(2,2)	2.926563
4	2.889051		ARDL(1,2)	2.977648

Tablo 27’de görüldüğü üzere seçilen en uygun ARDL(2,0) modeli için AIC (Akaike) bilgi kriteri ve HQ (Hannan-Quinn) kriteri en küçük değerini alarak SIC (Schwarz) bilgi kriterini desteklemektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere, ARDL Sınır Testi yaklaşımı farklı düzeylerde durağanlığa sahip serilerin uzun dönem ilişkilerini incelemeye imkân tanımaktadır. Aşağıdaki tabloda ARDL sınır testine ait sonuçlar bulunmaktadır.

Şekil 10. Otoresif Birim Kök Testi

Şekil 10’da ters köklerin hepsinin birim çemberin içinde yer alması, kurulan VAR modelinin istikrar koşulunun sağladığını göstermektedir

Eş bütünleşme ilişkisinin varlığını test eden ARDL sınır testi için uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve modelin uygunluğu test edilmiştir. Bu aşamadan sonra eş bütünleşme olmadığına işaret eden boş hipotez, eş bütünleşme olduğuna işaret eden alternatif karşısında test edilmektedir. Bu hipotezler aşağıda gösterilmektedir

$$H_0: \theta_0 = \theta_1 = 0$$

$$H_a: \theta_0 \neq \theta_1 \neq 0.$$

Ele alınan serilerden birisi $I(0)$ diğeri $I(1)$ ise tablo alt ve üst kritik değerlerle karşılaştırılmakta ve hesaplanan F istatistiği üst kritik değerden büyükse seriler arasında koentegre ilişkisinin olduğuna karar verilir ve boş hipotez reddedilir. Eğer F istatistiği alt kritik değerden küçükse koentegre ilişkisinin olmadığına karar verilmektedir ve boş hipotez kabul edilir.

Ancak, bazen hesaplanan F istatistik değeri alt ve üst sınır kritik değerleri arasında kalmaktadır. Bu durumda ise sınır testi değişkenler arası uzun dönemli ilişkinin varlığına dair yorum yapılmasına engel olmaktadır.

Tablo 28

ARDL Sınır Testi Kapsamında Bounds Test Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	k
F-İstatistiği	3.0372	1

Tablo 29

ARDL Sınır Testi Kritik Değerleri

Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır	Üst Sınır
%10	5.59	6.26
%5	6.56	7.3
%2.5	7.46	8.27
%1	8.74	9.63

*Model'e ait artıkların otokorelasyon sorunu içermediği görülmüştür. Buna göre White testi ki-kare test istatistiği 0.1748; LM testi ki-kare test istatistiği 0.3182 olarak bulunmuştur. Analizlerin ayrıntıları için EK-5'e bakınız.

Model için gerçekleştirilen ARDL sınır test değeri 3.0372'dir. Bu değer, anlamlılık düzeylerinin alt ve üst sınır değerlerinin altında kalmaktadır. Bu durum seriler arasında eş bütünleşmenin olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 30

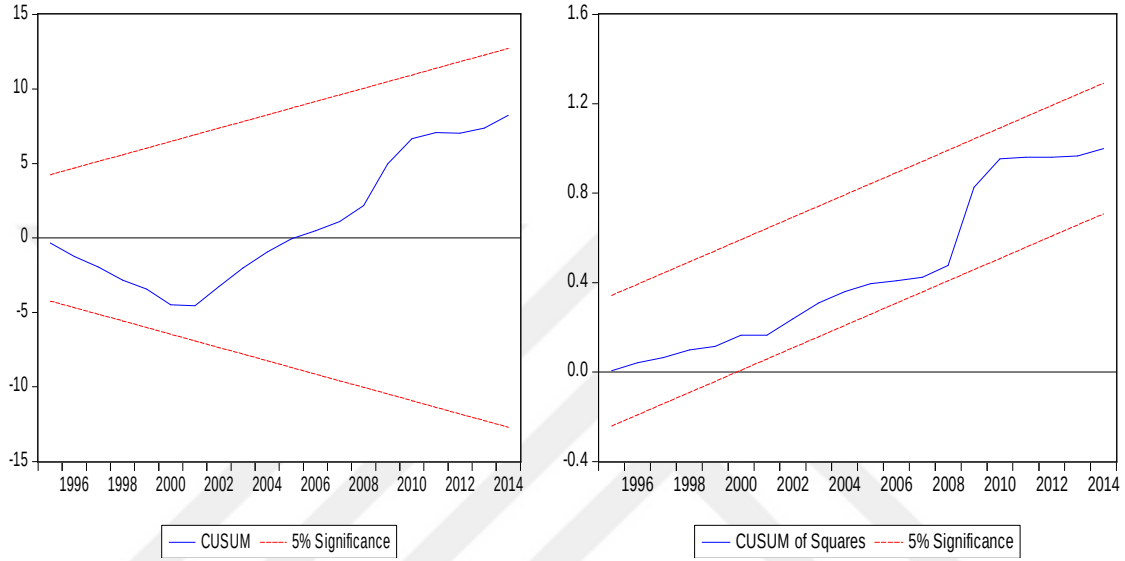
Modele Göre Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistik	Olasılık
Büyüme	-0.3821	0.2896	-1.3192	0.1986
C	9.2921	1.9448	4.7777	0.0001
@Trend	0.1020	0.0754	1.3520	0.1880

Modele ait uzun dönem katsayıları ve bunlara ait olasılık değerleri Tablo 30'da mevcuttur. Growth serisinin olasılık değerinin 0.05 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu

ve bu nedenle ilgili dönemde, işsizlik ve büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilemeyeceği düşünülmektedir.

Hata terimlerine yönelik Cusum testi istatistiklerinden elde edilen eğri, %5 anlamlılık düzeyine denk gelen kritik sınırlar arasında bulunması durumunda, tahmin edilen regresyonun parametrelerinin istikrarlı oldukları söylenebilir. Aynı süreç, ardışık artıkların karesini temel alan Cusum of Square testi için de söz konusudur.

Şekil 11. Cusum ve Cusum of Square Testi Sonuçları

* Kesikli doğrular yüzde 5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırları, düz çizgiler ise CUSUM ve CUSUMQ test değerlerini göstermektedir.

Şekil-11’de görüldüğü gibi Model-1 için Cusum ve Cusum of Square testi açısından herhangi bir sorun olmadığı görülmüştür. Seçili dönemde yapısal kırılmanın varlığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen Cusum testi ile 0.05 anlamlılık düzeyine göre Cusum bantları dışına çıkmamıştır. Gerçekleştirilen testin doğruluğunu onaylayabilmek adına Cusum of Square testi gerçekleştirilmiştir. Ardışık artıkların kümülatif toplamına dayanan CUSUM ve CUSUM Q testi, %5 güven aralıkları içerisinde değişkenlerin kararlılığını göstermektedir. Değişkenlere ilişkin CUSUM ve CUSUM Q grafikleri değerlendirildiğinde model için yapısal kırılmanın olmadığı söylenebilmektedir.

Seriler arası nedensellik ilişkisinin varlığını test etmek amacıyla Todo-Yamamoto Nedensellik testi uygulanmıştır. Bu analiz kapsamında modelimiz için optimal gecikme sayısı 1 olarak belirlenmiştir. Bu durum için Akaike ve Shwarz bilgi

kriteri dikkate alınmıştır. Bu aşamalardan sonra gerçekleştirilen Toda-Yamamoto Nedensellik Testi analizi ile seriler arasındaki nedensellik ilişkileri incelenmiştir.

Tablo 31

Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Testi Analiz Sonuçları

Bağımlı değişken işsizlik

Dışlanan	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
Büyüme	0.0321	2	0.4838
All	0.0321	2	0.4838

Tablo 32

Bağımlı değişken büyüme

Dışlanan	Ki-kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
İşsizlik	2.5288	2	0.1829
All	2.5288	2	0.1829

Tablo 31 ve Tablo 32’de seriler için uygulanan nedensellik analizi sonucunda, işsizlik ve büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir. Serilerin olasılık değerleri %10 anlamlılık düzeylerinden büyük olduğu ve istatistiksel olarak seriler arasında ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hangi seviyede olursa olsun tümünün ortak hedefi daha yüksek bir refah seviyesi ve daha güçlü bir ekonomidir. Bu kapsamda geçmişten günümüze ülkeler çok çeşitli iktisat politikaları oluşturmuş ve uygulamaya koymuştur. Uygulanan bu politikaların çıkış noktasına bakıldığında ise oldukça önem arz ettiği görülen makro ekonomik göstergelerden biri olan *ekonomik büyüme* kavramı gelmektedir. Ülkeler ekonomik büyümelerini arttırmak ve sürdürülebilir hale getirmek için fazlaca çaba sarf etmekte ve bu doğrultuda gerçekleştirilen üretim sürecinin en önemli parçası olan işgücünü eksiksiz bir şekilde istihdam edebilmeyi hedeflemektedir. Ekonomilerde *istihdam* kavramı aktif olarak çalışan işgücü iken bunun yanı sıra birçok ülkenin en büyük sorunlarından biri olan *işsizlik* olgusu yani mevcut işgücünün istihdam edilemeyen kısmı oldukça önemli bir durumdur.

Ülkelerin büyüme hedefleri doğrultusunda oluşturdukları politikalar istihdam seviyesini artırıp işsizlik oranlarını azaltma eğilimindedir. Çünkü işsizlik sadece gelir elde edemeyen bireylerin problemi değil, toplumun sosyal yapısını, huzurunu ve kalkınmasını negatif etkileyen bir sosyoekonomik olgudur.

İktisat politikalarına yön verenler ekonomik büyüme ve istihdam arasında pozitif yönlü bir etkileşim olduğunu kabul etmekte ve yaşanan büyüme süreçlerinin istihdamı artırıcı etki yapacağını beklemektedirler. Bu yüzden söz konusu etkileşim beklentisi, sık sık büyüme ve istihdam kavramlarının birlikte incelenmesine neden olmaktadır. Bu ilişki de istihdamın büyümeden etkilenecek artması, aynı zamanda işsizliğinde azalması anlamına da geldiğinden ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik dikkat çeken ekonomik göstergeler grubunu oluşturmaktadır. Uzun yıllar üzerinde birçok çalışma yapılan bu üç ekonomik gösterge ile ilgili İktisat yazınında sayısız çalışma bulunmaktadır. Tez çalışmamızın da konusu olan *istihdam yaratmayan büyüme* kavramı da işte bu etkileşimlerden ortaya çıkmıştır. Çünkü son yıllarda büyüme süreçleri çoğu ülkede yüksek rakamlara ulaşsa da yaygın beklentinin aksine istihdamı artırıp işsizliği azaltıcı etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu durum karşımıza birçok ülkede artış gösteren büyüme oranlarına eşlik eden yüksek işsizlik oranları ve bir türlü hedeflenen seviyelerde arttırılamayan istihdam oranları şeklinde çıkmaktadır. İşte bu gelişmeler sonucunda da

istihdam yaratmayan büyüme ya da istihdam dostu olmayan büyüme fazlaca tartışılan bir konu olmuştur.

Ülkelere genel olarak bakıldığında gelişmiş ekonomi sınıfında yer alan AB üyesi ülkelerden Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika gibi ülkelerin 1990'lı yıllardan günümüze gerçekleştirdikleri büyüme oranlarında artışların olduğu ama çok yüksek ve istikrarlı rakamlar olmadığı ancak işsizlik oranlarına bakıldığında %7 - %10 aralığında yüksek seviyelerde olduğu dikkat çekmiştir. Gelişmiş ve dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan ABD'de de durum pek farklı değildir. Bazı dönemlerde negatif bazı dönemlerde yüksek gerçekleşen büyüme rakamlarına, işsizlik oranları özellikle 2008 sonrasında yüksek seviyelere ulaşarak eşlik etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerden G. Afrika'nın %23, Brezilya %8, seviyelerinde bir işsizlikle mücadele etmektedir. Türkiye içinse büyüme, istihdam ve işsizlik değişkenleri oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. Özellikle işsizlik oranında yaşanan değişimin inişli çıkışlı olduğu ve 2000'li yıllarda maksimum değerlerde gerçekleşmesi ilgi çekicidir.

2002 ve sonrasında %9,7 gibi yüksek seviyelere ulaşan büyüme oranı 2008 yılında %0,8'e düşmüş ve beraberinde 2009 yılında ekonomi, büyüme yerine küçülme yaşayarak % -4,8 oranında hesaplanmıştır. Büyümede ki bu dalgalanmalarla beraber işsizlik de yüksek seviyelere ulaşmış ve %9 civarında oluşan işsizlik oranı 2009 yılında %13,1 gibi oldukça yüksek bir seviyede hesaplanmıştır.

Birçok ülkede dalgalanmalar gösteren büyüme ve işsizlik oranları kapsamında, ekonomik büyüme-istihdam ve istihdam-işsizlik ilişkileri, ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisinin baz alınmasını sağlamakta ve konu kapsamındaki esas araştırma alanının ekonomik büyüme ve işsizlik üzerinde oluşmasına neden olmaktadır.

Ekonomik büyüme ve işsizlik ilişkisi iktisat literatüründe yıllardır birlikte ele alınsa da ilk kez sistematik bir şekilde Arthur M. Okun (1962) tarafından ortaya konulmuştur. Okun yasası olarak bilinen çalışma da Okun, işsizlik oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiş ve potansiyel çıktı düzeyinin üzerinde gerçekleşecek her %1'lik çıktı artışının %3 oranında işsizliği azaltacağını ifade etmiştir.

Literatür ağırlıklı olarak büyüme-işsizlik ilişkisi üzerine yoğunlaşsa da büyüme – istihdam ilişkisi de önemli bir ölçüttür. Söz konusu sektörde gerçekleşen büyümenin ne boyutta istihdam artışı yaratabileceğini istihdam esnekliği ile görebilmek mümkündür. Düşük hesaplanan istihdam esneklikleri istihdamsız büyümeye işaret etmektedir.

Türkiye’de bu bağlamda çalışmamızda hesaplanmış olan istihdam esneklikleri doğrultusunda 1993, 1994, 2000, 2002, 2003, 2004 ve 2009 yılları istihdamsız büyümenin yaşandığı yıllardır diyebiliriz.

İstihdam–büyüme ilişkisi üzerinde bir başka gösterge de istihdam eşiğidir. İstihdamı sabit tutabilmek için gerekli olan büyüme oranı anlamına gelen istihdam eşiği söz konusu büyüme oranının üzerinde ki her bir büyümenin işsizliği azaltacağı anlamına da gelmektedir. Elde edilmiş istihdam eşiği, bu eşikten daha fazla bir büyümenin gerçekleşmesi durumunda istihdamın artacağını ifade etmektedir. Çalışmamızda hesaplanan istihdam eşikleri Türkiye’de 1999, 2001, 2008 ve 2009 yıllarında negatif gerçekleşen eşik değerleri ile ekonominin küçüldüğünü göstermektedir. Genel olarak İstihdam eşiği rakamlarına baktığımızda ise gelişmiş ülkelerin seviyesi olarak görülen %3 seviyesinin oldukça üzerindedir.

Çalışmamızda işsizlik ve büyüme ilişkisi ağırlıklı olarak analiz edilmiş olsa da, büyümenin istihdam ile olan ilişkisi ihmal edilmemiştir. Diğer taraftan istihdam eşiği ve istihdam esneklik hesaplamaları ile istihdamsız büyüme yıllarına da dikkat çekilmiştir.

İstihdam ve büyüme ilişkisini zayıflatan hatta bazı dönemler de bu ilişkinin kopmasına neden olan birçok etken tespit edilmiştir. 1970’li yıllardaki Keynesyen politikalardan vazgeçilmesi ve Neoliberal iktisat politikalarına geçiş, 1980’li yıllardan itibaren artan küreselleşme ve 1990’lı yıllarda ki piyasaların yapısal dönüşümleri bu ilişkinin zayıflamasına ortam hazırlamıştır. Günümüzde birçok ülke benzer sebeplerden istihdamsız büyüme süreçleri yaşamaktadır.

Bu sebeplerden biri olan tarım sektöründeki çözülme kırsal yaşamda tarım faaliyetleri ile uğraşan bireylerin bu sektörden kopması ve kentlere göç ederek kent işsizliğini arttırması buna ek olarak tarımda ki işgücü potansiyelinin azalmasına yol açmaktadır.

Yine ülke ayrımı gözetmeksizin karşılaşılan bir diğer sorunda piyasalarda ki cinsiyetçi yaklaşımlardır. Kadın nüfusun işgücüne katılımının hem sosyal hem de iktisadi açıdan gerekliliğini göz ardı eden eğilimler mevcut iş imkanlarından kadın nüfusu mahrum bırakmaya çalışmaktadır. Bu sebeplerle oluşan kadın işsizler oranı da toplam işsizlik oranını arttırıcı etki yapmaktadır.

Büyümenin yeterli istihdam oluşturmamasını kısıtlayan etkilerden biride verimlilik artışlarıdır. Bu süreç karşımıza mevcut istihdam oranını koruyarak daha çok üretim yapmak ya da aynı üretim düzeyini daha az istihdam ile devam ettirmek şeklinde

çıkmaktadır. İşte bu iki durumda da artan istihdam değil verimlilik olmaktadır. Bu yüzden de büyüme gerçekleşse bile bu istihdama pozitif bir şekilde yansımamaktadır.

Ülkeler çeşitli dönemlerde planladıkları iktisat politikalarını hayata geçirirler. Uygulanan bu politikalar bazı göstergeleri iyileştirse de bazılarının bozulmasına yol açabilmektedir. Özellikle Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren görülen ihracata dayalı büyüme hedeflemeleri bu duruma bir örnektir. İhracat faaliyetleri üzerinden bir büyüme gerçekleştirilse de bu bir süre sonra ülkeyi fazlaca dışa bağımlı hale getirmiş ve istihdam yaratma olanaklarını sınırlamıştır.

Ayrıca ekonomik şartları içerisinde olması gerekenden daha fazla çalışma saatleri işgücünün verimini düşürmekte ve yeni iş olanaklarını engellemektedir. Bu sürece bir de teknolojik ilerlemeler eklendiğinde bireylerin yapması gereken işleri çeşitli cihaz, makine vs. yapması ekonomide büyüme ve yatırım artışı yaratsa da bu teknolojik ilerlemeler işgücüne olan ihtiyacı azaltmakta ve işgücünden vazgeçişe neden olmaktadır.

Piyasalarda oluşan vergi yükümlülükleri de bir başka istihdam oluşumunu kısıtlayan faktördür. Gelir vergisi, sigorta primleri, kıdem tazminatı gibi ödemeler işverenleri kayıt dışı işçi çalıştırmaya veya kayıt altında çalışan işçilerin bilgilerini eksik beyan etmelerine neden olmaktadır. Bunlara ek olarak büyüme ve istihdam istikrar isteyen değişkenler olduğundan söz konusu ekonomilerin yaşadığı kriz veya genişleme dönemlerinden de olumsuz etkilenebilmektedir.

İşgücü piyasalarında son dönemlerde sıkça karşılaşılan bir sorun olan iş niteliği ile iş arayan bireyler arasında ki uyumsuzluk ve iş arama kanallarının yeteri kadar verimli olmaması işsizlik oranlarını arttırıcı etki yapmaktadır.

Türkiye’de çok büyük bir paya sahip olmasa da işsiz bireylere yapılan belirli miktardaki ödemelerde onları işgücü piyasasından uzaklaştırmakta ve çalışmadan minimum düzeyde bir gelir ile yaşamlarını sürdürme düşüncesine itmektedir.

Bu sebepler ve gelişmeler ışığında tez konumuzu oluşturan istihdamsız büyüme olgusunun Türkiye’de ki durumunu daha iyi anlayabilmek için 1985 - 2015 dönemlerini kapsayan ve büyüme oranı ile işsizlik oranı hesaplamalarını kullanarak ilişkinin şekli analiz edilmiştir. Analiz kapsamında ARDL Sınır Testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik testi tercih edilmiştir. ARDL sınır testi ile büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki incelenmiş ve seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Seçili değişkenler için yapılan Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda ise büyüme ve işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Yapılan analizler

sonucu elde edilen bulgular göstermektedir ki Türkiye ekonomik büyüme sağlayarak, istihdam artışı ve işsizlik azaltıcı etkisini kaybetmeye başlamıştır.

5.2. Öneriler

İşsizlik hem bireylerde hem de bunun bir sonucu olarak toplumda ekonomik, sosyal ve psikolojik problemlerin artmasına neden olan bir durumdur. İşsizliğin çok uzun süreli olması belirli bir aşamadan itibaren sosyal bir tehlike haline dönüşmektedir. Bu sebeple ülkeler en eski dönemlerden beri işsizlik sorunu ile baş etmekte ve bu sorunu azaltıcı yollar keşfetmeye çalışmaktadır.

Ülkemiz de işsizlik ve istihdam sorunu ile uzun yıllardır mücadele etmekte ve çeşitli politikalarla bu konuda başarı sağlamayı hedeflemekte olan ülkelerden biridir. Ancak, politikaların eksikliği, dar kapsamlı oluşu gibi çok çeşitli sebeplerden ötürü istenilen başarıya ulaşmak pek mümkün olmamıştır. Özellikle son yıllarda daha da büyüyen işsizlik sorunu bu konuda daha kapsamlı ve ince düşünülmüş politikaların oluşturulmasını mecbur kılmıştır. Oluşturulacak söz konusu politikalar artık büyümenin gerçekleşmesi ile istihdam olanaklarının oluşması üzerine değil, istihdamı arttıracak politikalar ile istikrarlı bir büyüme sağlayacak yönde olmalıdır. Yani yeni istihdam olanakları için büyümeden değil uygulanacak politikalardan fayda görmek esas olmalıdır. Bu doğrultuda bireylere öncelik veren ekonomik ve sosyal politikalar benimsenmeli ayrıca ülke ekonomisi kendi kaynakları üzerinden bir büyüme yoluna gitmelidir. Bu düşünceler ışığında daha fazla istihdam yaratabilmek amacıyla uygulanabilecek bazı politika önerileri şu şekilde sıralanabilir.

5.2.1. Aktif İstihdam Politikaları

Aktif istihdam politikaları işsiz bireylere iş bulma, beceri kazandırma, işverenleri yeni istihdam olanakları oluşturmaları için teşvik etme gibi beşerî kaynakların gelişimini amaçlayan düzenlemeleri kapsamaktadır.

Bu politikaların belki de en önemlisi mesleki eğitim konusudur. Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin yeterli bir düzeyde olmadığı bilinen bir sorundur. Buna karşılık ise ülkemizin nitelikli ara insan gücüne olan ihtiyacı da oldukça yüksek bir seviyededir. Türkiye ekonomisinin istihdam imkanları oluşturabilmesi kaliteli meslek yüksekokulları ve buralarda yetişmiş olan nitelikli teknikerler ile belirli seviyelerde mümkündür. Bu bağlamda öncelikli olarak mesleki eğitim alan bireylerin *nitelikli* bir

şekilde süreci tamamlamaları ilk gerekliliktir. Tabi ki nitelikli sayılabilmeleri içinse atılması gereken en önemli adım alanlarında staj yapmaları ve bunun zorunlu hale gelmesidir.

Nitekim araştırmalar göstermektedir ki; uygulama esaslı mesleki eğitiminin verimliliği uygulanmadan gerçekleşen eğitime göre daha yüksektir. Ayrıca genel liselere ayrılan ödeneklerin meslek ve teknik liselere ayrılardan çok daha fazla olması da bu konunun ihmalini gösteren bir durumdur. Bu yüzden hem staj gibi yaparak öğrenme süreçlerinin hem de meslek ve teknik liselere ayrılan bütçenin arttırılması faydalı olacaktır (Eryıldırım, 2008, s.12).

Üretimde teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi sonucunda bunu kullanamayan işsizler için olumsuz bir süreç başlamıştır. Boşta kalan ve kalifiye olmayan işgücüne tekrar nitelik kazandırmak oldukça önemli bir durumdur. Uygulanan politikalarda *dezavantajlı grup* olarak görülen engelliler, tecrübesiz genç işsizler, göçmenler için formasyon programları olmakla beraber işgücü piyasasına girmekte daha fazla zorlanan bu kesim ihmal edilmemelidir. Formasyon süreci ile ilgili olarak 2008 yılında Almanya hükümeti işsizlere nitelik kazandırmak amacıyla *eğitimle yükselme ve ilerleme projesi* başlatmıştır. Proje kapsamında işverenlerin, niteliksiz genç ve 50 yaş üstü gruptan işe aldıkları kişilerin mesleki eğitim kurslarına katılmalarını sağlamaları durumunda tüm formasyon masraflarının Federal İstihdam Bürosu tarafından karşılanacağını belirtmiştir. Fransa ise 2002'den sonra yürüttüğü bir politika ile 16-22 yaş arası genç işsizleri belirsiz süreli veya yarı zamanlı olarak özel sektöre ait işletmelere yerleştirmeyi amaçlamış ve bunun için bu tip bireylere işverenlere ilk iki yıl ayda 250 Euro, üçüncü yıl bunun yarısı kadar bir miktarda yardım yapacağını açıklamıştır.

Aktif istihdam politikaları kapsamında istihdam arttırıcı bir diğer fonksiyon girişimcilere verilebilecek destek ve teşviklerdir. 1980 sonrasında piyasalardaki koşulların kronik işsizliğe yol açması özellikle İngiltere ve Almanya tarafından fazlasıyla ciddiye alınmış ve ilk olarak büyük işletmelerin bazı işlerini küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) yapmasını istemeleri ile beraber KOBİ olarak nitelendirilen bu işletmeler önem kazanmıştır. Bu bağlamda 1990 sonrasında Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde AB ülkelerinde kendi işini kurmak isteyenlere bazı kolaylıklar ve teşvikler sağlamıştır.

Ülkemizde de yaygınlaşan kendi işini kurma eğilimi her ne kadar teşvik ve desteklere açık olsa da bu olanaklar daha da fazla bir miktara çıkartılmalıdır. Kamu

kurumları kendi işini kuracaklara verdiği sermaye ve danışmanlık hizmetlerini daha da arttırmalıdır.

Çünkü girişimciler gerekli bilgi ve beceri donanımına sahip olmadığından bu konularda daha yoğun desteklenmelidir. Ayrıca sermaye konusunda da bilgi ve yol göstermeden öte bankalar ile yürütülecek ilişkilerde kolaylıklar sağlanması kendi işini kurmak isteyen girişimcilere yüksek fayda sağlayacaktır.

KOSGEB aracılığı ile yürütülen bu süreçte kadın istihdamı da göz ardı edilmemeli kadınları işgücü piyasalarına çekecek bazı desteklerin artırılması faydalı olacaktır. Böylece sağlıklı koşullarda kurulan yeni işletmeler hem yeni istihdam olanakları yaratacak hem de üretime katkı sağlayacaklardır.

Ülkemizde yeterli derece de etkinlik gösteremeyen istihdam danışmanlık hizmetleri de daha verimli hale getirilmesi gereken bir başka alandır. İşsiz bireyler ile işverenler arasında uyumu bir eşleşme yapmakla görevli olan bazı kamu ve özel istihdam büroları bulunmaktadır. İşveren ve iş arayanların kayıtlarını alarak çalışan bu sistem, işsiz konumdaki kişileri en uygun iş pozisyonlarına yönlendirmektedir. Eğer iş arayan kişilerde bir eksiklik görülürse onları çeşitli kurs veya seminerlere yönlendirmek de görevleri arasındadır. Bu istihdam büroları işsizliğin ciddi bir sorun olduğu günümüz şartlarında daha aktif olarak çalışmalı işsiz bireylere daha fazla ulaşabilmeli ve gerekli eğitim olanaklarını arttırmalıdır.

Bazı dönemlerde firma ve bölgelerde yeni istihdam olanakları oluşabilmektedir. Bu gibi durumlarda iş arayan kesim yeterince bilgilendirilmediği için bu iş olanakları ile uyumlu bir eşleşme yakalanamamaktadır. Bu tarz uzak bölgelerde ki iş olanakları için yeterli bilgilendirme ve ulaşım olanaklarının artırılması iş arayan kişilere oldukça faydalı olup istihdamı artırıcı bir etki sağlanabilecektir.

İşsizlik oranlarının artışa geçtiği süreçlerde birçok gelişmiş ekonomi emeklilik yaşını düşürme yoluna gitmiştir. Böylece yeni istihdam olanakları oluşturacak politikalardan daha hızlı bir şekilde işsiz kişileri emekli olan kişilerin yerine yerleştirmek suretiyle kısa sürede iyi sonuçlar almışlardır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ülkemizde de emeklilik yaşının düşürülmesi ve emeklilik halinde oluşan maaş kayıplarının ortadan kaldırılması ile emekli olacak çalışanların yerine işsiz durumda olan birçok birey yerleştirilebilecektir.

5.2.2. Diğer Öneriler

İstihdam olanaklarını arttıracak diğer öneriler, Türkiye'nin uyguladığı bazı politikaların yön değiştirmesi şeklindedir. Bunların başında ülkede ki tarım faaliyetleri gelmektedir. Ülkemiz tarım faaliyetleri açısından oldukça şanslı bir jeopolitik konuma sahiptir. Ancak izlenen hatalı politikalar tarım sektöründe ciddi üretim kayıpları ve beraberinde de istihdam sorununun oluşmasına yol açmıştır. Tespit edilen işsizlik sorunun en büyük nedenlerinden biri şüphesiz tarımda ki işgücünün topraklarını terk edip şehirlerde iş araması ve bu işgücünün çoğunun vasıfsız olması ile beraber uygun bir iş bulamama süreci şeklinde olmasıdır. Tarımdan kopan bu işgücü sadece istihdam sorunu oluşturmakla kalmamakta her türlü tarım faaliyetlerini de negatif etkilemektedir.

Sayısız türde ürün üretebilecek kapasitede olan ülkemiz tarım sektörü için doğru politika ve düzenlemeler uygulayabilirse ciddi ihracat seviyelerine ulaşabilir ve ciddi istihdam olanakları yaratabilir. Bu sebeple tarım sektöründe ithal ürün eğilimi yerine yerli malı anlayışı benimsenmelidir. İthal ikameci bu anlayış ile tarım faaliyetleri fazlaca önem kazanacak ve yeni iş imkanlarını da beraberinde getirecektir. Ayrıca çiftçilik ile uğraşan bireylere devlet tarafından teşvik ve desteklerin artırılması da özellikle kırsal kesimden kentlere göç ederek aşılması zor bir istihdam sorunu yaratan kesimin ciddi bir şekilde azalmasına yardımcı olacaktır. Tarımda modern teknik ve ileri teknolojilere teşviklerin artması, arazilerin bölünmemesi, verimlilik ve pazarlama olanaklarının artırılması da önemli ayrıntılardır.

Ayrıca çoğu zaman izlenen düşük kur-yüksek faiz politikalarının yol açtığı sıcak para girişine dayanan spekülatif büyüme politikaları yerine ekonominin reel yönünün güçlendirildiği politikalara öncelik verilmelidir (Butev, 2012, s.115). Ülkemizde, ithalata bağımlı bir ihracat eğilimi mevcuttur. Bu durum, dış ticaret açıklarının süreklilik göstermesine yol açmış ve gerçekçi bir döviz politikasının olmaması sonucunda döviz kurundaki ani değişiklikler ekonomik krizleri tetikleyici unsur olmuştur. Ortaya çıkan bu kriz süreçleri, ekonomiyi kırılgan bir hale getirmiş ve beklentilerin olumsuz olmasına böylece de üretim ve yatırım kararlarının ertelenmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, reel sektör ciddi anlamda etkilendiği için krizler tekstil, inşaat, otomotiv gibi istihdam yaratma yetisi yüksek olan sektörleri daha fazla etkilemiştir. Bu yüzden, krizlerin zararını en aza indirmek için inşaat ve otomotiv sektörlerine arz yönlü politikalar ile vergi indirimleri uygulanmalı ve istihdam imkânları artırılmalıdır (Bakkal, 2013, s.116).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen, emek maliyetlerinin düşürülmesi reel ücret ve istihdam hareketlerinin bastırılması ile gerçekleşmektedir. Bu sebeple gelişen ekonomilerde üretim ve verim artışları yaşamasına rağmen çalışanların reel kazançları baskı altında kalarak ekonomik büyüme oranında istihdam artışı yaşanmamaktadır. Ve bu da işsizliği arttıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Haliyle bu negatif etkileşimin azaltılması için çalışma sürelerinin kısaltılması faydalı olabilmektedir. Azaltılan çalışma süreleri ile birlikte yarı zamanlı iş imkânlarının da artırılması istihdam yaratma da olumlu sonuçlar verebilecektir.

Bu durumun örnekleri gelişmiş ülkelerde fazlaca görülmektedir. Fransa 1990'lı yıllarda çıkardığı bir yasa ile haftalık çalışma süresini 39 saatten 35 saate indirmiş ve işçilerin azalan çalışma saati karşısında kayıp yaşamamaları için sosyal güvenlik primlerini düşürmüştür.

Yine işsizlikle mücadele de en başarılı ülkelerden olduğu kabul edilen Hollanda haftalık çalışma saatini 30 seviyelerine düşürmüştür. Böylece yarı zamanlı iş olanakları yaratarak dileyen bireylerin fazladan bir işte daha çalışmalarına imkân vererek hem üretim miktarını hem de istihdam seviyesini arttırmıştır (Mahiroğulları & Korkmaz, 2013, s.194).

Türkiye'de ise 4857 Sayılı İş Kanun'u 63.maddesine göre haftalık çalışma süresinin 45 saat olduğu görülmektedir. Gelişmiş ekonomilere göre oldukça fazla olan bu sürenin azaltılması yeni iş imkânları açısından oldukça önemlidir.

Türkiye, işçi ve işverenler üzerindeki sosyal güvenlik primleri ve vergi yükleri açısından OECD ülkeleri arasında üst sıralarda yer almaktadır. Prim ve vergi yüklerinin fazla oluşu maalesef kayıt dışı istihdamı arttırmaktadır. Ekonomiye verdiği zararlar ve yasal olmayışı göz önünde bulundurulduğunda kişileri kayıt dışı yerine yasal şekilde çalışmaları için itici güçler oluşturulmalıdır.

Bunlar işyerlerine yapılacak denetimlerin daha sık ve detaylı olması, işçi ve işverenlerin ama özellikle de işçi tarafın kayıt dışı çalışmalarından ötürü mahrum kaldıkları haklar açısından bilinçlendirilmesi hem işçi hem de işverene ait prim ve vergi yüklerinin azaltılması gibi çalışmalar uygulanmalıdır.

Özellikle Türkiye gibi genç işsizlik oranı yüksek bir ülke de nüfus planlaması büyük ölçüde gerekli ve sorunu çözmede etkili yollardan biridir. Sürekli bir nüfus artışı anlayışı yerine daha düşük oranda tutulacak bir nüfus artış oranı zaten işsizlikle mücadele eden piyasaların uzun vade de daha rahat bir ortama kavuşmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde göze çarpan bir diğer sorunda bölgesel gelişmişlik düzeylerinin farklı olması ve kendine has özelliklerinin yeterince avantaj haline getirilmemesidir. Bu bağlamda her bölgenin sahip olduğu potansiyelleri iyi değerlendirilerek şehir veya bölge bazında kalkınma projeleri uygulanmalı ve bu uygulamalar neticesinde de bölgeler arası sosyo-ekonomik farklılıklar minimuma indirgenmelidir.

Sendikasılaşma sürecini getiren taşeron (alt işveren) yapılanma ile istihdam süreçlerine kamu ve özel kesimde son verilmelidir.

İşgücü piyasasını gözlemlemek ve izleyebilmek için önemli bir rol oynayan veri sistemi iyileştirilmeli ve geliştirilmelidir. Çünkü etkili istihdam politikaları oluşturmak için işgücü piyasasının güvenilir, sağlıklı ve gerçeği yansıtan verilere ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C., (2000). Monetarizm Ve Rasyonel Beklentiler Teorisi, İçinde: C.C.Aktan, Politik İktisat, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Aktaş, T. M., & Erdiñ, Z. & Günsoy, B. & Günsoy, G. & Taban, S. (2013), İktisadi Büyüme, *Anadolu Üniversitesi Yayını* No: 2898, *Açıköğretim Fakültesi Yayını* No: 1855, Eskişehir.
- Aktuğ, S. (2010). Kavramsal Açıdan Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma Ve Bölüşüm İlişkileri, www.sosyalpolitika.info, 1-28.
- Akyüz, Y. (2007). Global Rules and Markets: Constraints Over Policy Autonomy in Developing Countries, *TWN Global Economy Series*, No.10, 31, Malaysia
- Akyüz, Y. (2009). Sermaye Bölüşüm Ve Büyüme, Eflatun Yayınevi, No:7, 3.Basım, Ankara.
- Alptekin, V. & Uysal, D. (2009). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İşsizlik İlişkisinin Var Modeli Yardımıyla Sınanması 1980 – 2007, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:25, 69-78.
- Altuğ, O. (1999). Kayıt dışı Ekonomi, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Aren, S. (2008). İstihdam Para Ve İktisadi Politika, İmge Kitapevi, 14.baskı.
- Arestis, P. (1992). The Post-Keynesian Approach to Economics: An Alternative Analysis of Economics Theory and Policy, Aldershot Edward Elgar Publishing.
- Ataman, B. C., (1999). İşgücü Piyasası Ve İstihdam Politikasının Temel Prensipleri, Ankara Üniversitesi, *SBF İstihdam Ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programı*, Sayı:53, 59-72, Ankara.
- Atılğan, E. & Mıhçı, S. (2010). İşsizlik Ve Büyüme: Türkiye Ekonomisi İçin Okun Katsayıları, *İktisat İşletme Ve Finans* 25 (296), 33-54.
- Attfield, C., & Silverstone, B. (1997). Okun's Coefficient: a Comment, *The Review of Economics and Statistics*, 79, s.326-329.
- Aydemir, C. (2013). Türkiye'de İşgücü Yapısı, İşsizlik Ve Kırsal Alan, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt:27, sayı:1, 115-138.
- Bakkal, H. (2013). Seçilmiş Dinamikler Bağlamında Türkiye'de İşsizlik (1980-2012),
- Bekiroğlu, C. (2010). Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomik Politikaların Analizi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Berber, M. (2006). İktisadi Büyüme Ve Kalkınma, Derya Kitabevi, 3.baskı, Trabzon.
- Berber, M. (2017). *Konjonktürel İşsizlik*, www.metinberber.com, Erişim Tarihi:14.02.2017
- Biçer, B. & Tanrıöver, B. (2015). Okun Kanunu Ve Stokastik Trend Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de İstihdam Yaratmayan Büyümenin Dinamikleri, *Ekonomik Yaklaşım*, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.
- Biçerli, K. & Erdoğan, N. (2004). Çalışma Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 1461, (ikinci baskı), Eskişehir.
- Biçerli, K. & Gündoğan, N. (2003). Çalışma Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın no:1461, Eskişehir.
- Biçerli, K. & Özdemir, Ç. & Özgüler, V. C., & Tekeli, S. (2012). İstihdam Ve İşsizlik, Editörler: Kemal Biçerli ve Verda Canbey Özgüler, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Yayın No:2678, Eskişehir.
- Buğra, A. (2013). İktisatçılar Ve İnsanlar, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- Bulut, Ü. (2016). Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki: Türkiye Örneği, *Uluslararası Ekonomi Konferansı*, Türkiye Ekonomi Kurumu, UEK-TEK, 1542-1554.
- Bulut, V. (2011). Türkiye’de İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Çözümlemesi İle İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi İstatistik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Butev, S. (2012). Türkiye Ekonomisinde İstihdamsız Büyüme Sürecinin Ekonomik Analizi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Caballero, R. J., & Hammour, M. L., (1997). Jobless Growth: Appropriability, Factor Substitution and Unemployment, *NBER Working Paper Series*, No. 6221, s.22, Cambridge.
- Ceylan, S. & Şahin B. Y., (2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 157-165.
- Cin, M. F., & Doğru, M. K., (2017). Makroiktisat Alternatif Görüşlerle Teori Ve Uygulama, Legal Yayıncılık, 2.baskı, İstanbul.
- Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2004). Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi Ve İstihdamın Arttırılması, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, Ankara.

- Çomaklı, Ş. E., & Kızılot, Ş. (2004). Vergi Kayıp Ve Kaçakları Ve Kayıt dışı Ekonomi İlişkisi Ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi, *19. Maliye Sempozyumu*, Mayıs.
- Davidson, P. (1980). Keynesian Economics: Solving the Crisis in Economic Theory, *The Public Interest*, Special Edition.
- Demir, O. (2002). İçsel Büyüme Kapsamında Devletin Değişen Rolü, KOÜ İİBF, *1. Uluslararası Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi*, 258-339, Kocaeli.
- Demir, Ö. & Keskin, S. & Özpinar, Ş. (2011). Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi 2000-2010, *Sosyal Ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt:3, No:2, 133- 142.
- Demirgil, H. (2010). Okun Yasası’nın Türkiye İçin Geçerliliğine Dair Ampirik Bir Çalışma, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 139-151.
- Dinler, Z. (2008). İktisada Giriş, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Dirimtekin, H. (1976). Genel İktisat, Eskişehir İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Durak, Ş. & Kaya, V. (2014). Türkiye’de İşsizlik Ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt:28, sayı:2, 55-73.
- Dülgeroğlu, E. (1997). Kalkınma Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, No:14, Bursa.
- Eaton, J. (2009). Keynes’e Karşı Marx, Çeviren: Tonguç Ok, Evrensel Basım Yayın.
- Ekin, N. (1971). Gelişen Ülkelerde Ve Türkiye’de İşsizlik, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1625, İstanbul.
- Ekin, N. (2003). Türkiye’de Katlanan İşsizlik: Geleneksel Yoksullar Ve Konjonktürel Modern İşsizler, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı:45, 127-140.
- Ekinci, A. & Gül, E. & Konya, S. (2009). Türkiye’de İstihdam Politikaları: Yapısal Bir Analiz, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Ercan, H. (2006). İstihdamsız Büyüme: Verimlilik Artışımı, Yeni İş Yasası mı? Bir Ön Değerlendirme, *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri Kaynaklar Ve Etkiler*, Derleyen: Bilin Neyaptı, *T.E.K.*, 173-184.
- Ercan, N. Y., (2000). İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 129-138.
- Eren, G. L., (2015). Tarımsal Kapitalizm: Fizyokrasi, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2), 6-23.

- Ersel, B. (1999). Türkiye’de İşsizlik Ve İşsizlik Sigortası, Dilek Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Eryıldırım, D. (2008). Türkiye’nin İşsizlik Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Mesleki Eğitim, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- Eser, B. (2012). Ekonomik Büyüme Ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Eser, B. Y., & Murat, S. (2013). Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve İstihdam İlişkisi: İstihdam Yaratmayan Büyüme Olgusunun Geçerliliği, *Emek Ve Toplum Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 2, Yıl: 2, Sayı: 3, 93-123.
- Evans, G. W., (1989). Output and Unemployment Dynamics in the United States: 1950-1985, *Journal of Applied Econometrics*, Vol: 4, No:3, 213-237.
- Eyüboğlu, D. (2003). 2001 Krizi Sonrasında İşsizlik Ve Çözüm Yolları, Milli Prodüktivite Yayınları, No: 674, Mert Matbaası, Ankara.
- Fisunoğlu, M. & Tan, B. K., (2009). Keynes Devrimi Ve Keynes İktisat, *Ekonomik Yaklaşım*, cilt:20 sayı:70, 31-60.
- Germir, H. N., (2012). Türkiye’de İstihdam Politikalarının Etkinliği, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Gök, M. (2004). İşgücü Piyasası Ve Kobiler, Roma Yayınları-12, Ankara.
- Gujarati, D. N., (1999). Temel Ekonometri, Çeviri: Ümit Şenesen & Gülay Günlük Şenesen
- Gupta, J. P., (1990). Population Growth And The Problem Of Unemployment, New Delhi.
- Güloğlu, T. & Kip, M. & Korkmaz, Â. (2012). Türkiye’de Kayıt dışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:45, 51-96.
- Günel, S. & Umutlu, G. & Yılmaz, F. A., (2009). Ekonomik Büyüme Farklılıklarının İncelenmesi: OECD Ülkeleri İçin Bir Uygulama, *SÜ İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16.sayı, 351-372.
- Harris, R., & Silverstone, B. (2001). Testing for the Asymmetry in On’s Law: a Crosscountry Comparision, *Economiccs Bulletin*, 5, 1-13.
- Hatemi-J, A. (2012). Asymmetric Causality Tests with an Application, *Empirical Economics*, 43(1), 447-456.
- Hiç, M. (1994). Büyüme Ve Gelişim Ekonomisi, Filiz Kitabevi, İstanbul.

- Holmes, M. J. & Silverstone, B. (2006). Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach, *Economics Letters*, Vol: 92, 293-299
- Hunt, E. K., (2005). İktisadi Düşünce Tarihi, Çeviren: Müfit Günay, 1. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara.
- Ilgın, Y. (1999). Kayıt dışı Ekonomi Ve Türkiye'de ki Boyutları, DPT, Ankara.
- Işığışok, Ö. (2014). İstihdam Ve İşsizlik, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti. 2. Baskı, Bursa.
- Izyumov, A. & Vahaly, J. (2002). The Unemployment-Output Tradeoff in Transition Economies: Does Okun's Law Apply?, *Economics of Planning*, 35, 317-331
- Izyumov, A. & Vahaly, J. (2002). The Unemployment-Output Tradeoff in Transition Economies: Does Okun's Law Apply?, *Economics of Planning*, 35, 317-331.
- Kablamacı, B. (2011). İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyal Bilimler Dergisi* 2011, (2), 54-62.
- Kadılar, C. (2000). Uygulamalı Çok Değişkenli Zaman Serileri Analizi, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Kamalıoğlu, N. Ç., (2014). Kayıt dışı İstihdam Ve Türkiye'de Uygulanan Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kanca, O. C., (2012). Türkiye'de İşsizlik Ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı:2, 1-18.
- Kapar, R. (2004). Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi *Sosyal Siyaset Konferansları* 48.Kitap, Yayın no:4531, İstanbul.
- Kara, M. & Duruel, M., (2010). Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 50, 367-396.
- Kara, M. V., & Tarhan, A. (2011). Keynesyen İktisatta Ücretlerin Katılığı Sorunu, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:31, 223-236.
- Karaarslan, E. (2010). Kayıt dışı İstihdam Ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, Maliye Bakanlığı Muhasebat Başkontrolörü Ve Sgk Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü Kurumsal Gelişim Ve Ortak Veri Tabanı Daire Başkanı, Mali Hizmetler Derneği, Yayın No:7, Ankara.

- Karadeniz, O. & Yereli, A. B., (2004). Kayıt dışı İstihdam, Odak Yayın Ve Dağıtım, Ankara.
- Karagül, M. (2003). Beşerî Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (5), 79-90.
- Karakayalı, H. (1995). Makro İktisat, Bilgehan Basımevi, İzmir.
- Kaynak, M. (2007). İşsizlik ve Emek Kalitesi, *TİSK Akademi*, Cilt: 2, Özel Sayı: 1.
- Kenar, N. (2002). Büyüme, Yatırım ve Ekonomi Politikaları İstihdam Hedeflemelidir, *İşveren Dergisi*, Ocak.
- Keyder, N. (2002). Money, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kılıç, E. & Yıldırım, S. (2017). Is Jobless Growth Still a Problem for Turkey? Analysis of Economic Performance and Employment Nexus via Continuous Wavelet Transform, *V. Anadolu International Conference in Economics*, 18, Eskişehir, Turkey.
- Kızılgöl, Ö. (2006). Türkiye’de Büyüme Oranı İle İşsizlik Oranı Arasındaki İlişki, Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, Ekonometri Bölümü, *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, sayı:6, 54-69.
- Kumaş, H. (2001). İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, İzmir.
- Landman, O. (2004). Employment, Productivity and Output Growth, *ILO Employment Strategy Papers*, 1-61.
- Lee, J. (2000). The Robustness of Okun’s Law: Evidence From OECD Countries, *Journal of Macroeconomics*, Vol: 22, No: 2, 331-356.
- Lipsey, R. G., & Peter O. S., & Douglas D. P., & Paul N. C., (1994). İktisat 2, Bilim ve Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Lordoğlu, K. & Özkaplan, N. (2003). Çalışma İktisadı, Der Yayınları, İstanbul.
- Mahiroğulları, A. & Korkmaz, A. (2013). İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları Türkiye ve AB Ülkeleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Marinkov, M. & Guldenhuys, J. (2007). Cyclical Unemployment And Cyclical Output: An Estimation Of Okun’s Coefficient For South Africa, *South African Journal of Economics* 75(3), 373-390.
- Marx, K. (1973). 1844 El Yazmaları, Ekonomik Politik Ve Felsefe, Çeviren: Kenan Somer, Sol Yayınları, 1. Baskı Ankara.

- Marx, K. (1999). Ücretli Emek Ve Sermaye, Çeviren: Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara.
- McCallum, B. (1996). Neoclassical Vs. Endogenous Growth Analysis: An Overview, *NBER Working Paper Series*, Working Paper No:5844.
- Murat, S. (2007). Dünden Bugüne İstanbul'un İşgücü Ve İstihdam Yapısı, İTO Yayınları, Yayın No: 2007-73, İstanbul.
- Muratoğlu, Y. (2011). Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki Ve Türkiye'de Okun Yasasının Sınanması, T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Narayan, P.K., (2005). "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests", *Applied economics*, 37-17, 1979-1990.
- Oktay, E. (2006). Makro İktisat Teorisi Ve Politikası, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Onaran, Ö. (2000). Türkiye'de Yapısal Uyum Sürecinde Emek Piyasasının Esnekliği, *Toplum Ve Bilim*, sayı:86, Birikim Yayınları, Ankara.
- Özdemir, B. K., & Yıldırım, S. (2013). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi: Özçıkırmalı Dalgacık Yaklaşımı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:38, 97-116.
- Özen, T. (2013). Kayıt Dışı İstihdam, *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Kaynakları Ve Çalışma Ekonomisi*, Yalova.
- Özsağır, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, *Karaman İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(14).
- Öztürk, N. (2006). Ekonomide Devletin Değişen Rolü, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:39, sayı:1, 17-38.
- Parasız, İ. (1998). Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat Ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pehlivan, Ö. S., (2011). İktisat Teorisinde İstihdam Sorunu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Peker, H. S., (2015). Avrupa'da Merkantilist Uygulamalar Ve Osmanlı Ekonomisi İle Bir Karşılaştırma, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:5, sayı:1, 1-12.
- Peseran, M. H. & Shin, Y. & Smith, R., J., (2001). Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships, *Journal Of Applied Econometrics*, 16, 289-326.

- Peseran, M. H., & Shin, Y. (1999). An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach To Cointegration Analysis, *Centennial Volume Of Rangar Frisch*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Prachowny, M. F. J., (1993). Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates, *The Review of Economics and Statistics*, 75, 331-336.
- Puyana, A. (2011). Economic Growth, Employment and Poverty Reduction: A Comparative Analysis of Chile and Mexico, *ILO Employment Sector Employment Working Paper*, No. 78, Geneva – Switzerland.
- Saraçoğlu, B. & Suiçmez, H. (2008). Türkiye’de İmalat Sanayiinde Büyüme, İstihdam ve Verimlilik Sorunları, *TİSK Akademi*, 2008/II.
- Savaş, V. F., (1999). İktisadın Tarihi, Siyasal Kitabevi, 3.baskı, Ankara.
- Saydam, İ. M., (2009). Yeni-Keynesçi Yaklaşımda Ücret Katılıkları, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt:59, sayı:2.
- Seccareccia, M. (1991). An Alternative to Labour-Market Orthodoxy: The Post Keynesian/ Institutional Policy Wiew, *Review of Political Economy*, 3.1.
- Selik, M. (1982). Marksist Değer Teorisi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*:484, 100. Doğum Yılında Atatürk’e Armağan Dizisi:26, s.17, Ankara.
- Silvapulle, P., & Moosa, I. A., & Silvapulle, M. J. (2004). Asymmetry in Okun's Law, *Canadian Journal of Economics*, 37(2), 353–74.
- Snowdon, B. & Vane, H.R., (2006). Modern Macroeconomics, Edward Elgar, Cheltenham, 365-366.
- Sögner, L. (2000). Okun's Law: Does The Austrian Unemployment – GDP Relationship Exhibit Structural Breaks?, *Working Paper Series ePub*, No: 61, Avusturya.
- Swane, A. & Vistrand, H. (2006). Jobless Growth in Sweden, *Stockholm School of Economics Master's Thesis in International Economics and Business*, June, Sweden.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016). *Eksik İstihdam Tanımlaması*, (<https://www.csgeb.gov.tr>), Erişim Tarihi: 03.09.2016
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2017). *Kayıt dışı İstihdamda Yoksun Kalınan Haklar*, (www.csgeb.gov.tr), Erişim Tarihi: 04.01.2017
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2016). İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi, Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi 2016-I.

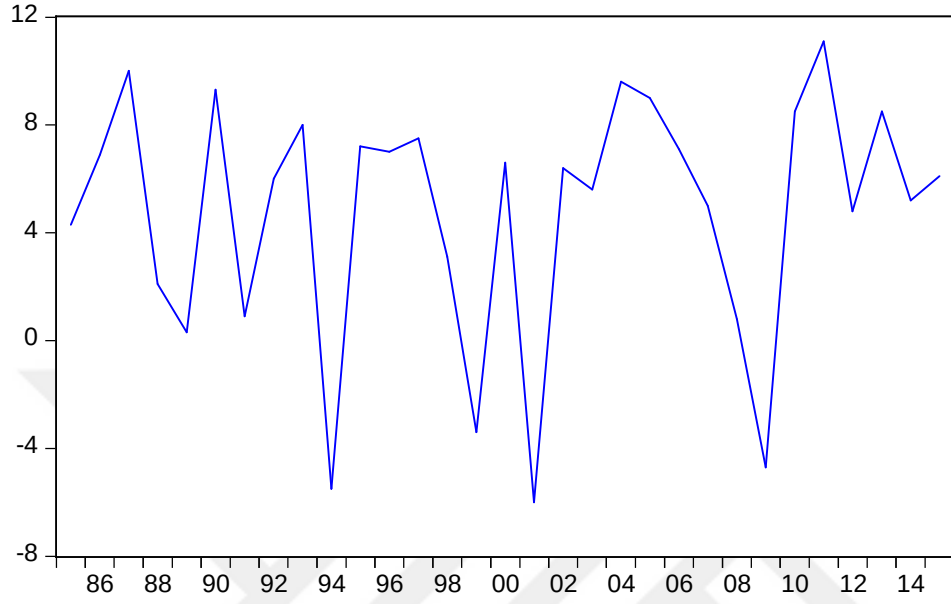
- T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kocaeli.
- T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (2016), *Kayıt dışı İstihdam Tanımlaması*, (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam), Erişim Tarihi: 15.02.2017
- T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (2017). *Türkiye'nin Kayıt dışı İstihdam Oranları*, (http://app.csgeb.gov.tr/bilgilendirme/pdf/5_kayit_disi_istihdam.pdf). Erişim Tarihi: 16.03.2017
- Taban, S. (2008). İktisadi Büyüme, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Tarı, R. & Abasız, T. (2010). Asimetrik etkiler altında Okun Yasası'nın Eşik Hata Düzeltme Modeli ile Sınanması: Türkiye, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, sayı:25, 53-77.
- Tatoğlu, F. Y., (2010). Türkiye Ve AB Ülkelerinde İşsizlik Ve Büyüme, Sahhaflar Kitap Sarayı, Nisan.
- Tekeoğlu, M. (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi.
- Timur, M. C., & Doğan, Z. Ç., (2015). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye, <https://www.researchgate.net/publication/309557154>, 230-240, Adana.
- TOBB (1994). Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği "TOBB", *Ekonomik Rapor 1993*, TOBB Yayını, No:285, Ankara.
- Torun, N. (2015). Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Törüner, M. (2000). Çalışma Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayın No:879, AÖF Yayın No:467, Eskişehir.
- TÜİK (2016), *Yetersiz İstihdam*, www.tuik.gov.tr/MicroVeri/. Erişim Tarihi: 9.12.2016
- TÜİK (2016), *Zamana Dayalı Eksik İstihdam*, www.tuik.gov.tr/MicroVeri/. Erişim Tarihi: 9.12.2016
- TÜİK (2016). *İstihdam Nedir*, <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/>, Erişim Tarihi:10.10.2016.
- TÜİK (2016). *İstihdam Oranı*, <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/>, Erişim Tarihi:10.10.2016.
- Türkbak, A. (1993). İktisada Giriş, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:9, Diyarbakır.

- Türker, M. T., (2009). İçsel Büyüme Teorilerinde İçsel Büyümenin Kaynağı Ve Uluslararası Ticaret Olgusuyla İlişkisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:89, 87-94.
- TÜSİAD (2004). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik, Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul.
- Ulusoy, A. (2012). Devlet Borçlanması, Aksakal Kitabevi, 6.baskı, Trabzon
- Ünay, C. (1983). Makro Ekonomi, Akademi Yayınları, 3. Basım, Bursa.
- Ünay, C. (2000). Genel İktisat, Bursa Ekin Kitapevi.
- Ünay, C. (2001). Makro Ekonomi, Vipış A.Ş. Yayınları, Bursa.
- Üstünel, B. (1988). Ekonominin Temelleri, 5. Bası, Ankara.
- Üzümcü, Â. (2015). İktisadi Büyüme, Teori, Model Ve Türkiye Üzerine Gözlemler, Beta Basım İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Villaverde, J. & Adolfo, M. (2008). The Robustness of Okun’s Law in Spain, 1980-2004 Regional Evidenc, *Journal of Policy Modeling*, 31, 289-297.
- Viren, M. (2001). The Okun Curve is Non-Linear, *Economics Letters*, 70, 253-257.
- Vougas, D. V., (2003). Unemployment in Greece, *Journal of Policy Modelling*, 25, 107-112.
- Weber, C.E. (1995). Cyclical Output, Cyclical Unemployment, and Okun’s Coefficient: A New Approach, *Journal of Applied Econometrics*, 10(4), 433-445.
- Yaman, B. (1977). Kalkınmakta Olan Ülkelerde İstihdam Sorunu Ve Çözüm Yolları, Bursa İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 27, Bursa.
- Yapar, S. S., & Karaçayır, E. (2015). Türkiye’de Cari İşlemler Hesabının Finansmanı: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:33, 155-166, Konya.
- Yeldan, E. (2011). İktisadi Büyüme Ve Bölüşüm Teorileri, Efil Yayınevi, 2.baskı Ankara.
- Yıldırım, K. & Karaman, D. (2001). Makro Ekonomi, Eğitim Sağlık Ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2.Basım, Yayın no:145, Eskişehir.
- Yılmaz, Ö. G., (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi*, Ekonometri ve İstatistik Sayı:2, 63-76.
- Yılmaz, Ş. E., (2014). Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi, Efil Yayınevi, 3.baskı, Ankara.

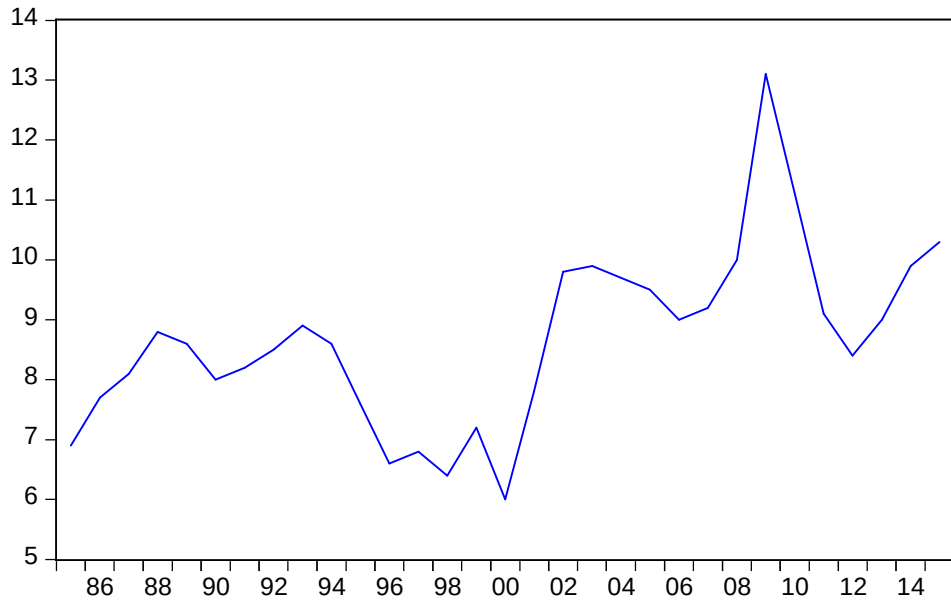
EKLER

EK-1: Serilere Ait Grafikler

büyüme oranı

işsizlik oranı

EK-2: Serilere Ait ADF Birim kök Sonuçları

Null Hypothesis: GROWTH has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.772189	0.0000
Test critical values: 1% level	-3.670170	
5% level	-2.963972	
10% level	-2.621007	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(GROWTH)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:48

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GROWTH(-1)	-1.088027	0.188495	-5.772189	0.0000
C	5.180978	1.244341	4.163634	0.0003
R-squared	0.543365	Mean dependent var		0.060000
Adjusted R-squared	0.527057	S.D. dependent var		6.949155
S.E. of regression	4.778994	Akaike info criterion		6.030677
Sum squared resid	639.4858	Schwarz criterion		6.124091
Log likelihood	-88.46016	Hannan-Quinn criter.		6.060561
F-statistic	33.31816	Durbin-Watson stat		1.998219
Prob(F-statistic)	0.000003			

Null Hypothesis: GROWTH has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.710432	0.0003
Test critical values: 1% level	-4.296729	
5% level	-3.568379	
10% level	-3.218382	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(GROWTH)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:49

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GROWTH(-1)	-1.094499	0.191667	-5.710432	0.0000
C	4.464165	1.978713	2.256095	0.0324
@TREND("1985")	0.048211	0.102502	0.470345	0.6419
R-squared	0.547076	Mean dependent var		0.060000
Adjusted R-squared	0.513526	S.D. dependent var		6.949155
S.E. of regression	4.846873	Akaike info criterion		6.089184
Sum squared resid	634.2888	Schwarz criterion		6.229304
Log likelihood	-88.33776	Hannan-Quinn criter.		6.134010
F-statistic	16.30635	Durbin-Watson stat		2.002715
Prob(F-statistic)	0.000023			

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.105383	0.2440
Test critical values: 1% level	-3.670170	
5% level	-2.963972	
10% level	-2.621007	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:50

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.269532	0.128020	-2.105383	0.0444
C	2.434903	1.118257	2.177409	0.0380
R-squared	0.136672	Mean dependent var		0.113333
Adjusted R-squared	0.105839	S.D. dependent var		1.077268
S.E. of regression	1.018665	Akaike info criterion		2.939204
Sum squared resid	29.05501	Schwarz criterion		3.032617
Log likelihood	-42.08806	Hannan-Quinn criter.		2.969088
F-statistic	4.432637	Durbin-Watson stat		1.558541
Prob(F-statistic)	0.044355			

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Lag Length: 1 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.140455	0.1162
Test critical values: 1% level	-4.309824	
5% level	-3.574244	
10% level	-3.221728	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:50

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT(-1)	-0.498458	0.158721	-3.140455	0.0043
D(UNEMPLOYMENT(-1))	0.366798	0.184773	1.985134	0.0582
C	3.610166	1.211490	2.979939	0.0063
@TREND("1985")	0.047773	0.025541	1.870449	0.0732
R-squared	0.293908	Mean dependent var		0.089655
Adjusted R-squared	0.209177	S.D. dependent var		1.088362
S.E. of regression	0.967861	Akaike info criterion		2.899986
Sum squared resid	23.41889	Schwarz criterion		3.088579
Log likelihood	-38.04980	Hannan-Quinn criter.		2.959051
F-statistic	3.468711	Durbin-Watson stat		2.020497

Prob(F-statistic) 0.031122

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.642212	0.0009
Test critical values: 1% level	-3.679322	
5% level	-2.967767	
10% level	-2.622989	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT,2)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:50

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(UNEMPLOYMEN				
T(-1))	-0.881708	0.189933	-4.642212	0.0001
C	0.077418	0.205292	0.377111	0.7090
R-squared	0.443874	Mean dependent var	-0.013793	
Adjusted R-squared	0.423277	S.D. dependent var	1.449070	
S.E. of regression	1.100457	Akaike info criterion	3.095800	
Sum squared resid	32.69715	Schwarz criterion	3.190097	
Log likelihood	-42.88910	Hannan-Quinn criter.	3.125333	
F-statistic	21.55013	Durbin-Watson stat	1.942215	
Prob(F-statistic)	0.000080			

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=7)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.552471	0.0057
Test critical values: 1% level	-4.309824	
5% level	-3.574244	
10% level	-3.221728	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT,2)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:51

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(UNEMPLOYMEN				
T(-1))	-0.880866	0.193492	-4.552471	0.0001
C	0.006691	0.450110	0.014865	0.9883
@TREND("1985")	0.004415	0.024882	0.177437	0.8605
R-squared	0.444546	Mean dependent var	-0.013793	
Adjusted R-squared	0.401819	S.D. dependent var	1.449070	
S.E. of regression	1.120742	Akaike info criterion	3.163556	
Sum squared resid	32.65761	Schwarz criterion	3.305000	
Log likelihood	-42.87156	Hannan-Quinn criter.	3.207854	
F-statistic	10.40429	Durbin-Watson stat	1.945826	
Prob(F-statistic)	0.000479			

EK-3: Serilere Ait PP Birim kök Analiz Sonuçları

Null Hypothesis: GROWTH has a unit root

Exogenous: Constant

Bandwidth: 4 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-5.927406	0.0000
Test critical values: 1% level	-3.670170	
5% level	-2.963972	
10% level	-2.621007	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	21.31619
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	14.75256

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(GROWTH)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:49

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GROWTH(-1)	-1.088027	0.188495	-5.772189	0.0000
C	5.180978	1.244341	4.163634	0.0003
R-squared	0.543365	Mean dependent var		0.060000
Adjusted R-squared	0.527057	S.D. dependent var		6.949155
S.E. of regression	4.778994	Akaike info criterion		6.030677
Sum squared resid	639.4858	Schwarz criterion		6.124091
Log likelihood	-88.46016	Hannan-Quinn criter.		6.060561

F-statistic	33.31816	Durbin-Watson stat	1.998219
Prob(F-statistic)	0.000003		

Null Hypothesis: GROWTH has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 5 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-6.119745	0.0001
Test critical values: 1% level	-4.296729	
5% level	-3.568379	
10% level	-3.218382	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	21.14296
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	10.83198

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(GROWTH)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:49

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GROWTH(-1)	-1.094499	0.191667	-5.710432	0.0000
C	4.464165	1.978713	2.256095	0.0324
@TREND("1985")	0.048211	0.102502	0.470345	0.6419
R-squared	0.547076	Mean dependent var	0.060000	
Adjusted R-squared	0.513526	S.D. dependent var	6.949155	

S.E. of regression	4.846873	Akaike info criterion	6.089184
Sum squared resid	634.2888	Schwarz criterion	6.229304
Log likelihood	-88.33776	Hannan-Quinn criter.	6.134010
F-statistic	16.30635	Durbin-Watson stat	2.002715
Prob(F-statistic)	0.000023		

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT has a unit root

Exogenous: Constant

Bandwidth: 7 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-2.097879	0.2468
Test critical values: 1% level	-3.670170	
5% level	-2.963972	
10% level	-2.621007	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.968500
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.959459

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:51

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.269532	0.128020	-2.105383	0.0444
C	2.434903	1.118257	2.177409	0.0380

R-squared	0.136672	Mean dependent var	0.113333
Adjusted R-squared	0.105839	S.D. dependent var	1.077268
S.E. of regression	1.018665	Akaike info criterion	2.939204
Sum squared resid	29.05501	Schwarz criterion	3.032617
Log likelihood	-42.08806	Hannan-Quinn criter.	2.969088
F-statistic	4.432637	Durbin-Watson stat	1.558541
Prob(F-statistic)	0.044355		

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 7 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-2.364341	0.3893
Test critical values: 1% level	-4.296729	
5% level	-3.568379	
10% level	-3.218382	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	0.913839
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.797827

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:51

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT	-0.369537	0.149096	-2.478519	0.0197

(-1)					
C	2.803346	1.143538	2.451467	0.0210	
@TREND("1985")	0.031802	0.025025	1.270824	0.2146	
R-squared	0.185397	Mean dependent var		0.113333	
Adjusted R-squared	0.125056	S.D. dependent var		1.077268	
S.E. of regression	1.007659	Akaike info criterion		2.947777	
Sum squared resid	27.41518	Schwarz criterion		3.087896	
Log likelihood	-41.21665	Hannan-Quinn criter.		2.992602	
F-statistic	3.072495	Durbin-Watson stat		1.513931	
Prob(F-statistic)	0.062772				

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) has a unit root

Exogenous: Constant

Bandwidth: 28 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

		Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic		-7.454642	0.0000
Test critical values:	1% level	-3.679322	
	5% level	-2.967767	
	10% level	-2.622989	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	1.127488
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.100051

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT,2)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:51

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(UNEMPLOYMENT				
T(-1))	-0.881708	0.189933	-4.642212	0.0001
C	0.077418	0.205292	0.377111	0.7090

R-squared	0.443874	Mean dependent var	-0.013793
Adjusted R-squared	0.423277	S.D. dependent var	1.449070
S.E. of regression	1.100457	Akaike info criterion	3.095800
Sum squared resid	32.69715	Schwarz criterion	3.190097
Log likelihood	-42.88910	Hannan-Quinn criter.	3.125333
F-statistic	21.55013	Durbin-Watson stat	1.942215
Prob(F-statistic)	0.000080		

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) has a unit root

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 28 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	Adj. t-Stat	Prob.*
Phillips-Perron test statistic	-7.493339	0.0000
Test critical values:		
1% level	-4.309824	
5% level	-3.574244	
10% level	-3.221728	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Residual variance (no correction)	1.126124
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.088926

Phillips-Perron Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT,2)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:51

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(UNEMPLOYMEN				
T(-1))	-0.880866	0.193492	-4.552471	0.0001
C	0.006691	0.450110	0.014865	0.9883
@TREND("1985")	0.004415	0.024882	0.177437	0.8605
R-squared	0.444546	Mean dependent var	-0.013793	
Adjusted R-squared	0.401819	S.D. dependent var	1.449070	
S.E. of regression	1.120742	Akaike info criterion	3.163556	
Sum squared resid	32.65761	Schwarz criterion	3.305000	
Log likelihood	-42.87156	Hannan-Quinn criter.	3.207854	
F-statistic	10.40429	Durbin-Watson stat	1.945826	
Prob(F-statistic)	0.000479			

EK-4: Serilere Ait KPSS Birim kök Analiz Sonuçları

Null Hypothesis: GROWTH is stationary

Exogenous: Constant

Bandwidth: 4 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.127847
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	20.79605
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	12.60822

KPSS Test Equation

Dependent Variable: GROWTH

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:49

Sample: 1985 2015

Included observations: 31

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.751613	0.832587	5.707045	0.0000
R-squared	0.000000	Mean dependent var	4.751613	
Adjusted R-squared	0.000000	S.D. dependent var	4.635650	
S.E. of regression	4.635650	Akaike info criterion	5.937156	
Sum squared resid	644.6774	Schwarz criterion	5.983414	
Log likelihood	-91.02592	Hannan-Quinn criter.	5.952235	
Durbin-Watson stat	2.172466			

Null Hypothesis: GROWTH is stationary

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 5 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.115900
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	20.64657
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	9.420698

KPSS Test Equation

Dependent Variable: GROWTH

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:50

Sample: 1985 2015

Included observations: 31

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.103226	1.647517	2.490552	0.0187
@TREND("1985")	0.043226	0.094337	0.458209	0.6502
R-squared	0.007188	Mean dependent var	4.751613	
Adjusted R-squared	-0.027047	S.D. dependent var	4.635650	
S.E. of regression	4.697922	Akaike info criterion	5.994458	
Sum squared resid	640.0436	Schwarz criterion	6.086974	
Log likelihood	-90.91411	Hannan-Quinn criter.	6.024616	

F-statistic	0.209955	Durbin-Watson stat	2.188039
Prob(F-statistic)	0.650218		

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT is stationary

Exogenous: Constant

Bandwidth: 3 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.462976
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	2.131217
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	5.342267

KPSS Test Equation

Dependent Variable: UNEMPLOYMENT

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:52

Sample: 1985 2015

Included observations: 31

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	8.667742	0.266534	32.52016	0.0000

R-squared	0.000000	Mean dependent var	8.667742
Adjusted R-squared	0.000000	S.D. dependent var	1.484001
S.E. of regression	1.484001	Akaike info criterion	3.659087
Sum squared resid	66.06774	Schwarz criterion	3.705344

Log likelihood -55.71584 Hannan-Quinn criter. 3.674165
Durbin-Watson stat 0.515229

Null Hypothesis: UNEMPLOYMENT is stationary

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 2 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.102155
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	1.476231
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	2.892709

KPSS Test Equation

Dependent Variable: UNEMPLOYMENT

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:53

Sample: 1985 2015

Included observations: 31

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	7.310484	0.440538	16.59446	0.0000
@TREND("1985")	0.090484	0.025225	3.587055	0.0012
R-squared	0.307330	Mean dependent var	8.667742	
Adjusted R-squared	0.283445	S.D. dependent var	1.484001	
S.E. of regression	1.256201	Akaike info criterion	3.356402	

Sum squared resid	45.76316	Schwarz criterion	3.448917
Log likelihood	-50.02422	Hannan-Quinn criter.	3.386559
F-statistic	12.86696	Durbin-Watson stat	0.735752
Prob(F-statistic)	0.001212		

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) is stationary

Exogenous: Constant

Bandwidth: 29 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.500000
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.739000
5% level	0.463000
10% level	0.347000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	1.121822
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.104889

KPSS Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:53

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.113333	0.196681	0.576228	0.5689
R-squared	0.000000	Mean dependent var	0.113333	
Adjusted R-squared	0.000000	S.D. dependent var	1.077268	

S.E. of regression	1.077268	Akaike info criterion	3.019498
Sum squared resid	33.65467	Schwarz criterion	3.066205
Log likelihood	-44.29247	Hannan-Quinn criter.	3.034440
Durbin-Watson stat	1.747157		

Null Hypothesis: D(UNEMPLOYMENT) is stationary

Exogenous: Constant, Linear Trend

Bandwidth: 29 (Newey-West automatic) using Bartlett kernel

	LM-Stat.
Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin test statistic	0.500000
Asymptotic critical values*:	
1% level	0.216000
5% level	0.146000
10% level	0.119000

*Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)

Residual variance (no correction)	1.121757
HAC corrected variance (Bartlett kernel)	0.105875

KPSS Test Equation

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 11:53

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.127816	0.410536	0.311340	0.7578
@TREND("1985")	-0.000934	0.023125	-0.040405	0.9681

R-squared	0.000058	Mean dependent var	0.113333
-----------	----------	--------------------	----------

Adjusted R-squared	-0.035654	S.D. dependent var	1.077268
S.E. of regression	1.096304	Akaike info criterion	3.086106
Sum squared resid	33.65270	Schwarz criterion	3.179520
Log likelihood	-44.29160	Hannan-Quinn criter.	3.115990
F-statistic	0.001633	Durbin-Watson stat	1.747238
Prob(F-statistic)	0.968057		

EK-5: Model İçin Gerçekleştirilen LM ve White Test Sonuçları Program Çıktısı

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	3.298240	Prob. F(1,25)	0.0814
Obs*R-squared	3.496585	Prob. Chi-Square(1)	0.0615

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: ARDL

Date: 11/06/17 Time: 08:40

Sample: 1986 2015

Included observations: 30

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.239945	0.189570	-1.265736	0.2173
GROWTH	0.011519	0.036867	0.312442	0.7573
C	1.677305	1.365236	1.228583	0.2307
@TREND	0.021962	0.024978	0.879251	0.3876
RESID(-1)	0.479627	0.264097	1.816106	0.0814

R-squared	0.116553	Mean dependent var	3.07E-16
Adjusted R-squared	-0.024799	S.D. dependent var	0.865695
S.E. of regression	0.876363	Akaike info criterion	2.724940
Sum squared resid	19.20032	Schwarz criterion	2.958473
Log likelihood	-35.87410	Hannan-Quinn criter.	2.799649
F-statistic	0.824560	Durbin-Watson stat	2.025325
Prob(F-statistic)	0.521971		

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	0.101970	Prob. F(2,22)	0.9035
Obs*R-squared	0.266360	Prob. Chi-Square(2)	0.8753

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: ARDL

Date: 11/06/17 Time: 08:41

Sample: 1987 2015

Included observations: 29

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.125030	0.364444	-0.343071	0.7348
UNEMPLOYMENT				
(-2)	0.019893	0.233127	0.085332	0.9328
GROWTH	0.004318	0.039510	0.109294	0.9140
C	0.751110	2.030232	0.369962	0.7149
@TREND	0.009014	0.031236	0.288568	0.7756
RESID(-1)	0.141697	0.415247	0.341235	0.7362
RESID(-2)	0.135867	0.325985	0.416788	0.6809
R-squared	0.009185	Mean dependent var	-9.92E-16	
Adjusted R-squared	-0.261037	S.D. dependent var	0.807839	
S.E. of regression	0.907170	Akaike info criterion	2.849532	
Sum squared resid	18.10508	Schwarz criterion	3.179569	
Log likelihood	-34.31822	Hannan-Quinn criter.	2.952896	
F-statistic	0.033990	Durbin-Watson stat	1.934962	
Prob(F-statistic)	0.999793			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	1.166980	Prob. F(3,23)	0.3438	
Obs*R-squared	3.963187	Prob. Chi-Square(3)	0.2655	

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: ARDL

Date: 11/06/17 Time: 08:41

Sample: 1986 2015

Included observations: 30

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.152702	0.330796	-0.461620	0.6487
GROWTH	0.012791	0.038443	0.332730	0.7424
C	1.061460	2.344204	0.452802	0.6549
@TREND	0.012250	0.037843	0.323706	0.7491
RESID(-1)	0.377384	0.356703	1.057979	0.3011
RESID(-2)	-0.001745	0.292861	-0.005957	0.9953
RESID(-3)	-0.160263	0.258670	-0.619566	0.5416
R-squared	0.132106	Mean dependent var	3.07E-16	
Adjusted R-squared	-0.094301	S.D. dependent var	0.865695	
S.E. of regression	0.905594	Akaike info criterion	2.840511	
Sum squared resid	18.86229	Schwarz criterion	3.167457	
Log likelihood	-35.60767	Hannan-Quinn criter.	2.945104	
F-statistic	0.583490	Durbin-Watson stat	1.923961	
Prob(F-statistic)	0.739810			
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	1.024621	Prob. F(4,22)	0.4165	
Obs*R-squared	4.711173	Prob. Chi-Square(4)	0.3182	

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: ARDL

Date: 11/06/17 Time: 08:42

Sample: 1986 2015

Included observations: 30

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
UNEMPLOYMENT				
(-1)	-0.239051	0.350102	-0.682802	0.5019
GROWTH	0.014776	0.038816	0.380667	0.7071
C	1.662069	2.476772	0.671063	0.5092
@TREND	0.021252	0.039733	0.534867	0.5981
RESID(-1)	0.490583	0.385865	1.271388	0.2169
RESID(-2)	0.065231	0.306568	0.212779	0.8335
RESID(-3)	-0.165686	0.260744	-0.635436	0.5317
RESID(-4)	0.184089	0.228209	0.806666	0.4285
R-squared	0.157039	Mean dependent var	3.07E-16	
Adjusted R-squared	-0.111176	S.D. dependent var	0.865695	
S.E. of regression	0.912549	Akaike info criterion	2.878029	
Sum squared resid	18.32042	Schwarz criterion	3.251682	
Log likelihood	-35.17044	Hannan-Quinn criter.	2.997564	
F-statistic	0.585497	Durbin-Watson stat	2.050676	
Prob(F-statistic)	0.760441			

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	3.238770	Prob. F(14,14)	0.0177
Obs*R-squared	22.15839	Prob. Chi-Square(14)	0.0754
Scaled explained SS	18.74742	Prob. Chi-Square(14)	0.1748

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

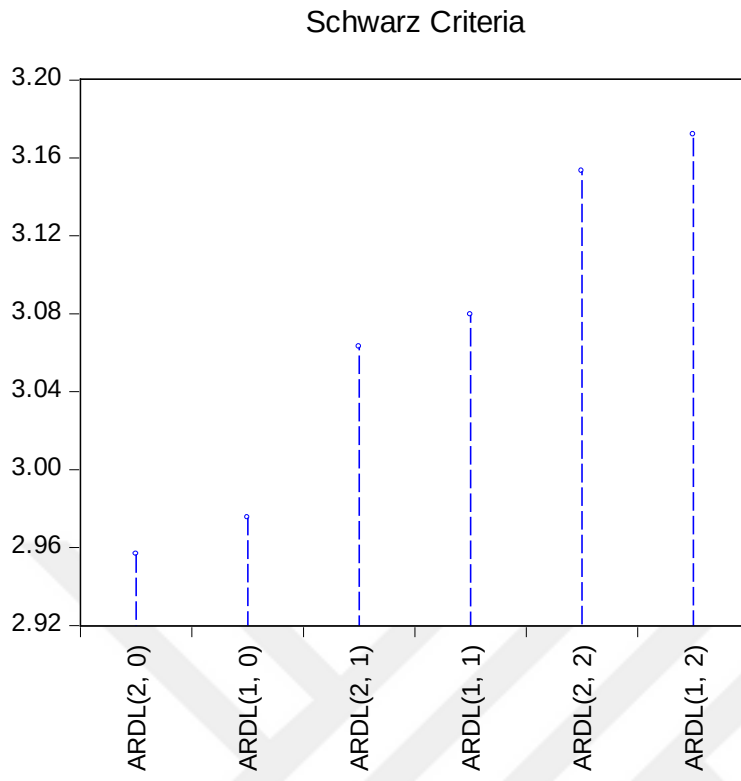
Method: Least Squares

Date: 11/12/17 Time: 09:04

Sample: 1987 2015

Included observations: 29

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	26.78712	8.189108	3.271067	0.0056
UNEMPLOYMENT(-1)^2	0.021323	0.136189	0.156567	0.8778
UNEMPLOYMENT(-1)*UNEMPLOYMENT(-2)	0.649170	0.352916	1.839443	0.0871
UNEMPLOYMENT(-1)*GROWTH	-0.067769	0.049558	-1.367486	0.1930
UNEMPLOYMENT(-1)*@TREND	-0.051900	0.049651	-1.045308	0.3136
UNEMPLOYMENT(-1)	-4.456609	1.784190	-2.497833	0.0256
UNEMPLOYMENT(-2)^2	-0.082604	0.144424	-0.571959	0.5764
UNEMPLOYMENT(-2)*GROWTH	-0.087381	0.078757	-1.109492	0.2859
UNEMPLOYMENT(-2)*@TREND	-0.015699	0.035633	-0.440570	0.6663
UNEMPLOYMENT(-2)	-3.660817	1.200284	-3.049960	0.0087
GROWTH^2	0.004200	0.008007	0.524535	0.6081
GROWTH*@TREND	-0.003561	0.005402	-0.659269	0.5204
GROWTH	1.283860	0.378610	3.390986	0.0044
@TREND^2	0.000272	0.003410	0.079690	0.9376
@TREND	0.598447	0.416214	1.437835	0.1725
R-squared	0.764083	Mean dependent var	0.630100	
Adjusted R-squared	0.528165	S.D. dependent var	1.007936	
S.E. of regression	0.692354	Akaike info criterion	2.408805	
Sum squared resid	6.710955	Schwarz criterion	3.116027	
Log likelihood	-19.92768	Hannan-Quinn criter.	2.630298	
F-statistic	3.238770	Durbin-Watson stat	2.497818	
Prob(F-statistic)	0.017731			

EK-6: Model İçin En Uygun Schwarz Kriteri Sonucu Program Çıktısı

EK-7: En Uygun Model Seçimi Program Çıktısı

Model Selection Criteria Table

Model Selection Criteria Table

Dependent Variable: UNEMPLOYMENT

Date: 11/07/17 Time: 14:22

Sample: 1985 2015

Included observations: 29

Model	LogL	AIC	BIC*	HQ	Adj. R-sq	Specification
3	-34.452014	2.720829	2.956569	2.794660	0.654753	ARDL(2, 0)
6	-36.406917	2.786684	2.975276	2.845749	0.620726	ARDL(1, 0)
2	-34.312403	2.780166	3.063054	2.868763	0.643194	ARDL(2, 1)
5	-36.233509	2.843690	3.079431	2.917521	0.609620	ARDL(1, 1)
1	-33.936391	2.823199	3.153236	2.926563	0.636525	ARDL(2, 2)
4	-35.891241	2.889051	3.171940	2.977648	0.602150	ARDL(1, 2)

EK-8: Modele Ait ARDL Sınır Testi Sonuçları Program Çıktısı

ARDL Bounds Test

Date: 10/13/17 Time: 12:00

Sample: 1986 2015

Included observations: 30

Null Hypothesis: No long-run relationships exist

Test Statistic	Value	k
F-statistic	3.037288	1

Critical Value Bounds

Significance	I0 Bound	I1 Bound
10%	5.59	6.26
5%	6.56	7.3
2.5%	7.46	8.27
1%	8.74	9.63

Test Equation:

Dependent Variable: D(UNEMPLOYMENT)

Method: Least Squares

Date: 10/13/17 Time: 12:00

Sample: 1986 2015

Included observations: 30

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.923466	1.209382	2.417321	0.0229
@TREND	0.033096	0.025691	1.288242	0.2090
GROWTH(-1)	-0.014744	0.040963	-0.359948	0.7218
UNEMPLOYME NT(-1)	-0.377754	0.153269	-2.464655	0.0206

R-squared	0.189436	Mean dependent var	0.113333
Adjusted R-squared	0.095910	S.D. dependent var	1.077268
S.E. of regression	1.024306	Akaike info criterion	3.009473
Sum squared resid	27.27925	Schwarz criterion	3.196299
Log likelihood	-41.14209	Hannan-Quinn criter.	3.069240
F-statistic	2.025482	Durbin-Watson stat	1.542738
Prob(F-statistic)	0.134966		

EK-9: Modele Ait Uzun Dönem Katsayı Program Çıktısı

ARDL Cointegrating And Long Run Form

Dependent Variable: UNEMPLOYMENT

Selected Model: ARDL(1, 0)

Date: 10/13/17 Time: 12:01

Sample: 1985 2015

Included observations: 30

Cointegrating Form				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(GROWTH)	-0.098782	0.037889	-2.607142	0.0149
D(@TREND())	0.026369	0.022801	1.156479	0.2580
CointEq(-1)	-0.258493	0.141825	-1.822618	0.0799
Cointeq = UNEMPLOYMENT - (-0.3821*GROWTH + 9.2922 + 0.1020 *@TREND)				

Long Run Coefficients				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GROWTH	-0.382145	0.289662	-1.319279	0.1986
C	9.292177	1.944887	4.777747	0.0001
@TREND	0.102010	0.075445	1.352099	0.1880

EK-10: Modele Ait VAR Analiz Sonucu Program Çıktısı

Vector Autoregression Estimates

Date: 10/13/17 Time: 12:03

Sample (adjusted): 1986 2015

Included observations: 30 after adjustments

Standard errors in () & t-statistics in []

	UNEMPLO	
	YMENT	GROWTH
UNEMPLOYMENT(-		
1)	0.728397	0.933689
	(0.13080)	(0.58714)
	[5.56866]	[1.59024]
GROWTH(-1)	-0.007359	-0.062153
	(0.04105)	(0.18427)
	[-0.17927]	[-0.33729]
C	2.487375	-2.982977
	(1.17514)	(5.27484)
	[2.11667]	[-0.56551]
R-squared	0.538175	0.092707
Adj. R-squared	0.503966	0.025500
Sum sq. resids	29.02047	584.7200
S.E. equation	1.036741	4.653632
F-statistic	15.73185	1.379430
Log likelihood	-42.07022	-87.11719
Akaike AIC	3.004681	6.007813
Schwarz SC	3.144801	6.147932
Mean dependent	8.726667	4.766667
S.D. dependent	1.472023	4.714126
Determinant resid covariance (dof	18.23166	

adj.)

Determinant resid covariance	14.76764
Log likelihood	-125.5229
Akaike information criterion	8.768192
Schwarz criterion	9.048432

Vector Autoregression Estimates

Date: 11/07/17 Time: 14:25

Sample (adjusted): 1987 2015

Included observations: 29 after adjustments

Standard errors in () & t-statistics in []

	UNEMPLO YMENT	GROWTH
UNEMPLOYMENT(-		
1)	1.031405 (0.21701) [4.75270]	0.381671 (1.01803) [0.37491]
UNEMPLOYMENT(-		
2)	-0.369024 (0.22293) [-1.65533]	0.849004 (1.04578) [0.81184]
GROWTH(-1)	0.038608 (0.04798) [0.80460]	-0.155858 (0.22509) [-0.69241]
GROWTH(-2)	0.039520 (0.04079) [0.96887]	-0.033589 (0.19135) [-0.17554]
C	2.611866 (1.27840)	-4.998707 (5.99708)

	[2.04307]	[-0.83352]
R-squared	0.592329	0.134114
Adj. R-squared	0.524384	-0.010200
Sum sq. resids	25.17296	553.9580
S.E. equation	1.024145	4.804330
F-statistic	8.717764	0.929319
Log likelihood	-39.09710	-83.92122
Akaike AIC	3.041179	6.132498
Schwarz SC	3.276920	6.368238
Mean dependent	8.762069	4.693103
S.D. dependent	1.485024	4.780013
Determinant resid covariance (dof adj.)		19.11396
Determinant resid covariance		13.09113
Log likelihood		-119.5915
Akaike information criterion		8.937344
Schwarz criterion		9.408826

EK-11: Modele Ait Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Analizi Program Çıktısı

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald

Tests

Date: 11/07/17 Time: 14:12

Sample: 1985 2015

Included observations: 29

Dependent variable:

UNEMPLOYMENT

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
GROWTH	1.452271	2	0.4838
All	1.452271	2	0.4838

Dependent variable: GROWTH

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
UNEMPLO YMENT	3.397485	2	0.1829
All	3.397485	2	0.1829

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı soyadı : Serap Ece ERK
Doğum yeri ve tarihi : Adana, 06.11.1991
E-mail : eceerkk@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

(2015-2018) : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı, Adana

(2009-2013) : Lisans, Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Maliye Bölümü, Adana

YABANCI DİL: İngilizce